

Titel: En literair Anmeldelse

Citation: "En literair Anmeldelse", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K8*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2004 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-la-kom-root.pdf> (tilgået 30. juni 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K8

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.
[Læs CC0-erklæringen](#)

◀ **To Tidsaldre, Novelle af Forfatteren til »en Hverdagshistorie«, udgiven af J. L. Heiberg. Kbhv. Reitzel. 1845** : Der henvises i kommentarerne til førstetrykket, *To Tidsaldre*, der blev annonceret som »udkommet« i *Adresseavisen* den 30. okt. 1845 (nr. 255), samt til den kritiske udgave i Thomasine Gyllembourg *Drøm og Virkelighed / To Tidsaldre*, udg. af Anni Broue (Danske Klassikere, Det danske Sprog- og Litteraturselskab), Kbh. 1986 (2. oplag, 1993, og 2. udg. 2002, begge med samme paginering), s. 73-230 (forkortet *DSL*). Derudover vil der et par steder blive henvist til SKs eget eksemplar af førstetrykket, ktl. 1563, hvori der findes understregninger, markeringer og bemærkninger (McGill University Libraries, Rare Books and Special Collection Division, Montreal, Canada). – **Forfatteren til »en Hverdagshistorie«**: dvs. Thomasine Christine Gyllembourg-Ehrensward (1773-1856), el. blot Thomasine Gyllembourg, da. forfatter; i 1790 gift med forfatteren P.A. Heiberg, med hvem hun fik sønnen J.L. Heiberg (se nedenfor); i 1801 skilt og samme år gift med den sv. baron C.F. Gyllembourg-Ehrensward, der døde 1815; boede fra 1825 til sin død hos sin søn. Hun debuterede i 1827, da novellen »Familien Polonius« blev bragt anonymt i J.L. Heibergs tidsskrift *Kjøbenhavns flyvende Post* (20,7); i næste årgang af tidsskriftet offentliggjorde Gyllembourg anonymt »Den magiske Nøgle« og »En Hverdags-Historie«. De følgende knap 20 år – indtil *To Tidsaldre*, der blev hendes sidste værk – skrev hun under mærket »Forfatteren til 'En Hverdags-Historie'« og med J.L. Heiberg som udgiver fire skuespil og 24 noveller (inklusive de tre førnævnte). Novellerne, der blev omtalt som 'Hverdagshistorierne', udspiller sig i det københavnske borgerskab, gerne i det intime, huslige liv, og handlingen er koncentreret om forelskelse og ægteskab. 'Hverdagshistorierne' blev godt modtaget af læsere og anmeldere (16,10), herunder også af SK, der i 1838 omtaler dem i *Af en endnu Levendes Papirer* (26,7). SK var klar over, hvem der gemte sig bag mærket, hvilket fremgår af journalen NB6:55, hvor han i 1848 med reference til J.L. Heiberg og *LA* skriver, at han har »taget hans Moder, og feteret«, SKS 21, 40,12-13. I sit private bibliotek ses SK foruden *To Tidsaldre* at have haft »Findeløn«, *Nye Fortællinger af Forfatteren til 'En Hverdags-Historie'* (20,7), udg. af J.L. Heiberg, bd. 1-3, Kbh. 1835-36, ktl. U 46, og »Castor og Pollux« i *Urania. Aarbog for 1844*, udg. af J.L. Heiberg, Kbh. [1843], ktl. U 57. – **J. L. Heiberg**: Johan Ludvig Heiberg (1791-1860), forfatter, redaktør og kritiker, fra 1828-39 ansat som teaterdigter og oversætter ved Det kgl. Teater, herefter dets censor, indtil han i 1849 blev dets direktør; 1829 titulær prof., 1830-36 docent i logik, æstetik og dansk litteratur ved Den kgl. militære Højskole. Heiberg var tidens førende æstetiske smagsdommer.

I trykt udgave: Bind 8 side 7 linje 2

◀ **Den Navnløse - og dog saa Navnkundige, Forfatteren af »en Hverdags-Historie** : Tilsvarende omtaler Poul Martin Møller i sin anmeldelse af Thomasine Gyllembourgs novelle *Extremerne* (1835) denne som den »nyeste Gave, som Publicum har modtaget fra den ubekjendte, men ikke desto mindre berømte Forfatters Haand«, *Maanedsskrift for Litteratur* bd. 15, Kbh. 1836, s. 135, jf. *Efterladte Skrifter* (19,32) bd. 2, s. 126.

I trykt udgave: Bind 8 side 8 linje 1

◀ **helliges** : dedikeres, tilegnes.

I trykt udgave: Bind 8 side 8 linje 3

◀ **Denne Anmeldelse var, førend den paabegyndtes, bestemt for nordisk Literaturtidende** : *Nordisk Literatur-Tidende*, udg. af J.F. Giødwad og C. Ploug, udkom hver søndag fra 1. jan. til 27. dec. 1846 (som tillægsblad til dagbladet *Fædrelandet*, der ikke udkom om søndagen). Da SK formentlig påbegyndte *LA* i begyndelsen af 1846 (26,9), var første nummer netop udkommet. Han har formentlig diskuteret sin anmeldelses mulige publikation med Giødwad, som var hans nære ven og fortrolige.

I trykt udgave: Bind 8 side 9 linje 2

◀ **hiint Blads ringe Omfang** : Da *LA* blev sendt til tryk den 4. marts, var der udkommet ni numre af tidsskriftet. Hvert nummer består af fire sider (otte spalter i lille oktav), hvis indhold fortrinsvis er anmeldelser af skandinavisk litteratur.

I trykt udgave: Bind 8 side 9 linje 3

◀ **item** : lat. fremdeles, ligeledes.

I trykt udgave: Bind 8 side 9 linje 5

◀ **Intet æsthetisk Tidsskrift existerer** : De store litterære tidsskrifter *Maanedsskrift for Litteratur*, *Tidsskrift for Litteratur og Kritik* samt *Journal for Litteratur og Kunst* var ophørt i hhv. 1838, 1842 og 1844. Det fynske tidsskrift *For Litteratur og Kritik*, grundlagt i 1843, eksisterede dog indtil jan. 1848.

I trykt udgave: Bind 8 side 9 linje 5

◀ **Omgivelsens Reflex** : 27,18.

I trykt udgave: Bind 8 side 9 linje 7

◀ **destoværre** : desværre.

I trykt udgave: Bind 8 side 9 linje 4

◀ **forekaster** : bebrejder.

I trykt udgave: Bind 8 side 11 linje 8

◀ **Tiden forandrer Alt** : spiller formentlig på talemåden 'tiderne forandrer sig' (ofte med tilføjelsen: 'og vi forandres med tiderne', jf. N.F.S. Grundtvig *Danske Ordsprog og Mundheld*, Kbh. 1845, ktl. 1549, s. 101 (nr. 2663); E. Mau *Dansk Ordsprogs-Skat* bd. 1-2, Kbh. 1879; bd. 2, s. 423 (nr. 10203).

I trykt udgave: Bind 8 side 11 linje 12

◀ **Tiden aabenbarer, hvo det var, der ikke forandrede sig** : spiller formentlig på talemåden 'tiden åbenbarer alt' (lat. *omnia tempus revelat*), som stammer fra Tertullian *Apologeticus* 7, 13, og som sidenhen er optegnet i bl.a. Erasmus af Rotterdams ordsprogssamling *Adagia* fra begyndelsen af det 16. årh.

I trykt udgave: Bind 8 side 11 linje 13

◀ **sluttet** : karakterfast.

I trykt udgave: Bind 8 side 11 linje 15

◀ **fyldestgjøre** : tilfredsstille, opfylde.

I trykt udgave: Bind 8 side 12 linje 4

◀ **Tidens Fordringer** : en i datiden hyppigt benyttet vending i forbindelse med krav om politiske forandringer (de liberale), kirkelige forandringer (fx grundtvigianerne el. 'de dannede') el. mere almene fordringer til åndslivet (fx hegelianerne).

I trykt udgave: Bind 8 side 12 linje 4

◀ **»en vildfarende Stjerne«** : sigter til Jud 13, hvor de falske lærere beskrives som »vildfarende stjerner«.

I trykt udgave: Bind 8 side 12 linje 8

◀ **Nemesis** : den gr. gudinde for balance i tingene, for hævn og straf; den straffende retfærdighed, der retter sig mod ufortjent lykke og overmod.

I trykt udgave: Bind 8 side 12 linje 9

◀ **vildledt som hiin ny Pharao ... Joseph og hans Fortjenester** : hentyder til 2 Mos 1,8: »Nu kom der en ny konge over Egypten, som ikke kendte til Josef.« Herefter blev israelitterne plaget med tvangsarbejde. - **hans Fortjenester**: hentyder til, at Farao satte Josef over hele Egypten, fordi han havde tydet hans drømme om de syv velnærede og de syv magre køer og om de syv tykke og de syv tynde aks som et varsel om syv år med overflod og syv år med hungersnød. I de syv år, hvor landet bugnede, samlede Josef korn i lagre, og i de syv år, hvor landet var knuget af hungersnød, forvaltede han salget af kornet, jf. 1 Mos 41. Da hungersnøden tog til, og folket ikke havde flere penge at købe for, solgte Josef brød for kvæg, og da kvæget slap op, solgte Josef såsæd, som egypterne måtte betale for med deres jord og deres kroppe, hvorved han fik lagt hele landet ind under Farao og gjort hele folket til trælle for Farao, jf. 1 Mos 47,13-26.

I trykt udgave: Bind 8 side 12 linje 16

◀ **misligt** : tvivlsomt, betænkeligt.

I trykt udgave: Bind 8 side 12 linje 19

◀ **eo ipso** : lat. 'ved selve dette'; netop derfor.

I trykt udgave: Bind 8 side 12 linje 21

◀ **Tid efter anden** : lidt efter lidt, i tidens løb.

I trykt udgave: Bind 8 side 12 linje 25

◀ **Tusindkunstner** : taskenspiller, tryllekunstner.

I trykt udgave: Bind 8 side 12 linje 31

◀ **Overvægt** : det at noget (på en vægtskål) vejer mere end noget andet; større vægt.

I trykt udgave: Bind 8 side 12 linje 32

◀ **forskylder** : gør sig skyldig i.

I trykt udgave: Bind 8 side 12 linje 33

◀ **uskjønksom** : utaknemmelig, også: uforstandig.

I trykt udgave: Bind 8 side 12 linje 34

◀ **bethlehemitisk Barnemord** : sigter til beretningen om barnemordet i Betlehem i Matt 2,16-18, hvor det fortælles, at kong Herodes lod alle drenge på to år og derunder i Betlehem og omegn myrde i et forgæves forsøg på at få ram på den nyfødte Jesus.

I trykt udgave: Bind 8 side 13 linje 1

◀ **phantastisk** : som beror på fantasteri; indbildt, sværmerisk.

I trykt udgave: Bind 8 side 13 linje 11

◀ **Røver-Capitain** : røverkaptajn, dvs. anfører for røverbande.

I trykt udgave: Bind 8 side 13 linje 18

◀ **Heliogabal - mod Strudsene ... han kunde spise** : Den rom. kejser Marcus Aurelius Antoninus Heliogabal (el. Elegabal), 218-222, var berygtet for sine grusomheder og udsvævelser. Aelius Lampridius fortæller i *Scriptores Historiae Augustae* (lat. *Forfattere af kejserhistorien*), at Heliogabal undertiden en hel dag udelukkende spiste strudse (kap. 32,4), men også at han ved en banket lod servere 600 strudsehoveder, blot for at gæsterne kunne spise hjernerne (kap. 30,2).

I trykt udgave: Bind 8 side 13 linje 19

◀ **da jeg selv er en Yngre** : SK var da 32 år.

I trykt udgave: Bind 8 side 13 linje 29

◀ **som det i sin Tid gik mig med Militair-Tjenesten: jeg fik strax min Afsked** : Efter sin immatrikulering ved Københavns Universitet 30. okt. 1830 blev SK 1. nov. indrulleret i »Hans Majestæt Kongens Liv-Corps dets 7e Compagnie«, dvs. studenterkorpset, men allerede 4. november udføres han af korpsets rulle som utjenstydigt, jf. *B&A* bd. 1, s. 7.

I trykt udgave: Bind 8 side 13 linje 32

◀ **med den Dom ... vil han blive dømt** : allusion til Jesu ord, Mark 4,24: »Det mål, I måler med, skal I selv få tilmålt med, ja, I skal få i overmål.«

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 1

◀ **socratisk at frygte for at blive bedragen** : Der hentydes til Platons dialog *Kratylos* (428d), hvor Sokrates siger: »Kæreste Kratylos, jeg har selv længe undret mig over min Visdom. Jeg kan ikke tro paa den. Jeg tror, jeg maa begynde forfra og undersøge, hvad det egentlig er jeg siger. Selvbedrag er nemlig det værste af alt. Den bedragende følger jo med overalt, kan ikke fjerne sig et Skridt; er det ikke en frygtelig Tanke?« *Platons Skrifter*, udg. af C. Høeg og H. Ræder, bd. 1-10, Kbh. 1992 [1932-41]; bd. 3, s. 64. Se journaloptegnelsen JJ:131, SKS 18, 183, hvor SK henviser til denne replik.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 5

◀ **Gudens Stemme er altid en Hvidsken** : formentlig en hentydning til beretningen om profeten Elias på Guds bjerg Horeb, hvor Gud lovede Elias at gå forbi, 1 Kong 19,11-13. Forud for Gud kom en voldsom storm, derpå et jordskælv efterfulgt af en ild, men Gud var hverken i stormen, i jordskælvet eller i ilden. Endelig lød der en sagte susen, v. 12 (GT-1740: »en stille sagte Lyd«), og Elias trådte frem med tilhyllet ansigt, og Herren talte til ham.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 5

◀ **et tusindtunget Rygtes Form** : dvs. i form af folkesnak; 'tusindtunget rygte' er et fast udtryk.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 6

◀ **et almægtigt Bliv** : sigter til skabelsesberetningen i 1 Mos 1, hvor Gud på hver af skabelsens seks dage siger: »Der skal være« (GT-1740: »Vorde«), fx på den første dag: »Der skal være lys!« 1 Mos 1,3.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 7

◀ **et Røre i Affaldet, der skaber Forvirrede** : SK har i kladden i stedet for »Forvirrede« skrevet »Infusions-Dyr« (*Pap.* VII 1 B 98,2); på SKs tid troede man, at infusionsdyrene opstod spontant af dyre- og planterester i lunkent vand, fx Københavns åbentstående rendesten, hvor alskens husholdningsaffald flød rundt.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 7

◀ **et Abracadabra** : opr. trylleformular til fordrivelse af feber o.l.; opspind, vrøvl.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 8

◀ **de ere de Ulykkeligste, der bedrage sig selv** : 14,5.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 11

◀ **fromt Bedragne** : Udtrykket alluderer til talemåden 'pia fraus', lat. 'et fromt bedrag', der forekommer første gang i Ovids *Metamorphoses (Forvandlinger)*, 9. sang, v. 711. Med 'et fromt bedrag' menes et velment, uskyldigt bedrageri, som kan vise sig at være gavnligt for den, der bedrages.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 13

◀ **Langsom til at høre, hurtig til at dømme** : allusion til Jak 1,19: »Enhver skal være snar til at høre, men sen til at tale«.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 14

◀ **det Socratiske: at slutte beskedent fra det Lidet, man forstaaer** : Der hentydes til følgende anekdote om Sokrates (35,30): »Euripid havde leveret ham Heraklits Skrift, og spurgde, hvad han syntes derom? Da, siger man, han svarede: det jeg har forstaaet deraf, er retskaffen godt; jeg mener, at det, jeg ikke har forstaaet, er det ligeledes«, 2. bog, kap. 5, afsnit 22, i *Diogen Laërtes filosofiske Historie, eller: navnkundige Filosofers Levnet, Meninger og sindrige Udsagn, i ti Bøger*, overs. af B. Riisbrigh, udg. af B. Thorlacius, bd. 1-2, Kbh. 1812, ktl. 1110-1111; bd. 1, s. 66. I mottoet til *Begrebet Angest* knytter SK an til J.G. Hamanns betoning og gengivelse af denne passage: »'thi Sokrates var stor derved', 'at han distinguerede mellem hvad han forstod og hvad han ikke forstod.'« SKS 4, 310,5-7.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 15

◀ **en glimrende Begyndelse og en ny Tidsregnings Dateren** : Der hentydes formentlig til den begejstring, der fulgte med hegelianismens indtog i Danmark. Således skriver fx H.L. Martensen i sin anmeldelse af J.L. Heibergs *Indledningsforedrag til det i November 1834 begyndte logiske Coursus paa den kongelige militaire Højskole*, Kbh. 1835, at »en heel Aera i Philosophiens Historie, som uafhængig af al Tradition og given Positivitet søgte at løse Tilværelsens Gaade, er sluttet. Men den nye Aera, som vi forvente i Videnskaben, kan ikke indtræde, førend den gamle er udløbet; og den Hegelske Philosophie er i denne Henseende et uomgaaeligt Punct for Enhver, der har deeltaget i den nyere Tids videnskabelige Reflexion«, *Maanedsskrift for Litteratur* bd. 16, Kbh. 1836, s. 515. I den upaginerede fortale til L.V. Petersens oversættelse af H.L. Martensens licentiatafhandling *De autonomia conscientiae sui humanæ*, Kbh. 1837, ktl. 648, hedder det: »Det var det første Skrift, der hos os udkom i den nyere speculative Retning og bebudede den Æra i Theologien, hvorfra man nu allerede har begyndt at regne«, *Den menneskelige Selvbevidstheds Autonomie i vor Tids dogmatiske Theologie*, Kbh. 1841, ktl. 651. – **glimrende**: blændende, iøjnefaldende.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 17

◀ **Meningen er ude** : meningen er tilendebragt, el. sætningen er færdig.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 21

◀ **saa vist nok** : helt sikkert, unægtelig.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 24

◀ **Eftersætningen (...) Forsætning** : I grammatikken betegner en 'eftersætning' en hovedsætning, som følger efter sin bisætning, mens omvendt en 'forsætning' betegner en bisætning, der går forud for

hovedsætningen. I logikken er 'eftersætningen' det led i en hypotetisk dom, der indeholder følgen (slutningen), mens 'forsætningen' er det led, der giver grundlaget for slutningen (præmissen, forudsætningen).

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 27

◀ **at begynde med Intet** : Der hentydes til de hegelianske paroler om at 'begynde uden forudsætning' hhv. at 'begynde med intet'. I den første henseende gælder det bestræbelsen på at skabe et filosofisk system, som ved en metodisk tvivl har gennemtænkt enhver ubegrundet forudsætning; en fordring, der if. den ty. filosof G.W.F. Hegel (1770-1831) først er blevet indløst i hans eget system. I den anden henseende gælder det den spekulative logik, der begynder med den 'rene væren', hvilket viser sig at være det samme som 'intet'. Jf. Hegels kapitel »Womit muß der Anfang der Wissenschaft gemacht werden?« i 1. bog af *Wissenschaft der Logik*, udg. af L. von Henning, bd. 1,1-2, Berlin 1833-34 [1812-16], ktl. 552-554; bd. 1,1, i *Georg Wilhelm Friedrich Hegel's Werke. Vollständige Ausgabe* bd. 1-18, Berlin 1832-45; bd. 3, s. 59-74 (ub. bd. 4, s. 69-84). I Danmark blev disse sætninger håndhævet af bl.a. J.L. Heiberg (7,2) i de første otte paragraffer af artiklen »Det logiske System«, *Perseus, Journal for den speculative Idee* nr. 1-2, udg. af J.L. Heiberg, Kbh. 1837-38, ktl. 569; nr. 2, s. 1-45, og af A.P. Adler i § 6-7 af A.P. Adlers *Populaire Foredrag over Hegels objective Logik*, Kbh. 1842, ktl. 383, s. 15-18.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 34

◀ **Pandoras Æske** : I gr. myt. er Pandora den første kvinde, skabt af Hefaistos på Zeus' befaling. Ved sit bryllup får hun i medgift af guderne et stort lerkar, ofte fremstillet som en æske, men hun må ikke løfte på låget. Da hun alligevel gør det, spredes myriader af ulykker ud over menneskeheden. Hun når dog lige at lægge låget på, så håbet bliver tilbage. Jf. Hesiod (o. 700 f.Kr.) i *Værker og dage*, v. 47-105; sml. *Theogonien* (*Gudernes opståen*), v. 561-593.

I trykt udgave: Bind 8 side 14 linje 36

◀ **leflet med** : flirtet med.

I trykt udgave: Bind 8 side 15 linje 2

◀ **tage Skade for Hjemgjeld** : talemåde: betragte skaden som selvforskyldt; selv bære tabet.

I trykt udgave: Bind 8 side 15 linje 2

◀ **den Højærværdige** : egl. en højt rangerende præst, især Sjællands biskop J.P. Mynster. – If. rangforordningen af 14. okt. 1746 (med ændringer ved bekendtgørelse af 12. aug. 1808) blev embedsmænd og titelindehavere placeret i ni rangklasser, som igen var opdelt i rangnumre. Rangforordningen blev årligt publiceret i *Kongelig Dansk Hof- og Stats-Calender* og *Veiviser eller Anviisning til Kiøbenhavn, Christianshavns, Forstædernes og Frederiksbergs Beboere*, hvori alle rangspersoner var anført med deres behørigte tiltaleformularer (se også »Titulaturer til Rangspersoner i alfabetisk Orden« i C. Bartholin *Almindelig Brev- og Formularbog* bd. 1-2, Kbh. 1844, ktl. 933; bd. 1, s. 49-56). 'Velærværdighed' brugtes ved tiltale eller omtale af en præst eller anden gejstlig person, der var af lavere el. uden rang, mens gejstlige i 2.-6. rangklasse blev tiltalt som 'Højærværdighed'.

I trykt udgave: Bind 8 side 15 linje 7

◀ **Eminentser** : dvs. eminencer. If. rangforordningen var Sjællands biskop placeret som nr. 13 i 1. klasse og skulle (som den eneste) tituleres 'Hans Eminence'.

I trykt udgave: Bind 8 side 15 linje 8

◀ **den Gamle af Dages** : bibelsk betegnelse for Gud, jf. Dan 7,9; 13; 22.

I trykt udgave: Bind 8 side 15 linje 13

◀ **i det Hele** : i det store og hele, i almindelighed.

I trykt udgave: Bind 8 side 15 linje 21

◀ **»Hverdags-Historien«** : 7,2.

I trykt udgave: Bind 8 side 15 linje 26

◀ **Recensents**: kritiker, anmelder.

I trykt udgave: Bind 8 side 15 linje 27

◀ **at sætte paa Standpunktet** : dvs. sætte læseren på rette standpunkt, bibringe læseren den sande synsmåde. Dette var den udtalte hensigt i datidens typiske kritik.

I trykt udgave: Bind 8 side 15 linje 28

◀ **»een i Alle«** : sigter til titlen på Thomasine Gyllembourgs novelle *Een i Alle*, Kbh. 1840, der udkom under mærket »Forfatteren til 'En Hverdags-Historie'« og med J.L. Heiberg som udgiver.

I trykt udgave: Bind 8 side 15 linje 32

◀ **udlevet** : som har levet sin tid til ende; bedaget.

I trykt udgave: Bind 8 side 16 linje 1

◀ **Firma** : det mærke (signatur, pseudonym e.l.), hvorunder en skribent skrev.

I trykt udgave: Bind 8 side 16 linje 1

◀ **billigen** : med rimelighed.

I trykt udgave: Bind 8 side 16 linje 2

◀ **I snart tyve Aar ... denne Forfatter og en Læseverden** : Thomasine Gyllembourgs 'Hverdagshistorier', som gennem knap 20 år var udkommet i en lind strøm – nemlig siden 1827 (7,2) – blev positivt modtaget af læsere og anmeldere (herunder prominente kritikere som Carsten Hauch, J.N. Madvig og Poul Martin Møller). Således hedder det fx i en anonym anmeldelse af *Maria* (1839) om hendes noveller, at de »ikke blot har kunnet vinde, men ogsaa allerede i flere Aar vedligeholde og forøge sin Interesse, saa at de endnu stedse ventes med Længsel og gribes med Begjærlighed af den dannede Læseverden«, *Tidsskrift for Litteratur og Kritik* bd. 1, Kbh. 1839, s. 273. I en anonym anmeldelse af *Korsveien* (1844) hedder det tilsvarende: »Forf. til 'En Hverdags-Historie' bekjendte Firma nyder en saa almindelig og velgrundet Credit, at Publicum ikke venter paa nogen Anbefaling, naar en af dets Noveller anmeldes«, *Berlingske Tidende*, nr. 1, 1. jan. 1844. En anden anonym anmelder af *Korsveien* beskriver forfatteren som den eneste da. forfatter, der »gjennem en lang Række af Aar har forstaaet at bevare sit Publicums Velvillie uforandret og at trodse alle de Fluctuationer i Smagen, som Tiden, Moden og hans egen Subjectivitet føre med sig«, *Fædrelandet*, nr. 1463, 2. jan. 1844, sp. 11.731.

I trykt udgave: Bind 8 side 16 linje 10

◀ **denne Forfatters Livs-Anskuelse** : I SKs tidligere karakteristik af Gyllembourgs noveller blev netop disses iboende livsanskuelse stærkt betonet (26,7).

I trykt udgave: Bind 8 side 16 linje 14

◀ **mærket** : markeret.

I trykt udgave: Bind 8 side 16 linje 15

◀ **et tidligere brugt Udtryk, at »Veien gaaer over Sukkenes Bro** : 16,35. – **Sukkenes Bro**: 'Il ponte dei sospiri' er i Venedig den bro mellem Dogepaladset og fængslerne, hvorover dødsdømte førtes til henrettelsen; formentlig allerede på SKs tid også betegnelse for forbindelsesgangen over Slutterigade ml. Råd- og Domhuset på Nytorv og Det civile Arresthus (*se kort 2, A-B2*).

I trykt udgave: Bind 8 side 16 linje 28

◀ **»Sagtmodighed vorde vitterlig«** : ordret citat fra Fil 4,5 (NT-1819). NT-1992 har: »Lad jeres mildhed blive kendt af alle mennesker.«

I trykt udgave: Bind 8 side 16 linje 30

◀ Resignationens stille **Glæde over Livet**: SK karakteriserede også i *Af en endnu Levendes Papirer* 'Hverdagshistorierne' ved »Glæde over Livet« (16,35). Der kan være tale om en allusion til Thomasine Gyllembourgs novelle *Extremerne*, hvor den gamle maler Palmer karakteriserer sin ungdom og dens digtning ved »Noget jeg vilde kalde Glæde over Livet, noget inderlig Fornøiet, Blødhjertet, Frit, Aabenhjertigt«, *Nye Fortællinger af Forfatteren til 'En Hverdags-Historie'* (7,2) bd. 2, 1835, s. 17. Sml. en anmeldelse af Thomasine Gyllembourgs novelle *Maria* (1839), hvor det om hendes fortællinger i almindelighed hedder: »Men i en Tidsalder, hvor man for lutter borgerlig Virksomhed er nær ved at glemme sin menneskelige Tilværelse, hvor den rastløse og travle Iver for Tidens particulære Bestræbelser saa ofte døver Ørene for Hjertets almindelige Anliggender, hvor saa megen urolig Higen, saa megen gjensidig Uvillie og Mistænksomhed driver sit Spil, skjænker Poesien os en aandelig Hvile, naar vi i den træffe det hyggelige

Udtryk af en varm menneskelig Følelse, en forsonende og fredelig Verdensanskuelse, en Glæde over Livet, en af Pietet og selv af Religiøsitet beaandet Stemning«, *Tidsskrift for Litteratur og Kritik* bd. 1, Kbh. 1839, s. 274f. Herefter henvises til det anførte sted i *Extremerne*.

I trykt udgave: Bind 8 side 16 linje 30

◀ **Cfr. Af en endnu Levendes Papirer. Udgivet af S. Kierkegaard. København 1838** : jf. *Af en endnu Levendes Papirer / Udgivet mod hans Villie af S. Kierkegaard*, Kbh. 1838, hvor SK om den »Glæde over Livet«, der angiveligt karakteriserer 'Hverdagshistorierne', skriver, at man ikke desto mindre som læser føler, »at den Vei, der fører til denne Glæde, vistnok gaar over Sukkenes Bro«, *SKS* 1, 21f. (26,7).

I trykt udgave: Bind 8 side 16 linje 33

◀ **Tro har Forfatteren været mod sig selv** : Sml. en anmeldelse af *Korsveien* (1844), hvor det tilsvarende hedder om Thomasine Gyllembourg alias novellens anonyme forfatter: »Om ikke alle hans talrige Noveller gjøre den samme Virkning, læser man dem dog alle med Fornøjelse, og det er en ganske naturlig Følge deraf, at Forfatteren bestandig bliver sig selv tro, og at der er en aandelig Modenhed i hans Værker, der aldrig fornægter sig, hvad Dom man end forresten finder sig beføiet til at fælde om Handlingens Gang, de optrædende Personer o. s. v.«, *Ny Portefeuille for 1844*, udg. af G. Carstensen, red. af J.C. Schythe, bd. 1, sp. 41.

I trykt udgave: Bind 8 side 17 linje 8

◀ **daarligen** : tåbeligt, dumt.

I trykt udgave: Bind 8 side 17 linje 8

◀ **han har været tro over Lidet** : spiller på Matt 25,21, hvor det i lignelsen om de betroede talenter hedder: »vel, du gode og troe Tiener! du haver været tro over det Lidet, jeg vil sætte dig over Meget; gik ind til din Herres Glæde« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 8 side 17 linje 9

◀ **gøglet** : fjantet, fjaset.

I trykt udgave: Bind 8 side 17 linje 11

◀ **prunkende** : prangende.

I trykt udgave: Bind 8 side 17 linje 11

◀ **vistnok** : ganske vist.

I trykt udgave: Bind 8 side 17 linje 12

◀ **Opholdelsen** : dvs. opretholdelsen. Der underforstås den dogmatiske opfattelse af Gud som den, der vedvarende dels skaber, dels opretholder det skabte.

I trykt udgave: Bind 8 side 17 linje 24

◀ **formeentlige** : tilsyneladende.

I trykt udgave: Bind 8 side 17 linje 31

◀ **Gradestok** : målestok.

I trykt udgave: Bind 8 side 17 linje 34

◀ **gradere** : måle.

I trykt udgave: Bind 8 side 17 linje 34

◀ **lokke** : dvs. logge, måle et skibs fart ved hjælp af en log.

I trykt udgave: Bind 8 side 17 linje 36

◀ **Opløftelse** : ophøjethed over de daglige forhold; (uhildet) distance.

I trykt udgave: Bind 8 side 18 linje 2

◀ **lige nær og lige fjern** : hentyder til Thomasine Gyllembourgs novelle *Nær og fjern*, Kbh. 1841, der udkom under mærket »Forfatteren til 'En Hverdags-Historie'« og med J.L. Heiberg som udgiver.

I trykt udgave: Bind 8 side 18 linje 4

◀ **Confiniet** : grænseområdet, overgangen.

I trykt udgave: Bind 8 side 18 linje 7

◀ **stricte sic dicta** : lat. i ordets snævre el. strenge forstand.

I trykt udgave: Bind 8 side 18 linje 15

◀ **opgiver** : giver, formulerer, stiller (som opgave).

I trykt udgave: Bind 8 side 18 linje 16

◀ **læres** : doceres, siges ligeud.

I trykt udgave: Bind 8 side 18 linje 25

◀ **Den Livs-Anskuelse ... modnet i Forfatteren førend Frembringelsen** : Thomasine Gyllembourg – forfatteren til »En Hverdags-Historie« (7,2) – var 53 år, da hun begyndte sit forfatterskab. Sml. anmeldelsen af hendes novelle *Korsveien* (1844) i *Fædrelandet*, nr. 1463, 2. jan. 1844, sp. 11.732: »Forf. af 'En Hverdagshistorie' er ikke længere ung, thi det er nu allerede sytten Aar, siden han optraadte, og det ikke med ungdommelige Forsøg, men med modne Arbejder, der vidnede om en allerede dengang erhvervet Livserfaring.«

I trykt udgave: Bind 8 side 18 linje 34

◀ **en stille Aands Uforkrænkelighed** : hentyder til 1 Pet 3,4, hvor det siges, at kvindernes skønhed ikke skal være i det ydre, men »Hiertets skiulte Menneske i en sagtmodig og stille Aands uforkrænkelige Væsen, hvilket er meget kosteligt for Gud« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 8 side 19 linje 12

◀ **et Sønderrivelsens sørgelige Budskab (og Gud veed hvor Nogen kan mene, at dette skal forkyndes!)** : sigter til de forfattere, der i 1830'erne blev kendt som 'det unge Tyskland' og 'det unge Frankrig', og som i strid med det hidtil gældende harmoniseringsideal yndede at skildre eksistenser i splid med sig selv og med tilværelsen; et nøgleord var 'Zerrissenheit'. Således omtaler Poul Martin Møller i sin anmeldelse af Thomasine Gyllembourgs novelle *Extremene* »den Fortvivlelsens og Nihilismens Poesie, som dyrkes af de berygtede nye Skoler i Paris og Tydskland«, *Maanedsskrift for Litteratur* bd. 15, Kbh. 1836, s. 156, jf. *Efterladte Skrifter* (19,32) bd. 2, s. 150. – **sørgelige Budskab**: spiller på evangelium, egl. 'glædeligt budskab'.

I trykt udgave: Bind 8 side 19 linje 13

◀ **urolige** Forfatter: foruroligede, bekymrede.

I trykt udgave: Bind 8 side 19 linje 16

◀ **uroliget** : foruroliget, forstyrret.

I trykt udgave: Bind 8 side 19 linje 20

◀ **en vildfarende Stjernes Omtumlinger** : 12,8.

I trykt udgave: Bind 8 side 19 linje 20

◀ **ledende Stjerne** : ledestjerne; vejleder.

I trykt udgave: Bind 8 side 19 linje 21

◀ **nappe Nyt** : Udtrykket (egl. 'nappe i nyt') sigter til den skik at nappe én, der har nyt tøj på.

I trykt udgave: Bind 8 side 19 linje 24

◀ **Snart i tyve Aar er dette skeet saaledes** : 7,2.

I trykt udgave: Bind 8 side 19 linje 25

◀ **Allarmen** : uroen, spektaklet (i offentligheden).

I trykt udgave: Bind 8 side 19 linje 28

◀ **at Hverdags-Historien saa godt som ikke er oversat i noget fremmed Sprog** : Af Thomasine Gyllembourgs 24 (7,2) fortællinger var 20 allerede blevet oversat til tysk og/eller svensk: »Familien Polonius« (1827) til tysk (som »Clara's Selbstbekenntnisse« i *Erzählungen aus der Copenhagener fliegenden Post* bd. 1-6, Leipzig 1834-36 (forkortet *Erzählungen*); bd. 1) og svensk (som »Familjen Polonius« i *Berättelser, af Forfatteren til 'En Hverdags-historie* bd. 1-3, Stockholm 1835-37 (forkortet *Berättelser*); bd. 2, 1836); »Den magiske Nøgle« (1828) til svensk (som »Den magiska Nyckeln« i *Berättelser* bd. 1) og tysk (som »Der magische Schlüssel« i *Novellen vom Verfasser einer Alltagsgeschichte* bd. 1, Leipzig 1835 (forkortet *Novellen*), og som »Der magische Schlüssel« i *Erzählungen* bd. 6); »En Hverdags-Historie« (1828) til tysk (som »Eine Alltagsgeschichte« i *Taschenbuch für das Jahr 1832*, Frankfurt am Main 1832, som »Eine Alltagsgeschichte« i *Erzählungen* bd. 1 og som »Eine Alltagsgeschichte« i *Novellen*) og svensk (som »En Hvardagshistoria« i *Berättelser* bd. 1); »Kong Hjort« (1830) til tysk (som »König Hirsch« i *Novellen* og som »König Hirsch« i *Erzählungen* bd. 6) og svensk (som »Kung Hjort« i *Berättelser* bd. 1); »Slægtskab og Djævelskab« (1830) til svensk (som »Slægtskap och Djæfvulskap« i *Berättelser* bd. 1); »Den lille Karen« (1830) til svensk (som *Lilla Karin*, Stockholm, 1836); »Drøm og Virkelighed« (1833) til svensk (som »Dröm och Verklighet« i *Berättelser* bd. 1) og tysk (som »Traum und Wirklichkeit« i *Novellen*); »Mesalliance« (1833) til tysk (som »Mesalliance« i *Erzählungen* bd. 4, 1835) og svensk (som »Mesalliancen« i *Berättelser* bd. 2, 1836); »De lyse Nætter« (1834) til tysk (som »Die hellen Nächte« i *Erzählungen* bd. 3, 1835); »Ægtestand« (1835) til tysk (som »Ehestand« i *Erzählungen* bd. 5, 1836) og svensk (som »Äktenskapet« i *Berättelser* bd. 1); »En Episode« (1835) til svensk (som »En Episod« i *Berättelser* bd. 1); »Extremerne« (1835) til svensk (som »Ytterligheterna« i *Berättelser* bd. 2, 1836); »Jøden« (1836) til svensk (som »Juden« i *Berättelser* bd. 3); »Hvidkappen« (1836) til svensk (som »Hvitkappan« i *Berättelser* bd. 3); »Montanus den Yngre« og »Nisida« (1837) til tysk (som *Montanus der Jüngere. Nisida. Zwei Novellen*, Leipzig 1838); *Maria* (1839) til svensk (som *Maria*, Stockholm 1839) og tysk (som *Maria*, Leipzig 1839); *Een i Alle* (1840) til tysk (som *Eine in Allen*, Glauchau uden år [1844]); *Nær og Fjern* (1841) til svensk (som *Nära och Fjerran*, Stockholm 1844) og tysk (som *Nah und Fern*, Grimma 1845); og *Korsveien* (1844) til tysk (som *Der Kreuzweg*, Oldenburg 1845). Senere blev *To Tidsaldre* oversat til svensk (som *Två Tidskiften*, Stockholm 1847), tysk (som *Zwei Zeitalter*, Oldenburg 1848) og hollandsk (som *De twee tijdperken*, Schoonhoven 1848).

I trykt udgave: Bind 8 side 19 linje 30

◀ **Glæde over det lille Danmark** : allusion til Poul Martin Møllers digt »Rosen blusser alt i Danas Have«, skrevet juli 1820, trykt under titlen »Glæde over Danmark« i K.L. Rahbeks *Tilskuerne. Et Ugeskrift*, nr. 47, bd. 1, Kbh. 1823, s. 374-376, senere genudgivet i *Efterladte Skrifter af Poul M. Møller* bd. 1-3, Kbh. 1839-43, ktl. 1574-1576 (forkortet *Efterladte Skrifter*); bd. 1, s. 47-49.

I trykt udgave: Bind 8 side 19 linje 32

◀ **den Navnkundige, der som Udgiver har lagt sit berømte Navn til** : nemlig J.L. Heiberg 7,2.

I trykt udgave: Bind 8 side 19 linje 33

◀ søge **Tilhold**: holdepunkt, støtte.

I trykt udgave: Bind 8 side 20 linje 3

◀ **Han er altid bleven modtagen som en Kjærkommen** : 16,10. Sml. »Forfatteren til Læseren« i *To Tidsaldre*, s. VIII (*DSL*, s. 75): »Og hermed anbefaler jeg efterstaaende fordringsløse Fortælling til den velvillige Modtagelse, som er bleven de fleste af dens ældre Søkende tildeel.«

I trykt udgave: Bind 8 side 20 linje 4

◀ **da Prof. Heiberg ... om det var Digt eller Virkelighed** : sigter til Thomasine Gyllembourgs første novelle, der blev bragt anonymt som føljeton i *Kjøbenhavns flyvende Post* i 1827 (successivt i nr. 4-59, den 12. jan. - 23. juli; senere udg. under titlen »Familien Polonius« i *Noveller, gamle og nye af Forfatteren til 'En Hverdags-Historie'*, udg. af J.L. Heiberg, bd. 1-3, Kbh. 1833-34; bd. 3). Gyllembourg gjorde det aldrig klart for sin læser, at der var tale om en opdigtet historie, men gav novellen et præg af virkelighed ved at lade den fremstå som en række indlæg fra forskellige personer. Som redaktør og udgiver af *Kjøbenhavns flyvende Post* bidrog J.L. Heiberg til mystifikationen af læseren ved at tilføje redaktionelle bemærkninger om, hvorledes han havde modtaget indlæggene fra de formodede forfattere (se også hans separat paginerede »Forerindring« til »Familien Polonius«, hvor han med henvisning til novellens oprindelige publikation skriver, at denne »gjorde saa megen Opsigt - da man ikke vidste, om man skulde ansee Begivenhederne for virkelige eller opdigtede«, s. IV). Af Gyllembourgs senere noveller blev »Den magiske Nøgle« og »En Hverdags-Historie« (7,2) under mærket »Jota« bragt i *Kjøbenhavns flyvende Post* i 1828 (hhv. i nr. 34-41, den 28. april - 23. maj, og nr. 69-76, den 29. aug. - 22. sept.), »Slægtskab og Djævelskab« under mærket

»Forfatteren til 'En Hverdags-Historie« i *Kjøbenhavns flyvende Post* i 1830 (successivt i nr. 27-45, den 3. marts - 14. april) og en anonym novelle uden titel i *Kjøbenhavns flyvende Post. Interimsblade* i 1834 (successivt i nr. 17-28, den 10. april - 11. okt., jf. ktl. 1607; senere udg. under titlen »Findeløn« i *Skrifter af Forfatteren til 'En Hverdags-Historie'* bd. 1-12, Kbh. 1849-51; bd. 12). – **Flyvepostens**: alm. betegnelse for et tidsskrift udg. og red. af J.L. Heiberg, først under navn af *Kjøbenhavns flyvende Post* (1827-28 og 1830), dernæst under navn af *Kjøbenhavns flyvende Post. Interimsblade* (1834-37). SK ses af boghandlerregninger at have købt samtlige *Kjøbenhavns flyvende Post. Interimsblade*, jf. ktl. U 55. – **skuffede**: vildledte, bedrog.

I trykt udgave: Bind 8 side 20 linje 7

◀ **undvigende** : svindende; historiske.

I trykt udgave: Bind 8 side 20 linje 12

◀ **da Fortællingerne senere ... udkom ved Juletid** : Fra 1841 udkom alle 'Hverdagshistorierne' inden for et par måneder før jul: *Nær og Fjern* den 18. okt. 1841 (jf. *Adresseavisen*, nr. 244), *En Brevvexling* den 26. nov. 1842 (jf. *Adresseavisen*, nr. 280), *Korsveien* den 23. dec. 1843 (jf. *Adresseavisen*, nr. 302), »Castor og Pollux« (7,2) den 18. dec. 1843 (jf. *Adresseavisen*, nr. 297) og *To Tidsaldre* den 30. okt. 1845 (7,2).

I trykt udgave: Bind 8 side 20 linje 15

◀ **fornemlig** : især.

I trykt udgave: Bind 8 side 20 linje 17

◀ **Præsenter** : dvs. presenter, gaver. Sml. en anonym anmeldelse af bl.a. *To Tidsaldre* i *Corsaren*, nr. 269, 14. nov. 1845, sp. 13: »Ved Juletid gaaer der sommetider 3 - 400 Exemplarer af, især naar Bogen er indbunden saaledes, at den kan bruges til Present.«

I trykt udgave: Bind 8 side 20 linje 18

◀ **dens tarvelige beskedne Udseende** : I modsætning til hovedparten af Thomasine Gyllembourgs noveller var J.L. Heibergs årbog *Urania*, der udkom tre gange fra 1844 til 1846 og hver gang kort før jul, elegant udstyret og prægtigt indbundet i et hvidt papbind med rigt ornamenteret guldrtryk på for- og bagperm, mens teksten bogen igennem var sat i en sort, dobbeltstreget ramme (dog kun i de to første årgange, ktl. U 57-58). SK har tidl. ytret sig sarkastisk om *Uranias* fornemme udseende og heldige udgivelsestidspunkt, især i *Forord. Morskabslæsning for enkelte Stænder efter Tid og Leilighed af Nicolaus Notabene*, Kbh. 1844, i SKS 4, 478,4-11, 485,2-18 og 486,2-15.

I trykt udgave: Bind 8 side 20 linje 21

◀ **holde sin Person ude** : skrive pseudonymt el. anonymt.

I trykt udgave: Bind 8 side 20 linje 25

◀ **Douceur** : dusør, belønning.

I trykt udgave: Bind 8 side 20 linje 28

◀ **gjækket** : drillet.

I trykt udgave: Bind 8 side 20 linje 33

◀ **den sidste, der kom i November Maaned** : dvs. *To Tidsaldre*, der dog allerede blev annonceret som »udkommet« den 30. okt. 1845 (7,2).

I trykt udgave: Bind 8 side 21 linje 1

◀ **Nytaarsgaven** : Selvom 'nytårsgaver' på SKs tid i vid udstrækning var blevet erstattet af julegaver, blev den gl. tradition at give gaver til nytår endnu praktiseret, jf. fx en omtale af »de mangfoldige Skrifter, der i Aar ere udkomne og i Mængde anvendes som Jule- og Nytaarsgaver« under rubrikken »Nytaarsgaver« i *Berlingske Tidende*, nr. 1, 1. jan. 1844.

I trykt udgave: Bind 8 side 21 linje 8

◀ **Novelle** : en genre, der i 1820'erne og især 1830'erne blev meget populær i da. litteratur; imidlertid var genren ikke så snævert defineret som i dag, hvorfor novellen ikke nødvendigvis var kortere end en roman, men typisk adskilte sig fra en sådan ved en mere overskuelig handling og idé. If. en berømt definition af Goethe kendetegnes novellen ved 'en indtruffen, uhørt begivenhed' (1827). Det er altså denne begivenhed,

der konstituerer novellen, hvor romanen i højere grad konstitueres af sine personer el. sin hovedperson. De betydeligste da. novellister var Thomasine Gyllembourg, St. St. Blicher og Carl Bernhard (pseudonym for Andreas Nicolai de Saint-Aubain), som alle var repræsenteret i SKs private bibliotek. Også i England, Frankrig og Tyskland oplevede novellen en renæssance, bl.a. ved novellister som Dr. Harrison (pseudonym for Samuel Warren), Ludwig Tieck og Henrich Steffens (alle tre repræsenteret i SKs bibliotek) samt Karl Gutzkow, George Sand, Victor Hugo, Eugène Sue og E.L. Bulwer, der alle kunne læses i da. oversættelse i *Novelle-Bibliothek* (udg. af A.P. Liunge, bd. 1-13, Kbh. 1835-36) og *Nyt Novelle-Bibliothek* (udg. af A.P. Liunge, fra bd. 4 af J.P. Grüne, bd. 1-8, Kbh. 1837).

I trykt udgave: Bind 8 side 21 linje 12

◀ **profiteret** af herlige Udsigter: have haft fornøjelsen.

I trykt udgave: Bind 8 side 21 linje 28

◀ **Vildsomhed** : usikkerhed, forvirring.

I trykt udgave: Bind 8 side 21 linje 29

◀ **river hen** : henrykker.

I trykt udgave: Bind 8 side 22 linje 3

◀ **det hyggelige Kabinetets indbydende Fortrolighed** : hentyder formentlig til en scene i *To Tidsaldre*, som finder sted i et kabinet, hvor to af novellens personer fører en fortrolig samtale, jf. SKs beskrivelse af den »veemodige Hyggelighed, der nu hviler over de tvende Erindrende, der samtale om Fortiden« (53,18).

I trykt udgave: Bind 8 side 22 linje 17

◀ **lade sig sige** : høre efter, tage imod fornuft.

I trykt udgave: Bind 8 side 22 linje 21

◀ **nedspændte** : nedstemte; beherskede.

I trykt udgave: Bind 8 side 22 linje 22

◀ **en Fremmed og Udlænding** : Udtrykket at være 'fremmede og udlændinge' anvendes i Ef 2,19; Hebr 11,13; og 1 Pet 2,11.

I trykt udgave: Bind 8 side 23 linje 14

◀ **Blomsterstokkens**: blomsterpinden.

I trykt udgave: Bind 8 side 23 linje 19

◀ **Tilhold** : holdepunkt, støtte.

I trykt udgave: Bind 8 side 23 linje 32

◀ **Bedested** : dels (under rejse) hvilested, rastepads, dels sted, hvor man beder (bedehus, kirke).

I trykt udgave: Bind 8 side 23 linje 35

◀ **ligeoverfor** : i forhold til, for.

I trykt udgave: Bind 8 side 24 linje 5

◀ **et uroligt Partihoved** : spiller på det faste udtryk: 'et uroligt hoved', dvs. en oprørs person, et brushoved, her altså: et hoved fyldt med partivrøvl, politik. Formentlig spiller 'partihoved' også på betydningen: 'leder af et parti', her det liberale 'parti', der stod i opposition til det konservative 'parti' som forfægter af enevælden, 55,29.

I trykt udgave: Bind 8 side 24 linje 6

◀ **tramper paa Parterret** : Det stående publikum i parterret på Det kgl. Teater udgjordes især af studenter, der mente at besidde parterrets traditionelle ret til på vegne af det samlede publikum at tilkendegive deres dom over et stykke ved råben, piben el. trampen. Således skriver J.L. Heiberg, at »Parterret i ethvert Theater har den Bestemmelse at udgjøre den lydeligt dømmende, bevægelige og livlige Deel af Publicum, fordi Parterret er at betragte som Publicums Delegerede, de egentlig Berettigede, i hvis Hænder saavel de

Uberettigede som de Ligegyldige have nedlagt Udøvelsen af den Magt, som idealiter tilkommer det hele Publicum«, *Fædrelandet*, nr. 295, 28. sept. 1840, sp. 2385.

I trykt udgave: Bind 8 side 24 linje 7

◀ **eo ipso** : lat. 'ved selve dette', netop derved.

I trykt udgave: Bind 8 side 24 linje 9

◀ **Tidens Fordring ... kjendelig paa Menneskestimlen** : I første halvdel af 1840'erne var det især den liberale opposition og den skandinaviske bevægelse, der formåede at samle masserne for at demonstrere deres fordringer, således fx i forbindelse med domfældelsen af den liberale oppositionspolitikker Orla Lehmann i Højesteret den 20. jan. 1842 og det skandinaviske studentermøde i København i slutningen af juni 1845. – **Tidens Fordring**: 12,4.

I trykt udgave: Bind 8 side 24 linje 25

◀ **Og** : Også; Desuden.

I trykt udgave: Bind 8 side 24 linje 35

◀ **som Jøderne ved Hjælp af Obligationer trak Penge ud af Landet** : sigter formentlig – som i journalen DD:138 – til, at jøderne, da Filip den Smukke i 1306 lod dem udvise af Frankrig, »trak deres Penge bag efter ved Hjælp af Vexler«, SKS 17, 261,7. Udvisningen gav kongen en hurtig gevinst, men siden fik han vanskeligt ved at inddrive gælden til de jødiske vekselere, og han måtte endog tillade enkelte jøder midlertidigt at rejse ind i Frankrig for at lade dem identificere deres kreditorer.

I trykt udgave: Bind 8 side 25 linje 21

◀ **Conversioner** : konverteringer; omskrivninger.

I trykt udgave: Bind 8 side 25 linje 24

◀ **iilsomt** : hurtigt, hastigt.

I trykt udgave: Bind 8 side 25 linje 36

◀ **cito citissime** : lat. 'haster, haster meget' (egl. 'hurtigt, meget hurtigt'), påskrift på breve.

I trykt udgave: Bind 8 side 26 linje 1

◀ **Det Første jeg har skrevet ... betræffende disse Noveller** : Der sigtes til SKs rosende omtale af Gyllembourgs noveller i *Af en endnu Levendes Papirer*, SKS 1, 20-24, hvor han henleder opmærksomheden på 'Hverdagshistoriernes' virkelighedstro livsanskuelse og dennes tilkæmpede og tillidsfulde 'glæde over livet'. Han finder i fortællingerne en objektiv, kunstnerisk holdning samt et opbyggeligt, »evangelistisk Anstrøg«. Endelig betegnes novellernes læsere: »Medens nu disse Noveller maae søge deres sande sympathetiske Læsere i den ældre Generation, hvis Livs-Anskuelse er Forudsætningen for deres Tilblivelse, der endnu staaer umiskjendeligt betegnet i en Samling af ikke faa betydningsfulde, højærværdige Individualiteter, saaledes vil deres Forhold til Politikerne ikke være værd at omtale af den simple Grund, at det dog kun bestandigt er den, der har Øren at høre med, Evangeliet kan prædikes for, og en Resignation, som ikke er en Følge af et udvortes Tryk (...) men en Udvikling af en indvortes Elasticitet af den Glæde, der har seiret over Verden, synes altfor ubegribelig for politiske Haandgribeligheder«. – **betræffende**: angående.

I trykt udgave: Bind 8 side 26 linje 7

◀ **Efter 7 Aars Forløb** : SKs debutværk *Af en endnu Levendes Papirer*, der var en anmeldelse af H.C. Andersens roman *Kun en Spillemand* (1837), udkom 7. sept. 1838, mens *LA* således synes påbegyndt i 1845.

I trykt udgave: Bind 8 side 26 linje 9

◀ **Jeg har, hvad dog ... i sin Tid læste den lille Piece** : Det antydes her, at SK kender den anonyme forfatters identitet, hvilket også findes bekræftet andetsteds i SKs journaler (7,2). Der findes ingen vidnesbyrd om, at Gyllembourg har læst *Af en endnu Levendes Papirer*, men da J.L. Heiberg var involveret i tilblivelsen af dette værk (jf. SKS K1, 70-72), har Gyllembourg efter al sandsynlighed fået et nys om den anerkendende omtale og dernæst læst den.

I trykt udgave: Bind 8 side 26 linje 11

◀ **Skjønsheden** : dømmekraften, anerkendelsen, også: påskønnelsen.

I trykt udgave: Bind 8 side 26 linje 18

◀ **1ste Deel: Revolutionstiden** : dvs. »Første Deel. Revolutionstiden« i *To Tidsaldre* (7,2), s. 1-174 (DSL, s. 77-169). – Scenen er i begyndelsen henlagt til København i 1794, hvor gemytterne i almindelighed er præget af den franske revolution og i særdeleshed af, at en fr. legation er kommet til byen for at skaffe den fr. republik diplomatisk anerkendelse fra det neutrale Danmark. Senere flyttes scenen uden for København, hvor novellen følger hovedpersonen Claudines skæbne de følgende ni år.

I trykt udgave: Bind 8 side 26 linje 21

◀ **I en københavnsk Grosserer Wallers Huus ... Fransk mænd fik Adgang der i Familien** : Grosserer Peter Valler sværmer for revolutionen, handler med franskmændene og plejer selskabelig omgang med dem i sit hus: »i en formuende Kjøbmandsfamilie, der hidtil kun havde nydt sin Velstand i en temmelig indskrænket Sphære, var det mærkeligt [mærkbart], hvilket nyt Liv, hvilke nye Sædvaner og nye Anskuelser der med disse Fremmede lidt efter lidt vare indtraadt i Huset«, *To Tidsaldre*, s. 5 (DSL, s. 78).

I trykt udgave: Bind 8 side 26 linje 21

◀ **hans Broder Justitsraad W.** : Justitsråd Valler introduceres som »Grossererens Broder Justitsraad Valler, kongelig Embedsmand«, *To Tidsaldre*, s. 5 (DSL, s. 78). – **Justitsraad**: enten 'virkelig' el. titulær justitsråd, titler, som if. rangforordningen (15,7) var placeret som nr. 3 i henholdsvis 4. klasse og 5. klasse.

I trykt udgave: Bind 8 side 26 linje 24

◀ »**hvem Tidens Vanskelighed har gjort vanskelig før Tiden,**« : sammensat citat fra ordskifte ml. grosserer Valler og hans bror, *To Tidsaldre*, s. 7 (DSL, s. 79): » – Hvad Fanden er det? sagde Grosserereren leende: jeg troer, du skjænder paa min Kone, du er jo rigtig bleven vranten og vanskelig før Tiden. / – Det kan vel være, det kommer af Tidens Vanskeligheder.«

I trykt udgave: Bind 8 side 26 linje 24

◀ **dennes Søn Ferdinand W.** : Ferdinand Valler introduceres som »juridisk Student«, *To Tidsaldre*, s. 5 (DSL, s. 78). Senere oplyses han at være 26 år gl., s. 52 (DSL, s. 104).

I trykt udgave: Bind 8 side 26 linje 25

◀ **Høiesterets Advokat Dalund, en daglig Gjest i Huset** : Dalund introduceres som en af »Husets næsten daglige Gjæster«, *To Tidsaldre*, s. 5 (DSL, s. 78).

I trykt udgave: Bind 8 side 26 linje 26

◀ **det Wallerske Huus ... politiske Disputer** : Således søger Dalund at standse en politisk diskussion med en bøn om, at »om disse Ting ville vi nu ikke igjen begynde at stride. Gud veed, hvor utallige Gange de ere blevene plaiderede *pro et contra* imellem os«, *To Tidsaldre*, s. 12 (DSL, s. 82).

I trykt udgave: Bind 8 side 26 linje 32

◀ **en hemmelig Forstaaelse mellem Madame W. og Advokat Dalund** : Eleonore Valler, grosserer Vallerens anden hustru, introduceres som hans »endnu unge, smukke Kone«, *To Tidsaldre*, s. 5 (DSL, s. 78), der lod »stjaalne Blikke glide hen over det lille Selskab, medens hendes milde Øine med et besynderligt melancholsk Udtryk især fæstede sig paa Advocaten, der paa sin Side besvarede disse Blikke med en Blanding af Ømhed og Fortrydelighed«, s. 6 (DSL, s. 78). – **Madame**: titlen 'madam' tilkom hustruer til ikke-rangerende ægtemænd, mens titlen 'fru' var forbeholdt hustruer til rangerende ægtemænd; tilsvarende tilkom titlen 'jomfru' døtre af ikke-rangerende fædre, mens titlen 'frøken' var forbeholdt døtre af rangerende fædre (15,7).

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 1

◀ **Løvhytten og landlig Stilhed** : I novellen er både løvhytter og landsteder benyttet som skjul for hemmelige forståelser ml. elskende par (27,24, 30,32, 31,15, 31,20, 31,22, 31,24 og 44,21).

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 2

◀ **paa Besøg en ung Pige: Claudine, Grossererens Søsterdatter** : Claudine introduceres som »*Claudine*, Grossererens Søsterdatter«, *To Tidsaldre*, s. 15 (DSL, s. 83); hun er 17 år, forældreløs og på besøg hos Vallerens, mens hendes værge, tante Malfred, er ude at rejse.

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 6

◀ **Charles Lusard** : Charles Lusard, 25 år, fr. delegeret i København, af adelig slægt, men som forældreløs opdraget af sin rige farbror, hvis arving han ville have været, hvis han havde fulgt ham i landflygtighed under revolutionen og ikke havde taget tjeneste i arméen, jf. Ferdinand Vallerys præsentation af ham, *To Tidsaldre*, s. 17-19 (DSL, s. 85).

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 8

◀ **af sin Tante Malfred næsten fortrykt opdragne** : Tante Malfred er Claudines afdøde mors søster, hos hvem hun har fået sin opdragelse (42,4 og 42,9). – **fortrykt**: forpint.

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 8

◀ **snart finder en Gjenstand for sin nu fritaaende Beundring** : Claudines kærlighed til Lusard afsløres allerede i hendes samtale med Ferdinand Vallery, *To Tidsaldre*, s. 17-20 (DSL, s. 84-86).

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 9

◀ **Et Gjestebud hos Grosserereren danner Culminationen for Politikens Triumpher i det Wallerske Huus** : Ved et selskab hos grosserereren, hvor den fr. delegation er talstærkt repræsenteret, afsynges fr. revolutionsange, ligesom der skåles for den fr. republik, *To Tidsaldre*, s. 27-35 (DSL, s. 90-94).

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 10

◀ **Begyndelsen for en anet Forstaaelse mellem Claudine og Lusard** : Ved det nævnte selskab placeres Claudine under maden ved siden af Lusard, der galant varter hende op, *To Tidsaldre*, s. 30 (DSL, s. 91f.), ligesom han senere griber hendes hånd og skjult trykker den mod sit bryst, s. 33 (DSL, s. 94).

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 11

◀ **at C. netop falder som et Offer for sin Tids Idee (p. 79)** : gengivelse af *To Tidsaldre*, s. 79 (DSL, s. 118): »Man kunde vistnok uden Ubillighed sige, at den stakkels Claudine var noget nær et Offer for Tidsalderens gængse Ideer.«

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 15

◀ **opreises som Den, der trods Nogen blev Ideen tro (p. 159.)** : sigter til Ferdinand Vallerys replik til Claudine, *To Tidsaldre*, s. 158f. (DSL, s. 161): »Du er bleven dig selv lig. Din ungdomme-[/ s. 159 /]lige Begeistring, som Tidens Tendenser, som Kjærligheden, ak! som mine egne exalterede Udbrud opvakte og nærrede, er du bleven tro paa en skjønnere Maade end Tiden og vi Andre, som levede i dens skjønne Løfter, hvilke den ikke har holdt. Hos dig have disse Begreber forædlet sig til den sande Frihed, der ikke lader sig kue af Modgang og Menneskefrygt til at fornægte sin Troskab og Kjærlighed.« – **trods Nogen**: så godt som nogen.

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 16

◀ **»Revolutions-Tidens Liv reflekteret i det huslige Liv« (cfr. Forordet)** : løst citat fra »Forfatteren til Læseren« i *To Tidsaldre*, s. V-VIII (DSL, s. 73-75), hvor det hedder: »Den Gjenstand, jeg har villet behandle, er ikke de store Begivenheder, der saa voldsomt rystede Slutningen af det forrige Aarhundrede, og som endnu forurolige vore Dage, ikke hiint rasende Uveirs Gjenskin i vort Fædreland, heller ikke den kolde og taagede Luft, som det har efterladt sig, men kun hvad jeg vilde kalde den huslige Reflex deraf, den Virkning, som det har udøvet i Familielivet, i de private Forhold, i de Enkeltes Meninger og Anskuelser, en Indflydelse, hvoraf Enhver, bevidst eller ubevidst, er bleven berørt«, s. Vf. (DSL, s. 73).

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 18

◀ **en stakkels forladt Qvindes skjulte Afsidshed paa Landet** : sigter til den gravide Claudines skæbne, da Lusard er draget i krig og hun selv søger tilflugt hos madam Nissen i en landsby langt fra København (28,22 og 28,28).

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 19

◀ **Lusard faaer en Duel** : med en fr. emigrant, der har udtalt sig nedsættende om den fr. armé og republik, *To Tidsaldre*, s. 42 (DSL, s. 98).

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 21

◀ **saaret bliver han paa en Fiskerbaad ... i den egne Forelskelses Inderlighed** : sammenfatning af *To*

Tidsaldre, s. 40-45 (DSL, s. 97-100). – **Grossererens Landsted**: grosserer Vallers landsted på Strandvejen ved et fiskerleje nord for København, jf. s. 40f. (DSL, s. 97f.). – **piinligste**: mest pinefulde.

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 21

◀ **L. forbliver paa Grossererens Landsted ... naaer sit Høieste** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 45-60 (DSL, s. 100-108).

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 24

◀ **Ferdinand W.s Efterretning ... Madam W. og Dalund** : 38,19.

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 27

◀ **hans Udvikling af Tidens frivole Anskuelser om Ægteskabet** : sigter til Ferdinand Vallers replikker i fortsættelse af hans efterretning om madam Vallers forhold til Dalund, hvilket Claudine har betegnet som et brud på ægteskabets hellighed, *To Tidsaldre*, s. 53f. (DSL, s. 104f.). Jf. især følgende passager: »Naa! begynder du nu ogsaa paa den gamle forslidte Vise, som for længe siden er qvædet til Ende med saameget Andet? Ægteskabets Hellighed! Jo, det er en net Hellighed, naar to Mennesker, der ikke kan lide hinanden, skal leve sammen i en Forening, som kun det inderligste Behag, den varmeste Elskov kan fritage for at blive modbydelig. Og De derimod, som brænde af Kjærlighed, tør ikke nærme sig til hinanden, naar ikke en Præst har sagt: Nu skal I være Ægtefolk.« Og: »Man skal (...) ligesom de fordums sande Elskende, Heloise og Abailard, være saa begeistret af hinandens Fortrin, at man forsmaaer alle Baand, som indskrænke Friheden. Hvad er Kjærlighed uden Frihed? Hvad forsikrer mig om at være elsket, naar den Elskede ikke uden Ophævelser kan bryde med mig? Hvad er sødere i et Kjærlighedsforhold end Hemmeligheden? Er Kjærligheden ikke hellig? og profaneres ikke det Hellige ved fremmede, nysgjerrige Øine?«

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 28

◀ **Lusard gaar til Armeen og lader Cl. tilbage** : Se *To Tidsaldre*, s. 65f. (DSL, s. 111), hvor Lusard tager afsked med Claudine, inden han forlader København for at realisere sin længe nærede plan om at vende tilbage til den fr. armé, jf. s. 19, s. 61 og s. 63 (DSL, s. 85, s. 109 og s. 110).

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 30

◀ **den af Ferdinand W. prophetisk forudsagte Opgave: »at Erindringen ... det Herlige« (p. 20)** : ordret citat af Ferdinand Vallers replik til Claudine, *To Tidsaldre*, s. 20 (DSL, s. 86). I sit eget eksemplar af *To Tidsaldre* (7,2) har SK i margin tilføjet: »det Prophetiske cfr p. 64.« Jf. *To Tidsaldre*, s. 64, hvor Claudine genkalder sig Ferdinands ord, da Lusard vil forlade hende for at gå i krig.

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 30

◀ **Ferdinand W. skriver ... reiser saa udenlands** : Ferdinand Valler har skrevet en digtsamling, der if. nogle venners ord til Claudine består af »nogle deilige Digte, meest om den franske Revolution, om Frankrigs Skjæbne fra ældre Dage, om dens fordums Helte, om *Jeanne d'Arc*«, *To Tidsaldre*, s. 15 (DSL, s. 83). Trods frygt for sin fars reaktion lader han digtsamlingen udgive, overbringer et eksemplar til Claudine og deklamerer en fr. oversættelse af et af digtene for hende og Lusard, s. 55-57 (DSL, s. 106f.). Da faderen erfarer, at han har udgivet digtsamlingen – der nu beskrives som »et meget ungdommeligt Værk, som der hørte mere Letsindighed end Besindighed til at sende ud i Verden, da det udtalte den Tids Ideer om Frihed og Sædelighed med en paafaldende Uforbeholdenhed«, s. 66 (DSL, s. 111f.) – slår han hånden af ham og udbetaler ham hans mødrene arv, så han kan rejse udenlands, s. 66-68 (DSL, s. 111f.). – **Primula veris**: lat. 'Forårets første'; hulkravet kodriver, forårsblomst af familien kodriver, der mentes som den første blomst på enge, bakker og i skovkanter at bebude forårets komme; her titlen på Ferdinand Vallers digtsamling, jf. også *To Tidsaldre*, s. 283 (DSL, s. 228) og især s. 263 (DSL, s. 218), hvor den angives som »'Primulae veris, Digte af F. C. Valler.'«

I trykt udgave: Bind 8 side 27 linje 36

◀ **Grosserer W. gaar ... hans Kone følger ham** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 70f. og s. 75f. (DSL, s. 114 og s. 116f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 2

◀ **Foretagendet lykkes, men ... Tilbagereisen forsinkes** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 76 (DSL, s. 117).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 3

◀ **Cl.s Stilling ... aabenbare hende Alt** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 76f. (DSL, s. 117), hvor

Claudine i et brev betror madam Valler alting, herunder sin graviditet.

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 4

◀ **Brevet afgaaer, men ... Madame W. er død** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 77 (DSL, s. 117f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 7

◀ **Dalund beslutter af Sorg at reise udenlands; underretter Cl. derom i en Billet og henkaster et fortvivlet Ord om Selvmord** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 78f. (DSL, s. 118): »En Morgen fik hun en Billet fra Advocat Dalund. I faa Ord sagde han hende Farvel, da han stod ifærd med at reise til Udlandet, og havde derfor paa ubestemt Tid overdraget sine Forretninger til en Collega. Uden nærmere at omtale det Passerede, tilføiede han blot følgende Ord: 'Jeg forlader Dem, kjære Claudine, med mange kjære Erindringer og hjertelige Ønsker for Deres Fremtid. Om og naar vi sees igjen, eller hvorhen min Vei gaaer, veed jeg i dette Øieblik ikke selv. Lyksalig Den, hvem intet Familiebaand og ingen indpræget Fordom holder tilbage fra kjækt at forlade denne hele jammerlige Verden!'◀ – **Billet**: lille brev.

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 8

◀ **Cl. bragt til det Yderste beslutter fortvivlet at ende sit Liv** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 79-82 (DSL, s. 118-120).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 10

◀ **frelses ved den gamle Husholderske Susanne** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 82-84 (DSL, s. 120f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 11

◀ **finder ved hendes Hjælp ... en gammel Skipper-Enke** : sigter til Claudines midlertidige ophold hos Susannes bekendte, skipperenken madam Grethe Lyng, *To Tidsaldre*, s. 85-103 (DSL, s. 121-131). – **Trøstens-Bolig**: egl. navnet på et hjem for enker og ugifte kvinder, stiftet 1805 og beliggende i den nu sløjfede Hoppenslængde i Nyboder (se kort 2, E2).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 12

◀ **Uden andet Tilhold i Verden tilhører nu Cl. den Spæde** : Se skildringen af Claudines nedkomst og hendes intense moderglæde ved at se sin nyfødte søn, *To Tidsaldre*, s. 86 (DSL, s. 122). – **Tilhold**: holdepunkt.

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 13

◀ **»Moderen ved Troskab ... har feilet« (p. 99)** : Claudines replik til madam Lyng, da sønnen Charles netop er blevet døbt, *To Tidsaldre*, s. 99 (DSL, s. 129): »Men i min Sjæl sagde jeg: Jesus, Herre! Du som har taget mit Barn i dine Arme, jeg lover dig ikke at slippe det af mine, jeg lover, at Moderen skal med Troskab forsones, hvad Jomfruen letsindigen har feilet, jeg forlader mig paa din Hjælp.« – **Jomfruen**: 27,1.

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 15

◀ **Grosserer W. har ... erfaret Alt** : referat af grosserer Vallers brev til Claudine, *To Tidsaldre*, s. 87f. (DSL, s. 123).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 18

◀ **fordrer, at Cl. skal forlade hans Huus** : referat af grosserer Vallers brev til Susanne, *To Tidsaldre*, s. 89f. (DSL, s. 124).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 19

◀ **Et Ægteskabstilbud gjøres fra Tydskland gjennem Tanten** : sigter til et frierbrev fra en ty. købmand, som Claudine modtager indlagt i et brev fra tante Malfred, der nu har bosat sig i Mecklenburg, *To Tidsaldre*, s. 88f. (DSL, s. 123f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 19

◀ **afslaaes** : sigter til Claudines brev til tante Malfred, hvori hun afslår den ty. købmands ægteskabstilbud, *To Tidsaldre*, s. 102 (DSL, s. 130f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 20

◀ **Under Skin af at reise ... tager ud paa Landet** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 100-112 (DSL, s. 130-136).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 20

◀ **sit nye Skjulested ... Madame Johansen lever ukjendt** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 112ff. (DSL, s. 136ff.), hvor der fortælles om, hvorledes Claudine – der efter sin afdøde fars navn kalder sig madam Johansen og udgiver sig for sømandsenke, jf. *To Tidsaldre*, s. 102 (DSL, s. 131) – bor i huset hos madam Christiane Nissen i en landsby langt fra København, jf. *To Tidsaldre*, s. 94f. (DSL, s. 127).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 22

◀ **Hører aldrig Noget ... Efterretninger til Grosserer W.** : Kort efter sin hjemkomst til sit hus, som Claudine nu har forladt, modtager grosserer Valler brev til hende fra Lusard, men han brænder det og meddeler gennem en fr. diplomat Claudines forventede giftermål med den ty. købmand, *To Tidsaldre*, s. 116-118 (DSL, s. 139f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 23

◀ **Fængslet ved Troskaben ... død eller troløs** : Se Claudines replik til baronen (29,1), og se hendes ord til madam Nissen om, at hun vil forblive Lusard tro, selvom hun plages af uvished om hans skæbne: »Er han død? Er han troløs?« *To Tidsaldre*, s. 121 (DSL, s. 141). Se også beskrivelsen af hendes tilstand under graviditeten: »Indsluttet i sig selv og i sit eensomme Værelse, uden Raad eller Støtte, forfulgt af den græsselige Formodning, at Lusard, fra hvem man slet Intet hørte, maaskee var død eller troløs, syntes hun sig selv at være forladt af Himmel og Jord«, s. 76 (DSL, s. 117).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 27

◀ **lever Claudine 9 Aar i en idyllisk omfредet Erindren** : sigter til varigheden af Claudines ophold hos madam Nissen, som fremgår af Ferdinand Vallers replik ved gensynet: »Det er nu henimod ni Aar siden vi sidste Gang saaes«, *To Tidsaldre*, s. 157 (DSL, s. 160). – **omfредet**: egl. omgivet med hegn e.l.; beskyttet.

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 28

◀ **uroliget** : foruroliget; forstyrret.

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 29

◀ **en simpel Bondekone, der gjør det i al Troskyldighed** : Under sin videre flugt fra madam Lyng til madam Nissen overnatter Claudine på en gård, hvor bondekonen »i sin velmeente Eenfoldighed« sætter hende i forlegenhed med spørgsmål om, hvorfor hun er alene med et spædbarn: »Hun er dog ikke Enke? / Saa beklemt som en ubefæstet Student ved Examen, stammede Claudine: Jeg veed ikke selv, ... min lille Drengs Fader er borte ... bleven borte paa Søen ...«, *To Tidsaldre*, s. 110f. (DSL, s. 135f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 31

◀ **en Baron i erotisk Interesserethed** : Baronen, en ung godsejer, forelsker sig i Claudine, om hvem han på anden hånd erfarer, at hun er »Sømands-Enke«, *To Tidsaldre*, s. 128 (DSL, s. 145).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 32

◀ **den lille Charles i barnlig Naivetet** : Charles har af madam Nissen fået fortalt, at hans mor er sømandsenke, men spørger endelig sin mor, om hans far vitterlig er død på havet: »Claudine svarede rørt og forlegen: Nei han er falden i Krigen«, *To Tidsaldre*, s. 155 (DSL, s. 159).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 33

◀ **Thi en Baron ... men faaer dog Afslag** : Baronens frieri og Claudines afslag skildres i *To Tidsaldre*, s. 138-145 (DSL, s. 150-154). Da Claudine røber, at hun ikke er sømandsenke, at hendes søn er resultatet af et utilstede ligt forhold, og at hun er flygtet fra sin familie, svarer baronen: »hvad Moralen angaaer, saa har jeg ikke selv Ret til at være en streng Moralist. Verdens Dom derimod kan i min Stilling ikke være mig ligegyldig, men det kunde sikkert ikke være vanskeligt i Forening at træffe saadanne Forholdsregler, at vi førte Nysgjerrigheden paa Vildspor. Jeg gjentager derfor mit Tilbud: Vil De give mig Deres Haand, saa vil De naturligviis ogsaa vise mig en heel Fortrolighed, og da vil rimeligviis Deres Familie heller ikke nægte at forsone sig med min Gemalinde og hjælpe os til at skjule den egenlige Hemmelighed i Deres Skjæbne, især da det vel er Deres Slægtninges eget Ønske at skjule den«, s. 143 (DSL, s. 153). Trods Claudines afslag gentager baronen senere sit ægteskabstilbud, men får atter afslag, s. 149-152 (DSL, s. 156f.). – **hvis tidligere Letsindighed bøier sig under Elskovens Magt**: I anledning af baronens ulykkelige forelskelse i Claudine hedder det med hentydning til kærlighedsguden Amor og dennes pile: »Den vingede Gud, der saa

ofte spotter de stakkels Dødelige, lader sig ikke spotte ustraffet, og det syntes at han dengang vilde tage en exemplarisk Hævn over en Elsker, der formasteligt havde villet lege med hans Pile, uden selv at føle deres Kraft«, s. 128 (DSL, s. 145).

I trykt udgave: Bind 8 side 28 linje 33

◀ **Claudine vælger ... »sin Husbond og sin Ære tro«** : gengivelse af Claudines replik til baronen: »Troskab er Det, jeg har lovet Gud og mig selv, og naar jeg engang maa sige min Søn: For Verdens Øine er din Fødsel betegnet med Vanære, din Faders Navn kan du ikke bære, – saa vil jeg kunne tilføie: Men din Moder var tro til Døden mod ham og mod dig«, *To Tidsaldre*, s. 144 (DSL, s. 153).

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 1

◀ **Claudine bliver kendt ... i Besøg hos Baronen** : sigter til Claudines møde med en tidl. bekendt, der nu tager del i et jagtselskab hos baronen, *To Tidsaldre*, s. 146 og s. 149f. (DSL, s. 154f. og s. 156).

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 3

◀ **bliver atter kendt ... hendes Opholdssted** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 157-159 (DSL, s. 160f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 4

◀ **Han bringer Efterretningen ... en ivrig Royalist** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 160 (DSL, s. 162). – **Duc**: hertug.

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 6

◀ **med hvem han ... søgte at udsone sig** : sigter til *To Tidsaldre*, s. 61-63 (DSL, s. 109f.), hvor Lusard fortæller Claudine om sit forgæves forsøg på at forsone sig med sin onkel, i hvis varetægt han ville have betroet hende, indtil han kunne vende tilbage fra krigen. – **i Faveur af**: til gunst for.

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 9

◀ **Ferdinand W. bringer ... gift i Tydskland** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 165-173 (DSL, s. 165-169).

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 10

◀ **F. indleder Efterretningen saa delicat som muligt** : sigter til Ferdinand Valler's replikker til Lusard, *To Tidsaldre*, s. 172 (DSL, s. 168): »Ferdinand sagde nu alvorlig: Men sæt nu, at disse Efterretninger om Claudines Giftermaal vare usande, sæt, at hun endnu var fri? / – Umuligt! Din egen Onkel .... / – Ligemeget! Han selv kan være bedragen eller have havt sine Grunde til at bedrage, for at undvige Verdens skadefroe Domme. Sæt, at Claudine, forladt og uden Støtte, var som en fattig Flygtning gaet ud i den vide Verden for at søge et Fristed, med dit Barn paa Armen?»

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 11

◀ **Concession** : indrømmelse.

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 12

◀ **den franske Sang ... pour la nature.**◀ : hentyder til Lusards replik til Ferdinand Valler, inden denne afslører, at Claudine ikke er gift, *To Tidsaldre*, s. 171 (DSL, s. 168): »Jeg har følt Sandheden af hvad en af vore Sange siger: at Foraaret, som vender stedse tilbage for Naturen, kommer ikke igjen for de Elskende.« Der sigtes til en sang af den fr. digter Jean-Pierre Claris de Florian (1755-94), som citeres i fodnoten samme side: »Hélas, hélas! ce beau printemps / Qui peu de jours à peine dure, / Ne revient plus pour les amans, / Comme il revient pour la nature. // Florian.«

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 14

◀ **Lusard og Claudine forenes** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 173f. (DSL, s. 169).

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 16

◀ **2den Deel: Nutiden** : dvs. »Anden Deel. Nutiden« i *To Tidsaldre*, s. 175-285 (DSL, s. 171-230). – Scenen er i begyndelsen henlagt til Lusards gods i Jylland, men flyttes hurtigt til København og omegn, sommeren 1844.

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 17

◀ **fuldtro** : (ubetinget) trofaste.

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 17

◀ **Sønnen Charles Lusard de Montalbert nu 50 Aar gammel** : Claudines og Charles Lusards voksne søn, som bærer sin fars navn, introduceres *To Tidsaldre*, s. 177 (DSL, s. 171), hvor det hedder, at »Sommeren 1844 vare 50 Aar henrundne siden den Sommerdag, da den unge Claudine stod paa Broen ved Fiskerleiet og med bange Hjerter stirrede ud over Havet efter den Baad, som bragte hendes saarede Elsker.« Senere siger Lusard – som han omtales både i *To Tidsaldre* og i *LA* og også vil blive omtalt i de følgende kommentarer – at, »saa omtrent et halvt Seculum bærer jeg da imidlertid paa mit tynde Haar«, s. 183f. (DSL, s. 174).

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 21

◀ **den prægtige gamle Borg** : den herregård i Jylland, som hans far havde arvet efter sin onkel (29,6), og som han nu selv bebor efter sin fars og mors død, se følgende kommentar.

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 22

◀ **»hvor de to ... over Graven«** : løst citat fra *To Tidsaldre*, s. 177 (DSL, s. 171): »Ikke langt fra den prægtige gamle Borg, hvor disse Elskende havde levet som det kjærligste og lykkeligste Ægtepar, havde de to store Kastanietræer ved Kirkemuren allerede i ti Somre strøet deres Blomster over den hvide Marmorsteen, som bedækker den Grav, hvor de hvile forenede i Døden som i Livet.«

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 22

◀ **Efterat have reist ... i den gamle Verden** : Af Lusards samtale med sin godsadministrator fremgår det, at han netop er vendt hjem efter ni års rejse, såvel i Amerika som Palæstina og Grækenland, *To Tidsaldre*, s. 181f. (DSL, s. 173f.). Senere omtales Lusard af sin slægtning, kommerceråd Valler, som »en Mand, der har bereist baade den nye og den gamle Verden«, s. 201 (DSL, s. 184).

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 24

◀ **efterat have ladet Elskovens Tid gaae forbi** : hentyder til Lusards replikker til sin godsadministrator på dennes spørgsmål om, hvorfor han ikke gifter sig: »Den i Stjernerne bestemte Dag til mit Bryllup er gaaet forbi«; og: »Kjærlighedens Dag er ogsaa gaaet forbi«, *To Tidsaldre*, s. 183f. (DSL, s. 174).

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 25

◀ **kun ønskende at ... gjøre Een af sin Familie lykkelig** : sigter til Lusards replik til sin godsadministrator: »Hvad jeg ønsker mig, hvad der nu kunde gjøre mig lykkelig, det vilde være en ung Mand, som jeg kunde ansee for en Søn, som jeg kunde gifte efter hans Hjertes Valg, for saaledes at forskjønne denne Eensomhed med en ung, elskværdig Familie, som jeg kunde elske og som elskede mig«, *To Tidsaldre*, s. 185 (DSL, s. 175). – **forskaffe sig selv en Erindring**: gøre sig selv erindret.

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 28

◀ **Lusard kommer til ... det gamle Wallerske Huus** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 187f. (DSL, s. 176f.). – **Commerceraad Waller**: Christian Valler, o. 60 år, søn af Peter Valler (26,21), »Grosserer som Faderen, men med Titel af Commerceraad, eiede og beboede Faderens Huus«, s. 187 (DSL, s. 177). Som kommerceråd er han enten 'virkelig' el. 'titulær' kommerceråd, titler, som if. rangforordningen (15,7) var placeret i henholdsvis 6. klasse som nr. 7 og 7. klasse som nr. 6.

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 30

◀ **Commerceraadens ægteskabelige Vrøvlerie** : sigter til kommerceråd Valleres uoverensstemmelser med sin anden hustru, kommercerådinde Valler, 34 år, med hvem han har tre døtre, Colette, 13 år, Natalia, 9 år, og Ida, 7 år.

I trykt udgave: Bind 8 side 29 linje 31

◀ **Katastrofes**: (afgørende) vendepunkt, omvæltning.

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 1

◀ **Opsving** : det at noget eleveres, opløftelse.

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 1

◀ **derved** : derudover, desuden.

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 4

◀ **Leflerie** : overfladiskhed, flirten.

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 5

◀ **aabenbart at være det** : at være det åbenlyst.

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 5

◀ **fortrykt** : underkuet, forpint.

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 8

◀ **Frøken Mariane, en Datter af Commerceraad W's første Ægteskab** : Mariane Valler, 19 år, som kommerceråd Valler over for Lusard præsenterer som »en Datter fra min første Kone«, *To Tidsaldre*, s. 191 (DSL, s. 178). Hans første kone oplyses at være død o. 15 år tidl., s. 186 (DSL, s. 176). – **Frøken**: 27,1.

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 9

◀ **stedmoderligen i det andet Ægteskab ... benævnet: Maren** : Mariane bliver kaldt Maren af sin stedmor, kommercerådinde Valler, jf. ordskiftet ml. denne og kommerceråd Valler: » – Nei, Maren har sine Forretninger og sin Plads i Køkkenet om Formiddagen. / – Pigen hedder Mariane. Jeg vil ikke høre det Navn Maren. / – Det maa du vænne dig til at høre. Jeg kalder hende Maren, det Navn er netop characteristisk for en huuslig Person«, *To Tidsaldre*, s. 194 (DSL, s. 180). Se også s. 223 (DSL, s. 196). – **endog af Tjenestefolkene**: sigter til stuepigens replik til Mariane: »De maa undskylde, Frøken Maren! jeg maa lyde min Frues Ordre og ikke Deres«, s. 205 (DSL, s. 186).

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 9

◀ **fornærmet næsten af unge Lapse** : Både student Arnold (30,29) og kommercerådinde Vallers spillelærer, der begge kurtiserer Mariane, omtales som lapsede, jf. *To Tidsaldre*, s. 248 og s. 195 (DSL, s. 209 og s. 181). Her sigtes formentlig især til Arnold, der ved en lejlighed tilkastede »hende et stjaalet Blik og hviskede: 'Du søde Unge!'«, s. 197 (DSL, s. 182). Dette påtaler Mariane senere som upassende, s. 220 (DSL, s. 194).

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 12

◀ **Stedmoderens Coquetteri** : sigter nærmest til et ordskifte ml. Arnold og kommercerådinde Valler: »De er Dyden selv, paa en mageløs Coquetteren nær. / – Det er ypperligt at høre saadanne Phraser! Hvad angaaer det Dem? Dersom jeg coquetterede, som jeg slet ikke gjør, saa gjør det da ingen Skaar i Dyden. Tvertimod! Coquetterie kan ofte være en Dyd«, *To Tidsaldre*, s. 201 (DSL, s. 184).

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 13

◀ **bekymret for sin yngre Søster Colettes Institut-Letsindighed** : sigter til *To Tidsaldre*, s. 206-210 (DSL, s. 187-189), hvor Mariane går i rette med den knap 14-årige Colette, ældste datter af kommercerådens andet ægteskab, da hun fortæller om, hvorledes hun samme dag på instituttet (skolen) har ladet sig kurtisere af en ung herre, der ville forære hende en broche.

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 13

◀ **er hun lønligen elskende ... Ferdinand Bergland ... stolt og ædel** : Ferdinand Bergland, søn af en datter af Ferdinand Valler (26,25) og en fabriksejer ved navn Bergland, omtales af kommerceråd Valler som et begavet, men ustadigt ungt menneske, *To Tidsaldre*, s. 189f. (DSL, s. 178). Senere supplerer Dalund med en beskrivelse af hans karakter som »noget stolt, men god og retskaffen«, s. 249 (DSL, s. 210). Colette røber i en samtale med Mariane, at hun ved, hun har en hemmelig kæreste, s. 209 (DSL, s. 188f.); men kæresten afsløres først som Ferdinand Bergland, da Lusard overhører en samtale ml. de to elskende (30,32 og 31,5). – **primula veris**: 27,36.

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 14

◀ **Lusard opdager snart ... Etatsraad Dalund ... i Commerceraadens Huus** : Under sine besøg i kommerceråd Vallers hus får Lusard hurtigt øjnene op for Vallers datter, Mariane, jf. *To Tidsaldre*, s. 222 (DSL, s. 195f.). I en samtale med Dalund siger Lusard om Mariane, at hun er »en fortræffelig Pige« og at noget i hendes øjne »tyder paa en elskende og bekymret Sjæl«, s. 247f. (DSL, s. 209). Dalund samtykker i denne forbindelse stiltiende i Lusards karakteristik, bl.a. ved at ytre, at det skulle gøre ham ondt, om Mariane elskede den tomme Arnold, hvilket Lusard havde indbildt sig (30,29). – Dalund omtales af kommerceråd Valler som »vor gamle Ven Etatsraad Dalund«, s. 201 (DSL, s. 184), og som »en gammel Bekjendt, som

endnu er tilbage af vor adspaltede Kreds: forrige Høiesterets-Advocat, Etatsraad Dalund«, s. 214 (DSL, s. 191). – **Etatsraad:** enten 'virkelig' el. 'titulær' etatsråd, titler, som if. rangforordningen (15,7) var placeret i 3. klasse som henholdsvis nr. 3 og nr. 9. – **Grossererens:** dvs. Peter Valler 26,21.

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 17

◀ **Madam Waller** : Eleonore Valler (27,1).

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 20

◀ **en Olding, der ... lidt sarcastiske Opfattelse** : sigter til Lusards beskrivelse af Dalund: »Jeg finder den gamle Mand saa elskværdig. Det lille Anstrøg af et sarcastisk Lune, som udmærker ham, forenes paa en behagelig og klædelig Maade med den dybe Følelse, som udgjør et Hovedtræk i hans Character«, *To Tidsaldre*, s. 216 (DSL, s. 192). Under de politiske diskussioner i grosserer Valler's hjem et halvt århundrede tidl. udtrykte Dalund – i modsætning til sine diskussionspartnere – ikke nogen specifik holdning for el. imod den fr. republik (26,32 og 38,12).

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 20

◀ **træder i Skranken som »Advocat ... mod en nærværende.«** : gengivelse af ordskitte ml. Dalund og en ældre herre, *To Tidsaldre*, s. 231f. (DSL, s. 200): »jeg mærker, at Advocaten endnu spørger i mit Hoved, og at jeg drømmer, jeg staaer i Skranken som Defensor for det forsvundne Aarhundrede. / Eller som Actor mod det nærværende, bemærkede den førmtalte Herre.«

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 23

◀ **Ferdinand Bergland ... reist, nok til Genf** : sammenfatning af etatsråd Dalunds forklaring til Lusard, hvoraf det fremgår, at Ferdinand Bergland halvandet år tidligere – efter at han urigtigt blev mistænkt af kommerceråd Valler for at være kilde til en uheldig historie om ham, som blev bragt i en avis – er rejst fra København og har bosat sig i Schweiz, i nærheden af Genève (som i LA og *To Tidsaldre* skrives Genf), *To Tidsaldre*, s. 249-251 (DSL, s. 210f.), jf. også kommerceråd Valler's replik til Lusard, s. 189 (DSL, s. 178).

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 25

◀ **Mariane bliver nu ... som var han selv Frieren** : referat af *To Tidsaldre*, s. 251f. (DSL, s. 211): »Mariane blev derimod med hver Dag kjærere for Lusard, og den Opmærksomhed, han viste den unge Pige, der, uvant med en saadan Udmærkelse, paa sin Side fattede en barnlig Hengivenhed for ham, var saa iøjnefaldende, at det snart hed sig i Husets Omgangskreds, at Hr. Montalbert nærede alvorlige Hensigter i den Valler'ske Familie.« Jf. også s. 240 (DSL, s. 205), s. 252 (DSL, s. 212) og s. 257 (DSL, s. 214), hvor henholdsvis Arnold, Colette og kommerceråd Valler ses at have en lignende mistanke.

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 26

◀ **hendes Elsker udsees til Lusards Arving** : referat af Lusards ord til Ferdinand Bergland, da han senere har afsløret denne som Marianes virkelige elskede: »jeg ønsker mig en Søn og Arving; (...) jeg har fundet den elskelige Mariane, jeg ønskede at vælge Den, hun havde valgt efter sit Hjerte«, *To Tidsaldre*, s. 281 (DSL, s. 227f.). – **Elsker:** dvs. elskede, kæreste.

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 28

◀ **Mismodig troer L. ... Arnold, en juridisk Student** : Arnold introduceres som »Hr. Arnold, en juridisk Student, langt ude beslægtet med Fruen«, *To Tidsaldre*, s. 197 (DSL, s. 182). I en samtale med ham ved et selskab i kommerceråd Valler's hus afviser Mariane hans tilnærmelser. Lusard betragter dem og noterer sig Arnolds forlegenhed og Marianes rødmen, som han misforstår, da han ikke kan høre samtalen: »han uddrog af den mimiske Forestilling en Mening, der var aldeles modsat den rigtige, og troede at see en lille Elskovsscene, der stræbte at indhylle sig i Hemmelighedens Slør«, s. 221 (DSL, s. 195). Da Lusard senere refererer sin iagttagelse over for Dalund, bliver denne – ikke Lusard – mismodig, jf. s. 247f. (DSL, s. 209).

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 29

◀ **hvis tomme Væsen er ham modbydeligt** : sigter til Lusards ord til sig selv, da han har overværet, hvorledes Arnold fornærmer kommerceråd Valler (38,9): »God Nat, min Plan! Vorherre bevare mig fra det Menneske i min daglige Omgivelse, om jeg endogsaa med denne skrigende Poppegøie kunde vinde den yndige Nattegal, som vel desværre synger i hans Buur. Ak! jeg mærker nok, at jeg kommer til at reise hjem ligesaa fattig, som jeg kom«, *To Tidsaldre*, s. 263 (DSL, s. 218).

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 30

◀ **Dalund benægter dog Muligheden heraf** : sigter til Dalunds replik til Lusard: »jeg kan ikke forestille

mig, at Mariane skulde være skudt i det tomme Menneske«, *To Tidsaldre*, s. 248 (DSL, s. 210).

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 31

◀ **Ved et Tilfælde bliver L. ... opmærksom paa** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 264-267 (DSL, s. 218-220), hvor Lusard i haven til et hotel ved siden af kommercerådVallers hus sætter sig i en løvhytte, mens han venter på, at en bekendt blandt hotellets gæster skal komme tilbage fra et ærinde. Løvhytten ligger klos op ad hegnet ind til kommercerådens have, hvor der findes en lignende løvhytte: »Han saae Mariane siddende ved en ung Mands Side. De vendte Begge Ryggen til den Løvhytte, hvori Lusard befandt sig, og Løvet dulgte saa fuldkomment Mandens Hoved, at man aldeles Intet kunde see eller opdage af hans Person, uden Dette, at han var høi af Væxt, og at hans venstre Haand, som han holdt paa Ryggen af Bænken bag Marianes Sæde, var hvid og veldannet, samt at han paa den bar en Ring af en paafaldende Form, med en Steen, hvori der var udskaaet en Delphin, saa smukt og tydeligt, at et mindre skarpt Syn end Lusards vilde have opdaget det i en saa ringe Afstand«, s. 266 (DSL, s. 219).

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 32

◀ **Af Samtalen erfarer L. ... haabende, at L. frier til hende** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 267-273 (DSL, s. 220-223), hvor den ubekendte (Ferdinand Bergland) fortæller Mariane, at han vil opgive deres forhold, da han aldrig vil kunne forsørge hende.

I trykt udgave: Bind 8 side 30 linje 35

◀ **Paa en Bog-Auction ... dette uforholdsmæssige Bud** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 275f. (DSL, s. 224f.), hvor Lusard og Ferdinand Bergland byder hinanden op. – **25 Rbd.:** 25 rigsbankdaler. Til sammenligning kostede *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, som SK netop havde udgivet den 27. feb. 1846, 3 rbd.; en håndværkersvend tjente 5 rbd. om ugen, en tjenestepige o. 30 rbd. om året foruden kost og logi. Den da. møntfod var ved forordning af 31. juli 1818 delt i rigsbankdaler, mark og skilling, sådan at der gik 6 mark på 1 rbd. og 16 skilling på 1 mark.

I trykt udgave: Bind 8 side 31 linje 3

◀ **Paa Stemmen ... Ferdinand Bergland, den Søgte** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 276-278 (DSL, s. 225f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 31 linje 5

◀ **vil i Krigen (som Lusard)** : se *To Tidsaldre*, s. 63 (DSL, s. 110), hvor Lusard siger til Claudine: »Dadler du mig, om jeg bekjender, at tiltrods for min Fortvivlelse over at forlade dig, lever der dog i mit Bryst en brændende Attraa efter at forene mig med mine tappre Vaabenbrødre, en Iver for at følge de berømte Anførere, hvis Navne allerede lyde over det forbausede Europa?« Lusard drager følgelig i krig (27,30).

I trykt udgave: Bind 8 side 31 linje 10

◀ **da træder L. til** : idet han tilbyder Ferdinand Bergland at antage ham som sin søn og gøre ham til sin arving, så han med Mariane som sin hustru kan leve på Lusards herregård i Jylland, *To Tidsaldre*, s. 281f. (DSL, s. 227f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 31 linje 14

◀ **Hvad sønlig Pietet ... i forynget Gjentagelse** : sigter til Lusards ord til Colette, Mariane og Ferdinand Bergland, da den sidste i løvhytten på herregården har endt sin oplæsning af »Primulae veris«, som hans bedstefar skrev 50 år tidligere: »Ak! sagde Lusard: I det Øieblik, du siger Dette, gribes jeg netop af den Tanke, at Alt i Livet saa paafaldende gjentager sig. Vi sidde her en Septembraften i Maaneskin i en med Lys og Blomster udziret Løvhytte, og læse denne Bog, hvis første Fremtrædelse, efter mine Forældres Beretning blev feiret af dem paa en ganske lignende Maade, i en Løvhytte som denne, i en Aften som denne; og ganske som en Efterligning af hiin lille Fest, helligholdt min Fader sine Ungdoms-Minder med sin længe savnede Ven, i den samme Løvhytte, hvor vi nu sidde, og her erfarede han af Ferdinand Valler for første Gang sin Søns Tilværelse og sin trofaste Elskedes Skjæbne. Her have vi nu ogsaa feiret en Gjentagelse af hine for mine Forældre saa uforglemmelige Aftener, men – som Alt i Livet – under en anden Form; og saaledes synes det mig, i det Store som i det Smaa, at Alt gjentager sig. Jeg tilstaaer, at jeg ikke troer paa en ny Guldalder hernede i vor jordiske Tilværelse, eller et tusindaarigt Rige, hvori alle stridende Kræfter skulle forsones. Menneskeslægten bliver i Grunden den samme, de samme Lidenskaber, de samme Ideer komme tilbage, men under forandrede Former«, *To Tidsaldre*, s. 284 (DSL, s. 229).

I trykt udgave: Bind 8 side 31 linje 15

◀ **Mariane forenes med F. Bergland; de leve paa den gamle Borg** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s.

282 (DSL, s. 228).

I trykt udgave: Bind 8 side 31 linje 17

◀ **1) I Løvhytten ere Lysene tændte ... primula veris** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 56f. (DSL, s. 106f.). – **Elskovs-Stjernen**: planeten Venus.

I trykt udgave: Bind 8 side 31 linje 20

◀ **2) I Løvhytten ere Lysene tændte ... det aldrig Glemte** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 157-164 (DSL, s. 160-164). Scenen, hvor Ferdinand Valler taler med Claudine alias madam Johansen (28,22), er dog ikke i en løvhytte, men i og ved madam Nissens hus på landet (27,19). – **Madam**: 27,1.

I trykt udgave: Bind 8 side 31 linje 22

◀ **3) I Løvhytten ere Lamperne tændte ... primula veris** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 282f. (DSL, s. 228), henholdsvis løst citat fra s. 282 (DSL, s. 228): »Og Stjernerne høit paa Himlen tittede med zittrende Bevægelse nysgjerrige ind gjennem Løvet.« – **hører til**: lytter.

I trykt udgave: Bind 8 side 31 linje 24

◀ **»burde September kaldes Elskovsmaaned?» (cfr. 1ste Deel Pag. 55.)** : løst citat fra *To Tidsaldre*, s. 55 (DSL, s. 105): »Ved sin klare og milde Himmel, ved sin eiendommelige, aromatiske Duft, ved de afvejlende Farver, hvormed den pryder Træernes Blade, ved sine stjerneklare Nætter kunde September vel fortjene, at den fremfor Foraars-Maanederne fik Navn af Kjærlighedens Aarstid. Saaledes forekom den ogsaa Lusard og Claudine.«

I trykt udgave: Bind 8 side 31 linje 28

◀ **Ferdinand har endt Oplæsningen** : sigter til *To Tidsaldre*, s. 283 (DSL, s. 228), hvor Ferdinand Bergland slutter sin oplæsning af »Primulae veris« (31,15).

I trykt udgave: Bind 8 side 31 linje 30

◀ **Ferdinand B. siger**: »jeg glæder mig ... vi ville haabe det.« : ordrette citater fra det afsluttende replikskifte ml. Ferdinand Bergland og Charles Lusard de Montalbert, *To Tidsaldre*, s. 285 (DSL, s. 229f.). – **Oscillationer**: svingninger.

I trykt udgave: Bind 8 side 31 linje 33

◀ **understryge** : påføre en vis undertone, baggrund o.l.; grundere.

I trykt udgave: Bind 8 side 32 linje 15

◀ **substantiellere** : præget af den konkrete, historiske virkelighed.

I trykt udgave: Bind 8 side 32 linje 16

◀ **den Streg, Tegneren henkaster, over hvilken han tegner Figuren** : sigter formentlig til den linie, med hvilken en tegner på geometrisk vis angiver 'horisonten' på sin tegning for at kunne illudere perspektiv, jf. fx C.W. Eckersberg *Linearperspectiven, anvendt paa Malerkunsten, en Række af perspectiviske Studier*, Kbh. 1841.

I trykt udgave: Bind 8 side 32 linje 18

◀ **Som Forudsætning har Novellen ... i Reflexen belyste** : 27,18.

I trykt udgave: Bind 8 side 32 linje 23

◀ **det Forskjelligste kan jo forekomme i enhver Tid** : hentydning til Dalunds replik, *To Tidsaldre*, s. 228 (DSL, s. 199): »jeg taler naturligviis i Almindelighed, ikke om Undtagelserne, som, Gud skee Lov, findes til enhver Tid og Sted.«

I trykt udgave: Bind 8 side 33 linje 1

◀ **vistnok** : helt sikkert, rigtignok.

I trykt udgave: Bind 8 side 33 linje 10

◀ **skuffende** : illuderende, vellignende.

I trykt udgave: Bind 8 side 33 linje 19

◀ **Ligelighed** : afbalancerethed, ligevægt.

I trykt udgave: Bind 8 side 33 linje 19

◀ **falske Udgaver** : egl. 'eftertryk', dvs. uretmæssige genoptryk el. pirattryk af en bog, som en anden besad trykkerettighederne til, hvorfor eftertrykkene skulle konfiskeres, jf. forordning af 7. jan. 1741.

I trykt udgave: Bind 8 side 33 linje 26

◀ **Etatsraad Dalund har beskyldt vor Tid for Leflerie ... noget Dæmonisk** : hentydning til Dalunds krasse tidskritik, *To Tidsaldre*, s. 228-232 (DSL, s. 198-201). Her hedder det bl.a.: »Det være langt fra mig at ville benægte, at det nuomstunder er sjeldnere end for et halvt Seculum siden at finde en gift Kone, som har en Elsker, men istedenfor denne Brøde er Lefleriet kommet i Mode. (...) Men Kjærlighed, naar den virkelig fortjener dette Navn, er i sig selv noget Ædelt og Skjønt. Maa man end i dens Vildfarelser fordømme den, foragte den kan man dog ikke. Men Lefleriet kan man kun foragte. Kjærlighedens Feil ere menneskelige, men Lefleriets kunde man kalde dæmoniske, thi de ere som Spøgeri, som Skygger, der i sig selv ere tomme og uden Sjæl. (...) Jeg forstaaer ved Lefleri den troløse Legen med den forbudne Frugt, de smaa Kjærlighedsforbindelser, der ikke vedkomme Aand eller Hjerte, ja neppe nogen sund menneskelig Følelse, men hvis Tilværelse man dog holder skjult for Ægtemand og Forældre, saalænge de vare, og siden kan benægte, endogsaa for sig selv, ligesom man bortraisonnerer en tom Drøm, hvilket Altsammen gjør det muligt at bevare en Pharisæer-Retfærdighed, og prale for Gud og Mennesker med en Dyd, som egenlig slet ikke har bestaaet nogen Prøve; thi vore unge Herrer ere ingenlunde sværmeriske eller lidenskabelige Elskere; deres Beilen til en Dames Gunst er heller ikke virkelig Alvor; de, saavel som Damerne, søge blot en Triumf for deres Forfængelighed, Ord for at være uimodstaaelige, og en Interesse, som kan udfylde den besværlige Tid«, s. 230f. (DSL, s. 199f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 33 linje 30

◀ **Fruen overrasker en Dag ... noget Dæmonisk** : sammenfatning af en episode, som den leende Colette beretter for Lusard: »Da Moder idag kom af Kirke, træffer hun paa Trappen ligeudenfor Entreedøren vor Kokkepige, som er en kjøn, ung Pige, og vor ædle Huusven Hr. Hofjunkeren, som med største Henrykkelse omfavner og kysser samme Pige. Moder forstaaer ikke Spøg, hun siger til Pigen: 'Du seer dig strax efter en anden Condition, thi om otte Dage, den første i næste Maaned, forlader du mit Huus.' Det er den sørgelige Side af Historien, men nu kommer den fornøielige. Derpaa aabner hun Døren for Hofjunkeren, og beder ham træde ind. Den Scene var uforlignelig. De skulle have seet den Herre! Han saae ud, som han skulde staae aabenbar Skrifte og krybe paa Knæerne i en catholsk Kirke, og noget Saadant gik ogsaa for sig. Jeg sad i en Krog af Stuen, men det brød de dem ikke om i deres skrækkelige Iver. Moder var saa Vred, hun var brændende rød i sit Ansigt og holdt et Huus med Hofjunkeren. Det skulde De have hørt! Han vilde undskylde baade Pigen og sig selv; det var en uskyldig Spøg, sagde han, han elskede aldeles ikke den Pige, eller kjendte det Mindste til hende; men saa svarede Moder, at det gjorde ikke Sagen bedre, thi Kjærlighed var i sig selv noget Godt, men som dog nok kunde fordømmes, men Lefleri maatte foragtes, det var noget Dæmonisk, var en Skygge og et Spøgeri. De smiler saa polisk, kjære Onkel? Ja, De forstaaer vel disse Ord? Jeg forstaaer dem ikke, men jeg havde min inderligste Glæde af Hofjunkeren, thi jeg saae godt, at han ordenlig græd; var det ikke deiligt? Han sagde: 'Jeg vil bede Dem om Forladelse paa mine Knæe,' og saa sank han til den haarde Jord med saadan Vægt, at han rev Moders Kjole istykker. Nu, tænkte jeg, nu bliver da det Sidste værre end det Første. Men nei! Naade gik for Ret, han fik Aflad for alle sine Synder, og til Tegn derpaa fik han Lov til at kysse Moders Fod«, *To Tidsaldre*, s. 254f. (DSL, s. 213). – **Fruen**: 27,1. – **Hofjunkeren**: opr. en ung adelsmand, der tjente ved hoffet, men i 1844 blot en titel, som if. rangforordningen (15,7) var placeret i 5. klasse som nr. 4.

I trykt udgave: Bind 8 side 33 linje 31

◀ **Vil man da ... den ene Tidsalder fremfor den anden** : sigter formentlig til en anonym anmeldelse af *To Tidsaldre*, hvor det trods alm. tilfredshed med novellen bemærkes, at forfatteren »har været noget ubillig imod vor Tid, dels i enkelte af de Personligheder, ved hvilke han lader den repræsentere, og der i aandelig Henseende ikke staae paa lige Trin med dem, som repræsentere Revolutionstiden, dels ved at give Nutiden mindre poetisk Interesse«, *Berlingske Tidende*, nr. 260, 31. okt. 1845.

I trykt udgave: Bind 8 side 34 linje 1

◀ **I første Deel ... fortaber sig med hende i det Idylliske** : sml. en anonym anmeldelse af *To Tidsaldre*, hvor Claudines ni år lange ophold i en landsby langt fra København (28,28) omtales som »det stille idylliske Liv, som Fortidens Hovedperson tilbringer, fjernet fra den bevægede Verden«, *Berlingske Tidende*, nr. 260, 31. okt. 1845.

I trykt udgave: Bind 8 side 34 linje 7

◀ **Episoden med Baron** : se LA, SKS 8, 28,33-29,1 og 47,21-48,6, samt 28,33 og 47,25.

I trykt udgave: Bind 8 side 34 linje 10

◀ **skuffende sinket ... Arnold og Mariane** : 30,29. – **skuffende**: illusorisk, bedragerisk. – **sinket**: forhalet.

I trykt udgave: Bind 8 side 34 linje 17

◀ **Opløsning** : det at noget (knuden, forviklingen) løses op; løsning.

I trykt udgave: Bind 8 side 34 linje 18

◀ **et Tilfælde, der indvier Lusard i de Elskendes Hemmelighed** : sigter til Marianes samtale med sin kæreste (30,32) og Lusards efterfølgende afsløring af dennes identitet (31,5).

I trykt udgave: Bind 8 side 34 linje 19

◀ **en Situation ... som Læsere kender fra første Deel** : kan både sigte til Marianes samtale med sin kæreste, da denne foregår i en løvhytte (30,32), og til Lusards efterfølgende afsløring af kærestens identitet, da denne foranlediges af deres fælles interesse for »Primulae veris« (27,36).

I trykt udgave: Bind 8 side 34 linje 20

◀ **medens Lusard ikke ... Ønske fra Begyndelsen** : 31,14 og 29,28. – **deus ex machina**: lat. egl. 'en gud fra maskineriet (på et teater)', dvs. en gud, der på et afgørende punkt i et drama griber uventet ind i handlingen. Talemåden optræder i Platons dialog *Kratylos* (425d) og afspejler den praksis i det gr. teater, at en skjult kran hejste en gud ned på scenen.

I trykt udgave: Bind 8 side 34 linje 21

◀ Fru Ws. **Perfektibilitet**: evne til at gøre fremskridt; evne til at tage ved lære.

I trykt udgave: Bind 8 side 34 linje 35

◀ **omskifter Tiden med Evigheden** : dvs. dør; talemåde, bl.a. optegnet i C. Molbech *Dansk Ordbog* bd. 1-2, Kbh. 1833, ktl. 1032; bd. 2, s. 114. – **omskifter**: ombytter, jur. skifter.

I trykt udgave: Bind 8 side 35 linje 2

◀ **Ostindien** : 'Østindien', til forskel fra Vestindien; det indiske subkontinent og de sydøstasiatiske øer.

I trykt udgave: Bind 8 side 35 linje 3

◀ **gjøre Skjel** : gøre fyldest.

I trykt udgave: Bind 8 side 35 linje 18

◀ **Repræsentations-Syge, for hvilken sidste netop Nutiden jo ofte sigtes** : måske en hentydning til Dalunds bemærkning i »Anden Deel. Nutiden« (29,17) om samtidens »gængse Repræsentations-Lyst, der vistnok er latterlig og demoraliserende«, *To Tidsaldre*, s. 227 (*DSL*, s. 198).

I trykt udgave: Bind 8 side 35 linje 22

◀ **Socrates** : gr. filosof (469-399 f.Kr.). I Alkibiades' (jf. næste kommentar) tale i Platons dialog *Symposion* (214e-222b) beskrives Sokrates' ydre, der minder om en silén, dvs. et af de gamle, tykke, skaldede og braknæsede væsener i Dionysos' følge. Alkibiades understreger dog, at Sokrates også i sit indre rummer en guddommelig skønhed og med sine visdomssøgende ord griber alle, der hører ham. Selv er han af samme grund kommet til at elske Sokrates uforbeholdent og ulykkeligt. Jf. *Udvalgte Dialoger af Platon*, overs. af C.J. Heise, bd. 1-8, Kbh. 1831-59; bd. 1-3, 1830-38, ktl. 1164-1166 (forkortet *Udvalgte Dialoger af Platon*); bd. 2, 1831, s. 87-101 (*Platons Skrifter* (14,5) bd. 3, s. 138-146).

I trykt udgave: Bind 8 side 35 linje 30

◀ **Alcibiades's »Hjerte bankede ... af hans Øine«** : Løst citat fra Platons dialog *Symposion*, 215d-e, hvor den berusede Alkibiades dukker op og holder en lovtale over Sokrates: »Ifald jeg ikke maatte befrygte, at I vilde ansee mig for aldeles beruset, vilde jeg fortælle Eder, bekræftende det ved Eed, hvilket Indtryk denne Mands Taler have gjort og endnu gjøre paa mig. Naar jeg hører ham, banker mit Hjerte heftigere, end Korybanternes, og Taarer udstrømme under hans Tale; og jeg seer, det gaaer mange andre ligesaa«, *Udvalgte Dialoger af Platon* (35,30) bd. 2, 1831, s. 88f. (sml. *Platons Skrifter* (14,5) bd. 3, s. 139). –

Alcibiades: i Platons dialog *Symposion* den begejstrede yngling og Sokrates' bejler, berømmet for sin veltalenhed, begavelse og skønhed, berygtet for sit lune og skørlevned samt sin ærgærrighed. Skikkelsen hos Platon er bygget over den historiske Alcibiades (o. 450-404 f.Kr.), gr. politiker. – **Korybanternes:** præster for den frygiske gudinde Kybele, gudernes store moder, hvem de ved fester fejrede i ekstase med larmende musik, hvilket gjorde en voldsom virkning på de tilstedeværende.

I trykt udgave: Bind 8 side 35 linje 31

◀ **Saaledes med Personerne ... mindre tydeligt frem** : Passagen kan være en replik til en anonym anmeldelse af *To Tidsaldre*, som kritiseres for ikke at give et tilstrækkeligt tydeligt signalement af personerne i almindelighed, i særdeleshed ikke af madam Valler: »Da vi lukkede Bogen, var hun borte. Hun skal have været en 'vakker Kone' og have haft en lille fiin Haand og være død i Holland; men det er ikke Signalement nok til at kjende hende paa Gaden, og vi forlange af en Novelle og især af en Hverdagshistorie, at Personerne skulle staae saa lyslevende for En, at man senere kan kjende dem igjen, naar man møder dem, tage Hatten af og spørge: Hvorledes har De befundet Dem, siden vi mødtes hos Forf. af en Hverdagshistorie?« *Corsaren*, nr. 272, 5. dec. 1845, sp. 14.

I trykt udgave: Bind 8 side 36 linje 14

◀ **Justitsraad Waller** : 26,24.

I trykt udgave: Bind 8 side 36 linje 16

◀ **autopathiske:** egl. selvlidende; egne (modsat 'sympathetisk', medlidende).

I trykt udgave: Bind 8 side 36 linje 20

◀ **at kjende dem igjen paa Gaden** : rimeligvis en allusion til anmeldelsen af *To Tidsaldre* i *Corsaren*, hvor dette udtryk forekommer (36,14).

I trykt udgave: Bind 8 side 36 linje 24

◀ **Der er en Præst ... i den Grad vævede** : har ikke ladet sig identificere.

I trykt udgave: Bind 8 side 36 linje 27

◀ **Sørge-Toilet:** toilette.

I trykt udgave: Bind 8 side 36 linje 31

◀ **Man tage Commerceraad W.. Han ... »seer ud ... en Sværm Fluor«** : gengivelse af hhv. citat fra *To Tidsaldre*, s. 188 (*DSL*, s. 177), hvor det om Lusard hedder, at han traf kommerceraad Valler »i hans eget lille Contor, hvor han sad paa samme Plads, hvor tilforn hans Fader havde siddet, paa en bevægelig Contorstol, ligesom han, ved en lignende Pult, men ikke med det joviale, stedse ungdommelige Udseende, som havde udmærket den gamle Grosserer. Commerceraaden saae ud som En, der paa en hed Dag plages af en Sværm Fluor.« – **tilforn:** tidligere, før.

I trykt udgave: Bind 8 side 37 linje 1

◀ **Mærkelighed** : iøjefaldenhed.

I trykt udgave: Bind 8 side 37 linje 5

◀ **Man tage Frue Commerceraadinden (...) hvor hun træder op ... indvirket med Guld** : sigter til *To Tidsaldre*, s. 218 (*DSL*, s. 193), hvor kommerceraadinde Valler's påklædning ved et selskab i hendes hus beskrives således: »Frue var meget elegant klædt og bar over sin ziirlige Kjole et overmaade prægtigt saakaldet Echarpe i glimrende Farver, indvævet med Guld.« – **Frue:** 27,1. – **træder op:** viser sig. – **Echarpe:** écharpe, fr., skærf el. sjal. – **glimrende:** smukke. – **indvirket:** indvævet.

I trykt udgave: Bind 8 side 37 linje 5

◀ **Festligheden i Grosserer Ws. Huus ... det trefarvede Skjærf** : sigter til *To Tidsaldre*, s. 28 (*DSL*, s. 90f.), hvor Claudine ved et selskab i sin onkels hus gør sin entré med et trefarvet bælte om livet (og et trefarvet tørklæde bundet om håret), som hun gennem onklen har fået af de fr. udsendinge (37,27). – **trefarvede:** Det har farverne blå, hvid og rød, der indførtes som Frankrigs nationale farver under revolutionen i 1789.

I trykt udgave: Bind 8 side 37 linje 8

◀ **dette Moment oftere bringes i Erindring** : se *To Tidsaldre*, s. 40 (DSL, s. 97), s. 123 (DSL, s. 142), s. 153 (DSL, s. 158), s. 173f. (DSL, s. 169).

I trykt udgave: Bind 8 side 37 linje 10

◀ **Guld kapselens Udseende ... dets Construction** : lille, oplukkelig medallion, især båret som smykke om halsen; her kan måske også være tale om en lille urkasse, hvori værket er indbygget, el. især om den del heraf, der dækker urskiven og oplukkes ved hjælp af en fjeder. – **Mærkelighed**: noget bemærkelsesværdigt, interessant.

I trykt udgave: Bind 8 side 37 linje 14

◀ **Præsenteerbakke** : bakke, hvorpå spise- eller drikkevarer bydes rundt.

I trykt udgave: Bind 8 side 37 linje 16

◀ **Grosserer W., der ønsker ... som Franskmændene have tilstillet ham** : sigter til *To Tidsaldre*, s. 22-24 (DSL, s. 87f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 37 linje 25

◀ **for hvilken Frihed ... en Undskyldning** : sigter til *To Tidsaldre*, s. 28 (DSL, s. 90): »Den af de franske Commissairer, fra hvem disse Foræringer egenlig skrev sig, nærmede sig imidlertid beskeden og bad om Tilgivelse for sin Dristighed. Af dette Slags Sager, sagde han, er Et og Andet blevet os sendt fra Paris. Vi viste dem til Hr. Valler, og vovede paa hans Ord at presentere dem for Damerne, mere som en Curiositet end som Noget vi haabede, at de vilde gjøre os den Ære at bære.« – **chevaleresk**: ridderligt.

I trykt udgave: Bind 8 side 37 linje 27

◀ **Frue Commerceraadinden, der ... for at blive af med den** : sigter til hofjunkeren, om hvem Arnold fortæller, at han fulgte efter en smuk pige ind i en butik, hvor han forgæves kurtiserede hende og for at slippe ud af sin forlegenhed købte et écharpe (37,5), som han siden forærer kommercerådinde Valler, jf. *To Tidsaldre*, s. 198f. (DSL, s. 182f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 37 linje 29

◀ **det er mod Commerceraadens Villie at hun bærer det** : sigter til kommerceråd Valler's replik til sin hustru, da hun ved et selskab i deres hus viser sig med det nævnte écharpe (37,5 og 37,31): »Hvad er Det for Noget? Tager du Foræringer af de unge Herrer? Det vil jeg have mig frabedet«, *To Tidsaldre*, s. 218f. (DSL, s. 193).

I trykt udgave: Bind 8 side 37 linje 31

◀ **medens Mariane ... en Mandsperson paa Gaden** : 30,13.

I trykt udgave: Bind 8 side 37 linje 32

◀ **Madame W. med det lille trefarvede Mærke omhyggeligt skjult** : sigter til beskrivelsen af madam Valler ved det nævnte selskab (37,8): »Madame Valler, der efter den Tids Mode bar et lidet, hvidt, med brogede Figurer gjennemvævet Florstørklæde slynget om sit blonde Haar, havde derimellem forstaaet at anbringe nogle tricolore Baand paa saa snedig en Maade, at man kun ved nærmere Beskuelse blev dem vaer«, *To Tidsaldre*, s. 27 (DSL, s. 90). – **Madame**: 27,1.

I trykt udgave: Bind 8 side 38 linje 2

◀ **den lykkelige Claudine festligen bærende Revolutionens Ordensbaand** : sigter til Claudines entré ved samme selskab, hvor franskmændene bifalder hendes påklædning, hvorfor hun »føjte sig usigelig lykkelig«, *To Tidsaldre*, s. 29 (DSL, s. 91).

I trykt udgave: Bind 8 side 38 linje 3

◀ **Frue Commerceraadinden med sit gyldne Belte** : hentydning til kommercerådinde Valler's guldindvævede écharpe (37,5).

I trykt udgave: Bind 8 side 38 linje 4

◀ **Arnold og Scenen (p. 262) hvor han ... fornærmer Commerceraaden** : sigter til scenen, hvor Arnold er uforskammet over for kommerceråd Valler (99,32). Lusard, som overværer denne, henleder kommercerådinde Valler's opmærksomhed på den besynderlige tone, Arnold fører over for hendes mand,

men hun svarer blot: »Herregud! Kan De ikke høre, at det er Ironie? / Ironie! gjentog Lusard forundret. / Hvad er det? spurgte Arnold: Forstaaer Hr. Montalbert ikke Ironie? Den, jeg bruger, f.Ex.? / - Nei, jeg tilstaaer, at det er en Ironie jeg ikke kjender, og jeg troer næsten, at hverken Voltaire eller Lichtenberg vilde kjendes ved den, om de hørte den«, *To Tidsaldre*, s. 262f. (*DSL*, s. 217). - **formeentlig**: påstået, indbildt.

I trykt udgave: Bind 8 side 38 linje 9

◀ **Stridsscenen i første Deel ... »det er infame Ord du bruger«** : sigter til »Første Deel. Revolutionstiden« (26,21) i *To Tidsaldre*, s. 7-14 (*DSL*, s. 79-83), hvor grosserer Valler med sin bror, justitsråd Valler, dennes søn Ferdinand og deres fælles ven, advokat Dalund, lidenskabeligt diskuterer den fr. revolution. I anledning af justitsrådets udtalte ønske om, at alle franskmænd måtte lide døden til løn for revolutionen, siger grosserereren (ikke justitsråden): »Det er infame Ord, du siger«, s. 9f. (*DSL*, s. 80).

I trykt udgave: Bind 8 side 38 linje 12

◀ **Man tage af første Deel ... Madame W og Dalund** : sigter til *To Tidsaldre*, s. 51f. (*DSL*, s. 103f.), hvor scenen dog er på Lusards værelse, ikke i løvhytten (31,20). - **frisk væk**: rent ud, uden videre betænkning.

I trykt udgave: Bind 8 side 38 linje 19

◀ **Ferdinand er i Lidenskab, vildtledt af Tidens Ideer rives han hen** : sigter nærmest til Ferdinand Vallers liberale anskuelse af ægteskabet, som han meddeler Claudine (27,27 og 27,28). Ved gensynet med hende ni år senere mener han sig skyldig i hendes ulykkelige skæbne, idet han henviser til hendes kærlighed til Lusard, »som mine egne exalterede Udbrud opvakte og nærrede«, *To Tidsaldre*, s. 159 (*DSL*, s. 161).

I trykt udgave: Bind 8 side 38 linje 23

◀ **Scenen i anden Deel ... paa leflende Omtale** : sigter til *To Tidsaldre*, s. 197-203 (*DSL*, s. 182-185), hvor Arnold kommer for at overbringe kommercerådinde Valler en invitation til et aftenselskab, hvilket giver ham anledning til at fortælle en mindre flatterende historie om hofjunkeren, en af hendes kavalierer, som også er inviteret, s. 198f. (*DSL*, s. 182f.) og 37,29.

I trykt udgave: Bind 8 side 38 linje 26

◀ **expectorerer sig** : udgyder sig, letter sit hjerte.

I trykt udgave: Bind 8 side 38 linje 33

◀ **søgne** : profane, verdslige.

I trykt udgave: Bind 8 side 39 linje 7

◀ **Udenfor høre vi Kjævleriet i Stuen indenfor** : sigter til et besøg, som Lusard aflægger i kommerceråd Vallers og hans hustrus hjem: »Da han traadte ind i Dagligstuen, hørte han, i en til denne stødende Sal, en højrøstet Samtale, og, som det lod, en hæftig Ordstrid mellem Husets Herre og Frue«, *To Tidsaldre*, s. 253f. (*DSL*, s. 212).

I trykt udgave: Bind 8 side 39 linje 14

◀ **vi vente udenfor medens Fruen musicerer** : sigter til kommerceråd Vallers første, men forgæves forsøg på at præsentere Lusard for sin hustru. Hun modtager klaverundervisning og lader derfor gennem en tjener melde de ventende i forværelset, at hun først kan tage imod tre kvarter senere, *To Tidsaldre*, s. 192 (*DSL*, s. 179).

I trykt udgave: Bind 8 side 39 linje 15

◀ **næsten paa Trappegangen ... skjende paa Hofjunkeren** : sigter til Colettes efterretning om, hvorledes kommercerådinde Valler på trappen uden for entrédøren træffer kokkepigen og hofjunkeren i hinandens arme, straks giver kokkepigen hendes afsked og derpå byder hofjunkeren indenfor for at skælde ud på ham (33,31).

I trykt udgave: Bind 8 side 39 linje 16

◀ **Tjenestepigen spiller med** : sigter formentlig til den stuepige, der ligesom kommercerådinde Valler kalder Mariane for Maren (30,9).

I trykt udgave: Bind 8 side 39 linje 17

◀ **smaa Børn** : dvs. Vallers to yngste døtre (29,31). Der sigtes formentlig til oplysningen om, at de allerede er »fuldkommen oplærte i hvad man kalder *Persons-Anseelse*« (54,8).

I trykt udgave: Bind 8 side 39 linje 17

◀ **en Skole-Pige** : dvs. Colette, der bl.a. tugtes af Mariane for sin letsindige flirt med en yngre mand på skolen (30,13).

I trykt udgave: Bind 8 side 39 linje 18

◀ **decorum** : lat. sømmelighed, anstand. – Sml. »Forfatteren til Læseren« i *To Tidsaldre*, s. Vlf. (*DSL*, s. 74): »Det slaaer neppe fejl, at en stor Forandring i vore Sæder og Meninger er foregaaet i de sidste 50 til 60 Aar, skjøndt det paa den anden Side synes, som om det Samme dog bestandig gjentog sig i en forandret Form. F. Ex. en gift Kone, som var almindeligen anseet for at have en begunstiget Elsker, vilde ikke derfor været mindre vel antagen i hiin Tids gode Selskab, forudsat, at hun iøvrigt opfyldte dets Fordringer, og følgelig bevarede et fuldkomment Decorum; hvorimod en Kone, der ikke kunde beskyldes for noget utilladeligt Forhold, men som ikke undsaae sig ved at tale med Ringeagt om sin Ægtemand eller at indlade sig i Ordstrid med unge Herrer om deres hemmelige Elskovs-Eventyr, vilde været udelukket af de dannede Kredse, som en for disse upassende Person. Nutildags finder saa omtrent det Omvendte Sted.«

I trykt udgave: Bind 8 side 39 linje 18

◀ **et Mellemhverandre** : imellem hinanden (jf. ty. untereinander); en mængde indbyrdes uordnede forhold.

I trykt udgave: Bind 8 side 39 linje 21

◀ **Hverdags-Historien** : dvs. novellerne af forfatteren til »En Hverdags-Historie« (7,2).

I trykt udgave: Bind 8 side 39 linje 29

◀ **Dennes Anskuelse ... det Æsthetiske og det Religiøse** : Jf. *LA*, *SKS* 8, 18,6-7.

I trykt udgave: Bind 8 side 39 linje 29

◀ **Katastrophen** : omvendingen, omslaget; i et litterært værk (især i forbindelse med dramatik) den afgørende vending i handlingen, hvorved knuden løses.

I trykt udgave: Bind 8 side 39 linje 32

◀ **Claudine kan redde sin Ære - ved at ære sig selv** : formentlig en allusion til Claudines replik til baronen (29,1).

I trykt udgave: Bind 8 side 40 linje 1

◀ **Mislighed** : tvivl, betænkelighed.

I trykt udgave: Bind 8 side 40 linje 2

◀ **I anden Deel ... træder til med Penge-Hjælpen** : Der sigtes til, at netop idet Mariane og Ferdinand Berglands forhold er ved at gå til grunde på grund af Berglands næringsssorger (40,26), indfinder Lusard sig i sin søgen efter en arvtager (31,14).

I trykt udgave: Bind 8 side 40 linje 9

◀ **Baronen (i 1ste Deel)** : Se *LA*, *SKS* 8, 28,33-29,1 og 47,21-48,6, samt 28,33 og 47,25.

I trykt udgave: Bind 8 side 40 linje 12

◀ **at Forholdet endog fremstilles ... Samliv med sin Husbond** : sigter til madam Vallers replik til advokat Dalund: »Det Eneste, der trøster mig, er den Tanke, at førend mit Forhold til Dem var jeg i Grunden slettere, end jeg er nu. Som saa Mangen af mit Bekjendtskab, løb jeg efter alle tomme Forlystelser; min høieste Lyksalighed var at blive courtiseret, det var Nok til min Tilfredshed; min Pynt var mit vigtigste Anliggende. Deres Omgang har forædlet mig, De har givet mig Smag paa noget Bedre, ja endogsaa paa alvorligt at opfylde mine Pligter. Jeg veed nu med mig selv, at jeg passer mit Huus, at jeg er Moder for Vallers Søn, langt mere eftergivende og blid mod Valler selv, og tjenstvillig i Omgang mod Alle«, *To Tidsaldre*, s. 37 (*DSL*, s. 96). Se også Ferdinand Vallers beskrivelse af hendes forhold til Dalund efter sit giftermål med grosserer Valler, *To Tidsaldre*, s. 52 (*DSL*, s. 104): »Hun var dengang en Pige paa 22 Aar; hun havde elsket Dalund og ventet paa ham i tre Aar. Han var reist ud i Verden og lod Intet høre fra sig. Saa friede Onkel til hende og hun tog ham. Men jeg forsikrer dig, at hun dengang og i de første tre Aar efter sit Ægteskab var

en forfængelig Gaas. Derpaa kom dette Forhold til den gamle Elsker. Han er en Mand af Forstand og Dannelselse, og nu skulde du ikke gjenkjende Tante, om du havde kjendt hende for en fire, fem Aar siden, saa elskværdig er hun bleven.«

I trykt udgave: Bind 8 side 40 linje 22

◀ **at opheve en Forlovelse af Frygt for Næringsssorger** : 50,17; *To Tidsaldre*, s. 268f. (DSL, s. 220f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 40 linje 26

◀ **fordømmeligt** : sml. Dalunds tale om, at revolutionstidens kærlighedsforhold kan være fordømmelig, men ikke – som nutidens – forargelig (33,30).

I trykt udgave: Bind 8 side 40 linje 28

◀ **fordi der ingen Hævd i noget Forhold kan erhverves paa det Forbudne** : I alm. kunne man ikke vinde hævd på stjålet ejendom, men if. gældende ret kunne denne bestemmelse suspenderes efter 20 års besiddelse, når man ikke havde været vidende om, at ejendommen var stjålet, jf. *Chr. V's Danske Lov* (1683), 5. bog, kap. 5, art. 1.

I trykt udgave: Bind 8 side 40 linje 28

◀ **I anden Deel dømmes ... Madame W. og Dalund** : sigter til kommercerådinde Vallers fordømmelse af forholdet i en samtale med Lusard, *To Tidsaldre*, s. 241-245 (DSL, s. 206-208); se også s. 232 (DSL, s. 201). – **Madame**: 27,1.

I trykt udgave: Bind 8 side 40 linje 33

◀ **Tidsalderens Reflex** : 27,18.

I trykt udgave: Bind 8 side 41 linje 6

◀ **Duplicitet** : dobbelthed.

I trykt udgave: Bind 8 side 41 linje 9

◀ **Reflexen i det huslige Liv** : 27,18.

I trykt udgave: Bind 8 side 41 linje 13

◀ **Mellembestemmelse** : tankemæssigt bindeled el. overgang.

I trykt udgave: Bind 8 side 41 linje 15

◀ **i Revolutions-Tiden ... iagttag Decorum ... Forhold til en Mand** : 39,18.

I trykt udgave: Bind 8 side 41 linje 16

◀ **at en ung Pige er forelsket ... atter kommer tilsyne** : sigter til madam Valler (40,22).

I trykt udgave: Bind 8 side 41 linje 23

◀ **denne Collision (...) at de ulykkeligt Elskende ... besluttede aldrig at see hinanden** : På foden af s. 37 (40,22) i sit eget eksemplar af *To Tidsaldre* (7,2) har SK med henvisning til madam Vallers forhold til Dalund skrevet: »Her kunde dannes en interessant Collision at hun dannet ved Forholdet vilde opgive det«. – **Ægteskabets Hellighed**: I det forordnede ritual for brudevielse betegnes ægteskabet som »den hellige Ægteskabs Stat [stand]«, *Forordnet Alter-Bog for Danmark*, Kbh. 1830 [1688], ktl. 381, s. 258. Tilsvarende omtales det som »det hellige Egteskab« og som »den hellige Egteskabs-Stat« i *Dannemarks og Norges Kirke-Ritual*, Kbh. 1762 [1685], s. 308 og s. 319.

I trykt udgave: Bind 8 side 41 linje 29

◀ **udaandet** : opgivet ånden, normalt: døet; her: blevet prosaisk (åndløs).

I trykt udgave: Bind 8 side 42 linje 2

◀ **Ludvig den XIV's Periode** : Den fr. konge Louis (da. Ludvig) XIV, kaldet Solkongen, regerede 1643-1715.

I trykt udgave: Bind 8 side 42 linje 2

◀ **en tvetydig Grevinde** : hentyder formentlig til de maitresser af adelig byrd, som Louis XIV omgav sig med ved sit hof på Versailles, fx markisen af Montespan, Françoise Athénaïs de Rochechourt (1641-1707), som efter at have født ham flere børn levede sine sidste år i et kloster.

I trykt udgave: Bind 8 side 42 linje 3

◀ **Claudine** : 27,6.

I trykt udgave: Bind 8 side 42 linje 4

◀ **Indknebet opdragen af Tante Malfred** : se Claudines replik til madam Valler, i hvis hus hun opholder sig, mens hendes formynder, tante Malfred, er på rejse, *To Tidsaldre*, s. 25 (*DSL*, s. 89): »Jeg græder mine Øine ud, naar jeg skal herfra, naar min Tante Malfred kommer hjem fra sin Reise til Efteraaret, og jeg skal til hende igjen. Hun er saa streng og urimelig.« – **Indknebet**: indeklemt, indskrænket.

I trykt udgave: Bind 8 side 42 linje 4

◀ **de beleilige Tider** : det egnede, passende tidspunkt.

I trykt udgave: Bind 8 side 42 linje 7

◀ **Forknytelse** : forknythed, nedslåethed.

I trykt udgave: Bind 8 side 42 linje 8

◀ **den sneverhjertede Tantes indknibende Dagligstue** : se Claudines replik til madam Valler, *To Tidsaldre*, s. 26 (*DSL*, s. 89): »Men om du vidste, hvor lidt Glæde jeg dog har havt hos hende, hvor ofte hun har ladet mig høre, hvor Meget hun kostede paa min Lærdom, at jeg var en fattig, ubetydelig Pige, at jeg Intet maatte vente efter hendes Død, thi hun eiede Intet. Som om jeg tænkte paa Sligt! Og saa dertil den døde Eensomhed i Huset! Der sidde vi sammen de lange Vinteraftener uden at mæle, jeg med mit Arbeide eller en Bog, hun med at lægge Kort op, eller med at falde isøvn over Aviserne. Saa sidder hun med sin Moppe i Skjødets, den snorker ganske vederstyggeligt, saa giver jeg den mangengang et lille Slag over dens dumme Snude, saa skriger det forkjælede Bæst, saa vaagner Tante og skjælder mig ud. Jo det er rigtignok gode Aftener.« – **sneverhjertede**: ufølsomme, uforstående. – **indknibende**: indskrænkende, begrænsende.

I trykt udgave: Bind 8 side 42 linje 9

◀ **Friheden, hun nyder ... tilbyder sig rigeligen** : hentydning til Claudines egen påskønnelse af sin situation (42,16). Se også hendes ord til sig selv: »Hvilke glade Dage ere dog disse! Jeg veed ikke, hvor jeg skal hen for lutter Glæde og Lyksalighed!« *To Tidsaldre*, s. 40 (*DSL*, s. 97).

I trykt udgave: Bind 8 side 42 linje 12

◀ **Skjønsomhed** : taknemmelighed, påskønnelse.

I trykt udgave: Bind 8 side 42 linje 15

◀ **»for alt det Gode, hun nyder i dette kjære Huus.«** : frit citat fra Claudines replik til madam Valler: »Ak, jeg er saa lyksalig i dit Huus! Alle de deilige Fornøielser, som jeg alle mine Dage forgjæves har sukket efter: Baller, Comedier og saa meget Andet, det har jeg rigelig nydt hos dig, og endda opveier al den Herlighed endnu ikke de behagelige Selskaber herhjemme«, *To Tidsaldre*, s. 25 (*DSL*, s. 89).

I trykt udgave: Bind 8 side 42 linje 16

◀ **da den franske Legation ... Claudines ungdommelige Sind** : sigter til den fr. legation og de fr. udsendinge, som ved et selskab i grosserer Valler's hus begejstrer Claudine med deres lidenskabelige sange om den fr. republik (26,21, 26,21, 27,10 og 27,11).

I trykt udgave: Bind 8 side 42 linje 18

◀ **Naar derfor Lusard ... kysser Fligen af hendes Kjole** : sigter til det afskedsgilde, som grosserer Valler giver for Lusard inden hans afrejse fra København, *To Tidsaldre*, s. 66 (*DSL*, s. 111): »Pludselig bukkede han sig, som for at optage Noget, der laae paa Gulvet, han satte et Knæ til Jorden, og kun bemærket af Claudine, greb han en Flig af hendes Kjole, trykkede Sømmen deraf til sine Læber, og ilede hurtig ud af Døren, medens den bedrøvede Pige skyndte sig til Vinduet for endnu i Mørket at øine hans Skygge og høre Lyden af hans Fodtrin.«

I trykt udgave: Bind 8 side 42 linje 25

◀ **uno tenore** : lat. i ét åndedrag, i ét stræk.

I trykt udgave: Bind 8 side 42 linje 36

◀ **gjøres (...) Slag og Krydsninger** : maritime udtryk som betegner, at der drejes og krydses op mod vinden.

I trykt udgave: Bind 8 side 43 linje 1

◀ **Skibsraad** : akutte rådslagninger ml. skibsføreren og besætningen.

I trykt udgave: Bind 8 side 43 linje 3

◀ **hiin bevingede Gangers Flugt** : Pegasus i gr. mytologi, der opstod af den dræbte Medusas blod. Ved Pegasus' hovslag sprudlede der vand fra Hippokrene (hestekilden) på bjerget Helikon i Bøotien. Dette vand inspirerede digtere.

I trykt udgave: Bind 8 side 43 linje 7

◀ **en borgerlig Expedition: en Fragtvoan med hine mange Passagerer** : alluderer formentlig til det københavnske borgerskabs foretrukne sommerudflugt, nemlig til Dyrehavsbakken o. 10 km nord for København, hvortil man især kørte i de overfyldte, såkaldte holstenske vogne (store, åbne og temmelig klodsede hestevogne med kurvefading, for- og bagsmæk af pileflet samt fire løse sæder med ryglæn ophængt i læderstropper ml. sidestykkerne).

I trykt udgave: Bind 8 side 43 linje 11

◀ **taalige** : tålmodige, tamme.

I trykt udgave: Bind 8 side 43 linje 12

◀ **Grosserer W. er fordybet i Politik** : 26,21.

I trykt udgave: Bind 8 side 43 linje 32

◀ **hans som Olding fortsatte Studium ved Beskuelsen af hendes Billede** : Her sigtes til et portræt af den afdøde madam Valler, som Dalund har fået, og hvorom kommercerådinde Valler med Dalunds nevø som vidne kan fortælle Lusard følgende, *To Tidsaldre*, s. 243 (*DSL*, s. 207): »Han siger, at hans Onkel gjør en Afgud af det gamle Portrait, vi talte om; at han hver Aften og hver Morgen seer op til det, som om han hilse det, og sagde det Godnat og Godmorgen. Mangengang sidder han som i Tanker og stirrer paa det, og saa komme Taarerne ham i Øinene.«

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 1

◀ **intet mindre end** : alt andet end; slet ikke.

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 2

◀ **synes at frygte Franskmændene for sit eget Forholds Skyld** : sigter til Dalunds skinsyge på madam Valler, der under en selskabelighed bliver kurtiseret af de fr. udsendinge. Dagen forinden, da han modvilligt lover at deltage i selskabet, ytrer han over for hende: »Jeg faaer vel, thi skjøndt jeg veed, at det vil være mig smerteligt nok at see Dem i den berusende Atmosphære, som her bliver herskende omkring Dem, saa vil jeg dog hellere see og høre det med mine Sandser end gaae og forestille mig det i min Phantasie«, *To Tidsaldre*, s. 21f. (*DSL*, s. 87). Dagen efter bemærker han til hende: »De maa sige hvad De vil, disse Franskmænd have et ganske eiendommeligt Talent til at behage Damerne. De have Noget i deres Øine, i deres Stemme, ja selv i deres Sprog ...«, s. 35f. (*DSL*, s. 95).

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 3

◀ **ligesom man gratulerer En, der har fundet Noget ved at raabe: halvt** : egl. 'mit halvt', udtryk for, at man vil sikre sig halvdelen af noget, som en anden får øje på samtidig med en selv, jf. *Dansk Ordbog udgiven under Videnskabernes Selskabs Bestyrelse* bd. 2, Kbh. 1802, s. 509.

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 5

◀ **Ferdinand W., den eneste der aner Forelskelsen** : Ferdinands anelse om, at Claudine er forelsket i Lusard, fremgår af en samtale i begyndelsen af novellen, før andre erfarer noget om sagen (27,9).

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 6

◀ **Saa hører der endnu ... gennem Bøgens Grene,**« : henvisning til hhv. citat fra den da. digter Adam Oehlenschlägers (1779-1850) »Freiers Sang ved Kilden«, 4. strofe: »Hvor meget sig i Verden dog forene maa, / For Elskoven ret at trylle frem! / Først: et Par Hierter, som hinanden vel forstaae, / Saa Ynde, der ledsager dem; / Saa Maanen med sin Straale ned / I Vaaren, gennem Bøgens Grene; / Saa at de træffes kan alene, - / Saa Kys, - og saa Uskyldighed!« *Nordens Guder. Et episk Digt*, Kbh. 1837 [1819] (separat udg. af *Digtværker* bd. 1-10, Kbh. 1835-40; bd. 7), ktl. 1600, s. 273.

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 10

◀ **September Maaned ... Elskovs-Maaneden** : 31,28.

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 14

◀ **naar en hemmelig Forelsket ... dræbt i Duellen** : sigter til Claudine, der frygter for Lusards liv, da han såret sejles tilbage fra en duel på Hven (27,21), jf. *To Tidsaldre*, s. 44f. (*DSL*, s. 99f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 17

◀ **Den saarede Lusard ... Leiligheden tilbydes for de Elskende** : 27,21 og 27,24.

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 21

◀ **hendes Feiltrin** : dvs. hendes graviditet uden for ægteskab, hvilken netop omtales som et »Feiltrin« af grosserer Valler, *To Tidsaldre*, s. 90 (*DSL*, s. 124), og af en bondekone, *To Tidsaldre*, s. 111 (*DSL*, s. 135).

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 25

◀ **hendes Udholdenhed** : hentyder til de ni år, Claudine lever på landet (28,28), hvor hun forbliver Lusard tro, selvom hun intet erfarer om hans skæbne.

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 26

◀ **gjort Claudine tydeligere over** : gjort hende mere bevidst om.

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 29

◀ **Hendes senere temmelig naive Uvidenhed om Følgen af Forholdet til Lusard** : sigter til Claudines brev til sin tante, madam Valler, hvori hun røber, at hun venter Lusards barn: »I min grændseløse Begeistring for den skønne, ædle Mand, som jeg elskede, var jeg stolt af at tilhøre ham, af at bringe hans Kjærlighed ethvert Offer uden Forbeholdenhed, af at være bunden til ham med alle tænkelige Baand. I min Uerfarenhed og Letsindighed tænkte jeg ikke paa de skrækkelige Følger, som nu have ramt, ikke mig allene, ikke allene de faa Mennesker, som tage Deel i min Skjæbne, men et ulykkeligt Væsen, hvis Tilværelse opfylder mig med Angst og Smerte«, *To Tidsaldre*, s. 77 (*DSL*, s. 117). Se også Claudines samtale med madam Valler kort forinden, s. 74f. (*DSL*, s. 116).

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 30

◀ den **schäfer-idylliske**: hyrde-idylliske; henviser til genopblomstringen af antikkens bukoliske eller pastorale digtning i barok og rokoko, hvor idyllisering og erotisering af hyrdelivet indgik i aristokratiets selskabelighed, men også i en søgen efter enkelhed og natur i det 18. årh.s førromantik.

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 32

◀ **et Ægteskab ... det Antiquerede ved Ægteskabet** : jf. Ferdinand Vallers liberale anskuelse af ægteskabet, som han ikke mener bør være betinget af kirkens velsignelse, men alene af parternes frie kærlighed til hinanden (27,28).

I trykt udgave: Bind 8 side 44 linje 34

◀ **Lusard forstaaer ... min lille Hustrue** : ordret citat af Lusards replik til Claudine, *To Tidsaldre*, s. 64 (*DSL*, s. 110).

I trykt udgave: Bind 8 side 45 linje 3

◀ **Ferdinand W. foredrager ... Madame W. og Dalund** : 27,28. – **Madame**: 27,1.

I trykt udgave: Bind 8 side 45 linje 7

◀ **befindes** : findes.

I trykt udgave: Bind 8 side 45 linje 10

◀ **Lusard** : 27,8.

I trykt udgave: Bind 8 side 45 linje 13

◀ **insinuante** : indsmigrende, indtagende.

I trykt udgave: Bind 8 side 45 linje 14

◀ **Madame Waller har ... giftet sig i hans Fraværelse** : referat af Dalunds ord til madam Valler (27,1): »O Eleonore! har De glemmt, at jeg elskede Dem, da De endnu halvt var et Barn; at De misforstod min Taushed, at De i min Fraværelse gav Deres Haand til en Anden og saaledes fordærvede mit Liv?« *To Tidsaldre*, s. 36 (DSL, s. 95).

I trykt udgave: Bind 8 side 45 linje 23

◀ **»løb hun blot ... Anliggende« (cfr. p. 37)** : løst citat fra *To Tidsaldre*, s. 37 (DSL, s. 96), 40,22.

I trykt udgave: Bind 8 side 45 linje 26

◀ **Forholdet til Dalund forædler hende** : sigter til madam Valleres replik til advokat Dalund (40,22), som foranlediges af hans forudgående replik, se følgende kommentar.

I trykt udgave: Bind 8 side 45 linje 28

◀ **hvilket Forhold D. ... en Kjerlighed som hans** : gengivelse af advokat Dalunds replik: »Var De mig nu ingen Trøst, ingen Erstatning skyldig for saamange Aars Troskab, for en Kjærlighed, som min?« *To Tidsaldre*, s. 36 (DSL, s. 95).

I trykt udgave: Bind 8 side 45 linje 29

◀ **Dog kan Madame W. ... ikke havde viist hende** : referat af madam Valleres replik til advokat Dalund: »Ja, just nu, da der er opgaaet et Lys for mig, som min forsømte Ungdom ikke havde viist mig, just nu er det ofte, som om en indre Stemme sagde mig, at jeg dog gik paa en forbuden Vei«, *To Tidsaldre*, s. 37 (DSL, s. 96).

I trykt udgave: Bind 8 side 45 linje 31

◀ **Dalund kæmper ... for Forholdet (...) ved Tidsalderens Ideer** : sigter formentlig til Dalunds forsøg på over for madam Valler at retfærdiggøre deres forhold med henvisning til de fr. frihedsidealere: »Er vort Forhold ikke en Sag mellem os To allene? Hvad læste vi forleden? Hvorledes lød vel hans Ord, den franske Philosophs og Menneskekjenders? 'Et Fruentimmer tilhører ingen Anden end Den, hun elsker; der maa staae imellem dem Ægtemand, Fader, Rang, Fødsel, hvadsomhelst, det er Altsammen ugyldigt.' Og har han ikke Ret? Er Sjælen ikke fri? Kan menneskelige Love fængsle Aanden?« *To Tidsaldre*, s. 36f. (DSL, s. 95). – **Jalousie (...) mod Franskmændene**: 44,3.

I trykt udgave: Bind 8 side 46 linje 3

◀ **Mellembestemmelse** : tankemæssige bindeled el. overgang.

I trykt udgave: Bind 8 side 46 linje 17

◀ **at fremstille en Tidsalders Reflex i det huslige Liv** : 27,18.

I trykt udgave: Bind 8 side 47 linje 1

◀ **at Ferdinand W. ... ere vidende derom** : Ferdinand Valler fortæller Claudine og Lusard om forholdet ml. Dalund og madam Valler (38,19). – **betræffende**: angående.

I trykt udgave: Bind 8 side 47 linje 6

◀ **Misligheden** : det betænkelige; fejlen.

I trykt udgave: Bind 8 side 47 linje 8

◀ **vistnok** : rigtignok (helt sikkert) el. formentlig.

I trykt udgave: Bind 8 side 47 linje 8

◀ **at Forfatteren ved et Forord ... de tvende Tidsaldere** : sigter til »Forfatteren til Læseren« i *To Tidsaldre*, s. V-VIII (DSL, s. 73-75), hvor forfatteren tilslutter sig den opgave, som med den fr. forfatter Prosper Mérimées ord består i »at sammenligne hine Tidens Sæder med vore«, ikke i den hensigt at bedømme, hvilken tidsalder er bedst, men ved at pejle tidernes respektive selvpfattelse, jf. s. VI (DSL, s. 73). Eller, som det også hedder: »Denne Tidsaandens Magt over Individernes inderligste Følelser, over deres ganske private Forhold og deres Domme om dem selv og Andre, den skjærende Modsætning, hvori de selvsamme menneskelige Lidenskaber, Dyder og Svagheder fremtræde i de forskellige Tider, Dette er hvad jeg har ønsket at skildre, saaledes som det efter min egen og Andres Erfaring har fremstilt sig for mig«, s. VIII (DSL, s. 74f.). Sml. ovenfor (27,18).

I trykt udgave: Bind 8 side 47 linje 8

◀ **Baronen, og især hans Forsøg i det Dæmoniske** : sigter til episoden med Claudines søn (se næste kommentar), som baronen træffer efter forgæves at have gentaget sit ægteskabstilbud til hende og i al hast have forladt hende »som forfulgt af Dæmoner«, *To Tidsaldre*, s. 152 (DSL, s. 157).

I trykt udgave: Bind 8 side 47 linje 22

◀ **En fjantet og dertil halvfuld Baron ... dræbe den lille Charles** : Efter at have forladt Claudine og hjemme på sit gods have drukket sig beruset i champagne søger baronen ensomheden ude ved havet. Her overgiver han sig til sin fortvivlelse og ønsker sig kun selskab af Lusard, så han kunne hævne sig på ham ved at styrte ham ned fra den stejle skrænt. I samme øjeblik dukker den lille Charles op, udklædt som soldat med et trefarvet skærf og et legetøjsgevær over skulderen. »Du sendes mig af Helvede selv«, råber baronen, idet han vredt griber ham; »du ligner din Fader! og det er sikkert hans forhadte Farver, hvormed du er udpyntet. Jeg springer ned i Stranden med dig, saa kan du hilse ham, hvis han er død, og forklage ham for Gud, hvis han lever«, *To Tidsaldre*, s. 153 (DSL, s. 158). På drengens bøn om nåde slipper baronen ham og kaster sig grædende til jorden.

I trykt udgave: Bind 8 side 47 linje 25

◀ **da Muligheden af et Forhold til Claudine brister** : sigter til baronens andet ægteskabstilbud til Claudine (28,33).

I trykt udgave: Bind 8 side 47 linje 36

◀ **Mariane** : 30,9.

I trykt udgave: Bind 8 side 48 linje 7

◀ **Stedmoderligen skrækket op ... den bittere Opgave** : 30,9 og 30,12. – **skrækket op**: skræmt op; jaget ud. – **pinagtig**: pinefuld, smertefuld. – **fortrædiget**: gjort fortræd.

I trykt udgave: Bind 8 side 48 linje 7

◀ **Husjomfru** : husholderske. Jf. kommerceråd Vallerys tiltale af Mariane som sin »lille flinke Huusholderske«, *To Tidsaldre*, s. 218 (DSL, s. 193).

I trykt udgave: Bind 8 side 48 linje 10

◀ **den lapsede Ugenerethed ... være udsat for** : 30,12.

I trykt udgave: Bind 8 side 48 linje 11

◀ **en stille Inderligheds uforkrænkelige Væsen** : 19,12.

I trykt udgave: Bind 8 side 48 linje 15

◀ **da hun endog ... tør tale faderligen til hende** : Da kommerceråd Vallery har inviteret Lusard til et selskab i sit hus, beder han under fire øjne Mariane om at ordne det fornødne uden kommercerådindens vidende: »Commerceraaden gik hen til Kaffebordet, hvor Mariane stod, og idet han selv tog sin Kop og tømte den, gav han Mariane Tegn til at følge ham, og forlod Værelset. Da de vare komne ud i Entreen, tog han venlig sin Datter under Hagen og sagde: Hør, min Pige! sørg for, at Alting bliver lidt net og ziirligt iaften«, *To Tidsaldre*, s. 196 (DSL, s. 181). Ved en senere lejlighed beder Mariane sin far om at hjælpe kogekonen, som kommercerådinden har afskediget, men får afslag: »I Døren mødte Mariane sin Fader, der iforbigaaende sagde til hende: Jeg kan ikke hjælpe Grethe«, s. 257 (DSL, s. 214).

I trykt udgave: Bind 8 side 48 linje 18

◀ **Frøken Maren** : dvs. Mariane, der kaldes således i kommerceråd Vallerys hus, sågar af stuepigen (30,9). –

Frøken: 27,1

I trykt udgave: Bind 8 side 48 linje 26

◀ **at Nogen vilde have en »saadan lille Gravso«, som Stedmoderen kalder hende** : frit citat fra *To Tidsaldre*, s. 223 (*DSL*, s. 196), hvor kommercerådinde Valler – efter at have hørt Lusard udtrykke sit behag ved Mariane – ikke kan »begribe, hvad der behager Dem saaledes hos vor Maren.« I stedet beskriver hun hende som »en høist ubetydelig Pige, og dertil en lille Gravso uden Figur«. – **Gravso:** egl. om svin, der graver i jorden, også om en muldvarp. Efter folketroen betegnelse for et spørgelsesdyr i skikkelse af en so, der viser sig på kirkegården om natten og varsler ulykke (nyfødte børn, der blev myrdet og skjult i jorden, blev til en gravso). Af disse betydninger er den dagligsproglige mening afledt, nemlig som nedsættende personbetegnelse, især om en lille og uanselig, sjusket og snavset kvinde.

I trykt udgave: Bind 8 side 48 linje 26

◀ **Condition** : tjenestepuds, bestilling; hentydning til omtalen af Mariane som husholderske (48,10).

I trykt udgave: Bind 8 side 48 linje 28

◀ **Kjæreste-Commerce:** kommers; sjov, fjas.

I trykt udgave: Bind 8 side 48 linje 29

◀ **Mariane er forelsket** : nemlig i Ferdinand Bergland (30,14).

I trykt udgave: Bind 8 side 48 linje 30

◀ **Livsfang** : livstidsfange.

I trykt udgave: Bind 8 side 49 linje 2

◀ **Ligelighed** : balance, ligevægt.

I trykt udgave: Bind 8 side 49 linje 13

◀ **den ægte Perle ... Morgen- eller Aften-Duggen** : Der sigtes if. journalen JJ:386, SKS 18, 269, til den rom. historiker Ammianus Marcellinus (o. 330-395), nemlig til dennes *Ammiani Marcellini rerum gestarum libri qui supersunt* (lat. *Ammianus Marcellinus' overleverede historiebøger*), 23. bog, kap. 6, 86. Jf. *Ammian Marcellin*, overs. af J.A. Wagner, bd. 1-3, Frankfurt am Main 1792-94, ktl. 1257-1259; bd. 2, 1793, s. 213: »Daß diese Erzeugung mehr durch ätherische Einwirkung, als durch Nahrung aus der See entsteht und befördert wird, läßt sich daraus beweisen, weil der Morgenthau diese harten Körperchen schön, hell und rund, der Abendthau hingegen eckigt, mehr ins Rothe spielend, und fleckicht bildet.«

I trykt udgave: Bind 8 side 49 linje 32

◀ **besværer (...)** fra : forhindrer i.

I trykt udgave: Bind 8 side 50 linje 5

◀ **hvis Alt skal blive saa saare godt** : allusion til 1 Mos 1,31: »Og Gud saae alt det han havde gjort, og see, det var meget godt« (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 8 side 50 linje 7

◀ **omfredede** : som er værnet om, hæget om.

I trykt udgave: Bind 8 side 50 linje 8

◀ **privatissime** : lat. ganske privat, hemmeligt.

I trykt udgave: Bind 8 side 50 linje 10

◀ **Frygt for Næringsssorg** : 40,26; *To Tidsaldre*, s. 268 (*DSL*, s. 220f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 50 linje 17

◀ **Om hun end ... sin Ring tilbage** : refererer til scenen i løvhytten i kommerceråd Valler's have, hvor Mariane på Ferdinand Berglands anmodning indvilliger i at hæve deres hemmelige forlovelse, men bestemt nægter at få sin ring retur, *To Tidsaldre*, s. 272 (*DSL*, s. 223): »Nei, jeg tager den ikke tilbage. Jeg vil ikke paatrænge mig en Mand, der ønsker at bryde vort Baand, men min Ring vil jeg aldrig see mere, du kan kaste

den i Havet, naar den sidste Skygge af vort Fædrelands Kyster forsvinder for dine Øine.«

I trykt udgave: Bind 8 side 50 linje 29

◀ **»Heller ikke giver jeg ... jeg har tilbage.«** : ordret citat fra Marianes replik til Ferdinand Bergland i umiddelbar forlængelse af den, der citeres i foregående kommentar, *To Tidsaldre*, s. 272f. (DSL, s. 223).

I trykt udgave: Bind 8 side 50 linje 31

◀ **»ved de stille Dyder«** : løst citat fra Ferdinand Berglands replik til Mariane, da han i den nævnte scene vil bryde forbindelsen med hende, *To Tidsaldre*, s. 272 (DSL, s. 222): »Der er en evig Retfærdighed, den vil belønne dine stille Dyder, det er ikke muligt andet.«

I trykt udgave: Bind 8 side 50 linje 35

◀ **Saaledes holdt Cæsar ... min Søn Brutus** : Gajus Julius Cæsar (o. 100-44 f.Kr.), rom. hærfører og enevældig hersker 49-44 f.Kr., blev myrdet den 15. marts 44 f.Kr. af en gruppe sammensvorne, herunder Marcus Junius Brutus (o. 85-42 f.Kr.), der dog ikke var søn af Cæsar, men en af hans protegéer. Her sigtes til den rom. historieskriver Gajus Tranquillus Suetonius Cæsar-biografi, 82, i *De vita Caesarum* (lat. *Om Kejsernes liv*): »Da han endelig mærker, at han fra alle Kanter blev anfaldet med dragne Dolke, tilhyller han Hovedet med sin Toga, og trækker tillige med venstre Haand Skiødet til det nederste af Fødderne for at falde desto anstændigere, naar ogsaa den nederste Deel af Kroppen var tildækket. / Saaledes blev han giennemboret med 23 Stik, men gav ikkun ved det første et Suk, uden noget Ord; endskiønt nogle have berettet, at da M. Brutus faldt over ham, skal han have sagt paa græsk: 'ogsaa du iblandt disse! ogsaa du Søn!'« *Caji Svetonii Tranqvilli Tolv første Romerske Keiseres Levnetsbeskrivelse*, overs. af J. Baden, bd. 1-2, Kbh. 1802-03, ktl. 1281 (forkortet *Romerske Keiseres Levnetsbeskrivelse*); bd. 1, s. 78.

I trykt udgave: Bind 8 side 51 linje 1

◀ **»at hun vil taalmodig vente« (cfr. p. 269)** : løst citat fra Marianes replik til Ferdinand Bergland, da han i den nævnte scene i løvhytten har fortalt hende om sine triste udsigter for at kunne forsørge dem begge, *To Tidsaldre*, s. 269f. (DSL, s. 221): »Jeg vil taalmodig vente paa [/ s. 270 /] dig og være glad ved at dele dine Kaar, hvorledes de end ville blive, thi de ere dog dine.«

I trykt udgave: Bind 8 side 51 linje 6

◀ **tusindkunstlet** : el. tusindkunstnerisk; taskenspilleragtigt.

I trykt udgave: Bind 8 side 51 linje 10

◀ **fortrykt** : underkuet, undertrykt.

I trykt udgave: Bind 8 side 51 linje 11

◀ **ecclesia pressa** : lat. betrængt kirke; et trossamfund uden fri el. offentlig religionsudøvelse.

I trykt udgave: Bind 8 side 51 linje 11

◀ **Ferdinand Bergland** : 30,14.

I trykt udgave: Bind 8 side 51 linje 21

◀ **Forsætning (...)** Eftersætningen : 14,27.

I trykt udgave: Bind 8 side 51 linje 22

◀ **Bindetegnet** : bindestregen.

I trykt udgave: Bind 8 side 51 linje 24

◀ **en desperat Beslutnings**: dvs. Ferdinand Berglands beslutning om at forlade Mariane på grund af næringsssorger (30,35), hvorefter han i stedet vil rejse til Sydamerika, *To Tidsaldre*, s. 270 (DSL, s. 221f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 51 linje 26

◀ **fæster sig** : egl. om tyende, tager tjeneste.

I trykt udgave: Bind 8 side 52 linje 2

◀ **referre pedem** : lat. trække foden tilbage; vige.

I trykt udgave: Bind 8 side 52 linje 7

◀ **Interim** : (af lat.) mellemtid; frist.

I trykt udgave: Bind 8 side 52 linje 19

◀ **Alternationen** : forandringen, omskiftelsen.

I trykt udgave: Bind 8 side 52 linje 22

◀ **Extremerne** : formentlig hentydning til *Extremerne* (16,30), hvor Hermes, da han på grund af visse forhold ikke kan få sin elskede Gabriele til hustru, i desperation beslutter at rejse til Sverige som koleralæge, *Nye Fortællinger af Forfatteren til 'En Hverdags-Historie'* (7,2) bd. 2, 1835, s. 179.

I trykt udgave: Bind 8 side 52 linje 24

◀ **Fru Commerceraadinde Waller** : 29,31. – **Fru**: 27,1.

I trykt udgave: Bind 8 side 52 linje 25

◀ **skuffe** : vildlede, bedrage.

I trykt udgave: Bind 8 side 52 linje 27

◀ **byrdefuld** : besværlig, belastende.

I trykt udgave: Bind 8 side 52 linje 31

◀ **guldindvirkede Paaklædning** : 37,5.

I trykt udgave: Bind 8 side 52 linje 32

◀ **leflende** : flirtende, overfladisk.

I trykt udgave: Bind 8 side 52 linje 34

◀ **Hendes Karakter-Opfattelse** : dvs. opfattelsen af hendes karakter.

I trykt udgave: Bind 8 side 52 linje 35

◀ **blandede Bekjendtgjørelse** : allusion til den faste rubrik »Blandede Bekjendtgjørelser«, som blev bragt i *Adresseavisen* og *Berlingske Tidende* (68,7).

I trykt udgave: Bind 8 side 52 linje 36

◀ **braverende** : dels: som gennemfører noget med bravour, dels: som optræder på en udfordrende måde; stoltserende.

I trykt udgave: Bind 8 side 53 linje 2

◀ **en Kone af Verden** : spiller på udtrykket 'en mand af verden'; én, der udtrykker de bedre kredses normer og etikette.

I trykt udgave: Bind 8 side 53 linje 3

◀ **hvorfor hun stolt og rolig tør vove Noget i Tillid til sit Rygte** : se kommercerådinde Valler's replik til sin mand, der bebrejder hende, at hun har taget imod et guldindvævet sjal af en fremmed (37,29 og 37,31): »Jeg tænker nok, at mit Rygte og min Opførsel ere saadanne, at de ikke behøve at tage imod kritiske Bemærkninger«, *To Tidsaldre*, s. 218f. (*DSL*, s. 193). Se også hendes replik til Arnold, der sigter hende for at kokettere (30,13): »Er der mindste Skygge paa mig eller mit Rygte?« s. 200 (*DSL*, s. 184).

I trykt udgave: Bind 8 side 53 linje 4

◀ **thi som en Apostel ... Hjertets Reenhed er at ville Eet** : sigter til Jak 4,8: »Renser Hænderne, I syndere, og luttret Hierterne, I Tvesindede!« (NT-1819). – **en Apostel (Jacob)**: dvs. forfatteren af Jakobsbrevet i NT, som mentes at være identisk med en af Jesu tolv disciple.

I trykt udgave: Bind 8 side 53 linje 6

◀ **glimrende og gøglende** : som ved sit ydre skaber illusion, øver blændværk.

I trykt udgave: Bind 8 side 53 linje 9

◀ **Scenen i Commerceraadens Huus ... med Etatsraad Dalund** : sigter til scenen i *To Tidsaldre*, s. 232f. (DSL, s. 201), hvor Lusard efter at have hørt kommercerådinde Valler spille en vanskelig – og ikke mindre langvarig – komposition på klaveret trækker sig tilbage til et tilstødende kabinet, hvor Dalund befinder sig; imens fortsætter kommerceråddinden sit spil akkompagneret af nogle andre deltagere i selskabet. – **Etatsraad:** 30,17.

I trykt udgave: Bind 8 side 53 linje 14

◀ **Den veemodige Hyggelighed ... Nutidens Conversation begynder** : sammenfatning af *To Tidsaldre*, s. 233-240 (DSL, s. 201-205).

I trykt udgave: Bind 8 side 53 linje 16

◀ **i Salen, som ... prostituerende Ugenerethed** : sigter til Arnolds beretning til kommercerådinde Valler og hofjunkeren, efter at han har overhørt samtalen ml. Lusard og Dalund, s. 239f. (DSL, s. 205) .

I trykt udgave: Bind 8 side 53 linje 26

◀ **Som det siges om den fuldendte Rytter ... paa en Sytraad** : Hvis der sigtes til en fast vending, har denne ikke kunnet identificeres. – **paa en Sytraad:** dvs. med en sytråd.

I trykt udgave: Bind 8 side 53 linje 28

◀ **skuffende** : bedragerisk.

I trykt udgave: Bind 8 side 53 linje 30

◀ **transitoriske** : omskiftelige, flygtige.

I trykt udgave: Bind 8 side 54 linje 6

◀ **Fruens Repræsentations-Moderlighed ... i »Persons-Anseelse«** : sigter til den scene, hvor kommercerådinde Valler præsenterer Lusard for »sine to yngste, meget smukke Børn, der, allerede fuldkommen oplærte i hvad man kalder *Persons-Anseelse*, nærmede sig ham med ærbødig Venlighed«, *To Tidsaldre*, s. 215 (DSL, s. 191). – **øvede i »Persons-Anseelse«**: oplært i at vurdere folks sociale status og behandle dem derefter.

I trykt udgave: Bind 8 side 54 linje 8

◀ **Colette copierer Moderen ... Moderen kjed af hende** : sigter formentlig til, at Colette agter at tage imod en foræring fra en ung mand, som har kurtiseret hende, ligesom kommercerådinde Valler kort efter tager imod en gave fra en af sine kavalere (37,31 og 37,33). Jf. Colettes replik til Mariane, der vil tale hende fra sit forehavende: »Det artige, smukke Menneske! Og hvad Ondt er der i at tage mod en Foræring, som bliver os buden paa en ærbødig Maade? Jeg er vis paa, at Moder i denne Aften modtager en Foræring af en ung Herre«, *To Tidsaldre*, s. 208 (DSL, s. 188). Da Mariane bebrejder Colette hendes tone over for sin moder, svarer hun: »Hun har ogsaa en styg Tone mod mig, og kan ikke lide mig, det veed jeg godt. Og da jeg var lille, gjorde hun saameget af mig, da tog hun mig med sig allevegne. Ligesom hun nu behandler de Smaa, saadan behandlede hun dengang mig«, s. 208f. (DSL, s. 188).

I trykt udgave: Bind 8 side 54 linje 10

◀ **Marianes stille Væsen** : hentydning til omtalen af »den unge Piges ellers saa stille, tilbageholdne Væsen«, *To Tidsaldre*, s. 221 (DSL, s. 195).

I trykt udgave: Bind 8 side 54 linje 12

◀ **Plinius: omnia ad conscientiam, nil ad ostentationem** : lat. 'alt efter samvittigheden, intet efter forfængeligheden', løst citat fra Plinius *Epistolae* 1, 22,5: »nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam«, *C. Plinii Caecilii secundi Epistolae*, Mannheim 1792, s. 39. – **Plinius:** Plinius den Yngre (63-113), rom. embedsmand og forfatter.

I trykt udgave: Bind 8 side 54 linje 15

◀ **omnia ad ostentationem, nil ad conscientiam** : lat. 'alt efter forfængeligheden, intet efter samvittigheden'.

I trykt udgave: Bind 8 side 54 linje 16

◀ være tro **over**: over for, mod.

I trykt udgave: Bind 8 side 54 linje 19

◀ **daarlig** : tåbelig, dum.

I trykt udgave: Bind 8 side 54 linje 23

◀ **det forkortede Perspektiv** : her om en sammentrængt fremstilling af et handlingsforløb.

I trykt udgave: Bind 8 side 54 linje 30

◀ **Intet mindre end** : alt andet end.

I trykt udgave: Bind 8 side 54 linje 30

◀ **Affectede** : forstilte, påtagede væsen (60,15).

I trykt udgave: Bind 8 side 54 linje 34

◀ **Spidsen af den rosenrøde Tunge ... en stum Tiltale. (p. 216.)** : sigter til følgen af, at Lusard udtaler sig positivt om Dalund, som ligeledes har kommerceråd Vallerys sympati, men ikke kommercerådindens, *To Tidsaldre*, s. 216 (*DSL*, s. 192): »Ved disse Ord saae Commerceraaden paa sin Kone med en Mine og Gebærde, der tydelig sagde: 'Der kan du høre!' – en stum Tiltale, som Fruen besvarede ved hurtig og hemmelig at vise sin Mand Spidsen af sin rosenrøde Tunge«.

I trykt udgave: Bind 8 side 55 linje 3

◀ **Etatsraad Dalund** : I 2. del, *To Tidsaldre*, s. 214 (*DSL*, s. 191), beskrives Dalund (26,26) som »forrige Høiesterets-Advocat, Etatsraad Dalund.« – **Etatsraad**: 30,17.

I trykt udgave: Bind 8 side 55 linje 6

◀ **En ærværdig Olding er i sig selv et glædeligt Syn** : Mere bestemt sigtes der til Lusards replik efter at have guset Dalund, *To Tidsaldre*, s. 215 (*DSL*, s. 192): »Hvor har det oplivet mig at see Dalund! Efter hans eget Sigende er han over fiirsindstyve Aar, og dog er han endnu saa aandelig ung, saa legemlig kraftig.«

I trykt udgave: Bind 8 side 55 linje 6

◀ **Mand med det kloge Ansigt** : sigter til præsentationen af Dalund som »en Mand med et klogt, høist interessant Physionomie«, *To Tidsaldre*, s. 5 (*DSL*, s. 78).

I trykt udgave: Bind 8 side 55 linje 16

◀ **der ikke vil lade sig henrive af Partier** : nemlig hverken af tilhængere (republikanere) el. modstandere (royalister) af den fr. republik (26,32 og 30,20).

I trykt udgave: Bind 8 side 55 linje 17

◀ **en verdenshistorisk Begivenhed** : 93,5.

I trykt udgave: Bind 8 side 55 linje 18

◀ **pathetisk** : følelsesfuld, højstemt; alvorlig.

I trykt udgave: Bind 8 side 55 linje 20

◀ **Partie-Differenten** : forskellen, striden ml. (to) partier, i 1844 – svarende til »Nutiden« i *To Tidsaldre* (29,17) – hovedsageligt ml. det konservative parti, der støttede enevælden, og det liberale parti, der var i opposition; der var ikke tale om organiserede partier i moderne forstand, men de omtaltes alm. som sådanne.

I trykt udgave: Bind 8 side 55 linje 29

◀ **dramatisk Spøg** : fast (genre)betegnelse for et litterært arbejde, typisk en mindre komedie el. vaudeville, der ikke gør fordring på andet end lidt morsom underholdning.

I trykt udgave: Bind 8 side 55 linje 29

◀ **Katastrofernes**: store omvæltninger.

I trykt udgave: Bind 8 side 55 linje 30

◀ **valore intrinseco** : lat. 'efter indre værd'. En mønts indre værd (valor intrinsecus) er værdien af det metal, den indeholder, mens dens ydre værd (valor extrinsecus) er dens af staten fastsatte værdi.

I trykt udgave: Bind 8 side 55 linje 32

◀ **eo ipso** : lat. 'ved selve dette', netop derved.

I trykt udgave: Bind 8 side 55 linje 33

◀ **chimairisk** : kimærisk, dvs. uden realitet; indbildt.

I trykt udgave: Bind 8 side 55 linje 34

◀ **Dalund er tillige bleven mildere** : sigter til Lusards gengivelse af Dalunds egen replik: »I Ungdommen fordrer man saa store Ting af Livet; i Alderdommen bliver man Barn igjen, man er mere nøisom, man glæder sig over Smaating, man holder af sit Legetøi, og sørger ikke ved Tanken om, at man snart skal overlade det til de yngre Søskende«, *To Tidsaldre*, s. 216 (*DSL*, s. 192).

I trykt udgave: Bind 8 side 56 linje 4

◀ **bifrontisk** : 'tve-ansigtet', efter den rom. gud Janus bifrons, hvis to ansigter vender henholdsvis bagud mod det forgangne og fremad mod det kommende.

I trykt udgave: Bind 8 side 56 linje 12

◀ **uroliges** : bekymres, foruroliges, også: forstyrres.

I trykt udgave: Bind 8 side 56 linje 18

◀ **Ægteherre** : ægtemand, dvs. grosserer Valler.

I trykt udgave: Bind 8 side 56 linje 20

◀ **Charles Lusard** : 29,21.

I trykt udgave: Bind 8 side 56 linje 22

◀ **staae ude fra hinanden** : står uafhængigt af hinanden, dvs. hver for sig.

I trykt udgave: Bind 8 side 56 linje 22

◀ **Overgangs-Formation** : egl. fagudtryk for bestemte geologiske lag. If. datidens geologiske autoritet, tyskeren A.G. Werner (1749-1817), kunne der i jordens udviklingshistorie udskilles en urtid, en overgangstid og en fløtstid; inden for hver af disse perioder var der afsat en 'formation' af bjergarter el. jordlag, således også en 'overgangsformation'.

I trykt udgave: Bind 8 side 56 linje 23

◀ **slutter imellem dem** : forbinder dem.

I trykt udgave: Bind 8 side 56 linje 24

◀ **omsvævede** : omgav.

I trykt udgave: Bind 8 side 56 linje 29

◀ **Udenlands-Reiser** : 29,24.

I trykt udgave: Bind 8 side 56 linje 32

◀ **det Veemodige i ham** : Lusards vemod omtales *To Tidsaldre*, s. 178 (*DSL*, s. 171), s. 213 (*DSL*, s. 190) og s. 234 (*DSL*, s. 202).

I trykt udgave: Bind 8 side 57 linje 2

◀ **kløfter** : kløver.

I trykt udgave: Bind 8 side 57 linje 2

◀ **Beleilighed** : passende tidspunkt; lejlighed.

I trykt udgave: Bind 8 side 57 linje 5

◀ **Saaledes har han reist ... tilbage til sit Gods** : 29,24.

I trykt udgave: Bind 8 side 57 linje 9

◀ **rive ham hen** : overvælde, betage, henrykke ham.

I trykt udgave: Bind 8 side 57 linje 14

◀ **Den Idee ... at gjøre et Par Mennesker lykkelige** : 29,25 og 29,28.

I trykt udgave: Bind 8 side 57 linje 15

◀ **om dog** : om end.

I trykt udgave: Bind 8 side 57 linje 22

◀ **hænger (...)** efter : hengiver sig til, giver efter for.

I trykt udgave: Bind 8 side 57 linje 22

◀ **slaaer saa nøie til paa Kategorien** : dvs. stemmer så omhyggelig overens med de kategoriale (principielle, her specielt psykologiske) bestemmelser.

I trykt udgave: Bind 8 side 57 linje 27

◀ **Johannes Milner, Godsinspecteur ... lykkelig Mand** : Johannes Milner, engang Lusards skolekammerat og nu hans godsadministrator, har if. beskrivelsen »et jovialt og interessant Physionomie«, *To Tidsaldre*, s. 179 (*DSL*, s. 172). I en samtale med Lusard udtrykker han sin taknemmelighed over for ham: »Da jeg for ti Aar siden kom her hjem fra Sjælland, hvor jeg i retfærdig Harme over mine Foresatte havde opgivet mit Levebrød, da jeg sad der med Kone og Barn og tomme Hænder, og mine Slægtninge og Venner vendte sig fra mig og kaldte mig et uroligt Hoved, da kom du mig imøde, overlod mig Marker og Jorder, byggede mig et deiligt Huus og gjorde mig til en lykkelig Mand«, s. 180f. (*DSL*, s. 173). – **uroeligt Hoved**: brushoved.

I trykt udgave: Bind 8 side 58 linje 1

◀ **I Godsherrens Fraværelse ... den viseste Omsorg** : I de ni år, Lusard har været bortrejst fra sit gods, har Milner if. Lusard »administreret Godset som en i alle Maader dygtig Mand«, *To Tidsaldre*, s. 179 (*DSL*, s. 172).

I trykt udgave: Bind 8 side 58 linje 4

◀ **trivelige** : sunde, også: behagelige.

I trykt udgave: Bind 8 side 58 linje 6

◀ **det Ønske, at see L. forsørget ved et Ægteskab** : I en samtale med Lusard fortæller Milner, at han og hans kone ville glæde sig over at se ham gift, *To Tidsaldre*, s. 183f. (*DSL*, s. 174). – **forsørget**: blive sørget for, få omsorg.

I trykt udgave: Bind 8 side 58 linje 7

◀ **Milner finder endog ... i de fjerne Lande** : sigter til Milners samtale med Lusard, hvori han omtaler hans ni år lange rejse som »den lange Reise, du nu har gjort allene i disse græske, orientalske og amerikanske Lande, der forekomme mig at maatte være noget Uddød, noget Ruineret, Noget, som man kunde blive melancholsk af at see paa«, *To Tidsaldre*, s. 181f. (*DSL*, s. 173).

I trykt udgave: Bind 8 side 58 linje 15

◀ **Lusard er Milners Velgjører ... dette Forhold** : Lusard har hjulpet Milner (58,1), men i samtalen med ham udtrykker han i stedet den tak, han selv som godsejer skylder sin administrator for de forbedringer, som denne har udført på godset i hans fravær. Milner er af den opfattelse, at forbedringerne blot er en følge af det arbejde, Lusard selv har påbegyndt. Han mener, at han skylder Lusard større tak, men til at udtrykke sin taknemmelighed mangler han Lusards »Veltalenhed«, *To Tidsaldre*, s. 180 (*DSL*, s. 173).

I trykt udgave: Bind 8 side 58 linje 17

◀ **Kun en eneste Replik ... sagt til en Dame** : If. udkastet sigtes der til Lusards replik til kommercerådinde Valler, da hun nægter at kende historien om Leda og Svanen – Zeus, der i en svanes skikkelse besvangrer den skønne Leda – men i stedet henviser til Henrik Hertz' romantiske skuespil *Svanehammen*, som angiveligt blev en fiasko, fordi publikum ikke forstod det, *To Tidsaldre*, s. 243 (DSL, s. 207): »Det beviser, at Forfatteren maa selv være for meget Svane til at svømme i et Gadekjær.« I udkastet skriver SK: »Et eneste maaskee mindre heldigt er den Replik af Charles Lusard om Svanen og Gadekiæret (Hertz under jeg inderlig gjerne den Høflighed, hvormed Forfatteren af Hverdags-Historien oftere udmærker ham.) men Replikken er for plat hos Lusard« (Pap. VII 1 B 101,8).

I trykt udgave: Bind 8 side 58 linje 23

◀ **Misligheden** : det betænkelige; fejlen.

I trykt udgave: Bind 8 side 58 linje 25

◀ **dette Forord** : 47,8.

I trykt udgave: Bind 8 side 59 linje 3

◀ **Pagina** : lat. side.

I trykt udgave: Bind 8 side 59 linje 5

◀ **Nu er det vel saa** : Det er givetvis sådan.

I trykt udgave: Bind 8 side 59 linje 5

◀ **Firma** : 16,1.

I trykt udgave: Bind 8 side 59 linje 8

◀ **i dansk Literatur ... ude af Fortouget** : hentyder muligvis til *Corsaren* (90,16), som i en dobbeltanmeldelse af C. Hauch *Slottet ved Rhinen, eller De forskellige Standpunkter. En Roman* bd. 1-2, Kbh. 1845, ktl. 1550-1550a, og *To Tidsaldre* klager over, at den litterære kritik ikke i tilstrækkelig grad anmelder nyudkomne værker: »Men i enhver velordnet literair Stat bør der vist være et Politi, der værner om de ærlige Folk og engang imellem banker de smaa Unoder ud af dem, optager Løsgængere og sender dem til Ladegaarden, eftersporer store og smaa Rapserier o. desl. og stiller Forbryderne for en Criminal- og Politiret, der gjør kort Proces og dømmer for Fode«, *Corsaren*, nr. 269, 14. nov. 1845, sp. 11. – **Fortougsret**: bestemt ved politiplakat af 14. feb. 1810, § 4, hvor det hedder, at fodgængere kun skal vige for modgående, hvis disse har rendestenen på deres højre side, ellers har man selv fortovsret. – **holde Sjouerne og Dragerne og Tølperne ude af Fortouget**: If. politiplakat af 14. feb. 1810, § 3, var det forbudt at drage nogen som helst form for gods eller varer på fortovene. – SK benytter ofte udtrykket 'litterære sjovere' om skribenter, der som sjovere (daglejere) lever af løst arbejde og i almindelighed anses for at være rå og uden moral, se journalen JJ:428, SKS 18, 282.

I trykt udgave: Bind 8 side 59 linje 23

◀ **»Revolutions-Tiden«** : 26,21.

I trykt udgave: Bind 8 side 59 linje 26

◀ **Reflexions-Consequentserne** : 27,18.

I trykt udgave: Bind 8 side 59 linje 28

◀ **Revolutions-Tiden er væsentlig lidenskabelig** : I 1. del af *To Tidsaldre*, »Revolutionstiden«, skildres især Claudine, Lusard, madam Valler og baronen som lidenskabelige på godt og ondt (mens nutiden i 2. del angives at være uden lidenskab, jf. Dalunds ord om, at nutidens unge ikke er præget af lidenskab, men af forfængelighed, 33,32).

I trykt udgave: Bind 8 side 59 linje 31

◀ **eo ipso** : lat. 'ved selve dette'; netop derved.

I trykt udgave: Bind 8 side 59 linje 32

◀ **Spændkraft** : elasticitet, styrke.

I trykt udgave: Bind 8 side 60 linje 7

◀ **den omhyggelige Udpynten ... Bogens Deficit** : 20,21.

I trykt udgave: Bind 8 side 60 linje 13

◀ **Affectation** : forstillelse el. påtaget væsen, der søger at vinde en umiddelbar fordel. I journaloptegnelsen JJ:497 (SKS 18, 305) fra 1846 bestemmer SK udtrykket som »Tillyvelse«, idet den affekterede »tillyver sig Noget«.

I trykt udgave: Bind 8 side 60 linje 15

◀ **Naar Novellen fremhæver det Dannede ... udmærket dannede Franskmænd** : se beskrivelsen af den fr. delegation i København i 1794 (26,21): »Det er bekendt, at den Tids Franskmænd i Almindelighed udmærkede sig ved god Tone, ved Lethed og Gratie i Omgang. De her omtalte retfærdiggjorde ved enhver Leilighed dette Omdømme, og De iblandt dem, som man kunde kalde Anførerne for denne lille Trop, vare ikke blot elskværdige Mennesker, men talentfulde Videnskabsmænd«, *To Tidsaldre*, s. 4 (DSL, s. 77f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 60 linje 15

◀ **Revolutions-Tiden (...) kunne være voldsom tøilesløs, vild, hensynsløs ... Raahed vilde den mindre kunne sigtes for** : sml. »Forfatteren til Læseren« (47,8), hvor forfatteren med henvisning til revolutionstiden skriver, at »dersom Nogen for et halvt Seculum [århundrede] siden havde tilladt sig den hensynsløse, ubeskedne og raae Tone, der nu finder Indgang som en fri Anskuelse af Livet, som en oplyst Foragt for forældede Former, da vilde Intet have fritaget ham fra at blive udstødt af det gode Selskab, som et Menneske uden Opdragelse«, *To Tidsaldre*, s. VII (DSL, s. 74). I 1. del, »Revolutionstiden«, skildres baronens lidenskab for Claudine som voldsom og vild, ligesom den fr. revolution omtales som sådan; men efter Robespierres fald udtaler en republikaner, »at de Franske vare ikke et saa raat og vildt Folk, at de behøvede at regjeres med raa Grumhed«, s. 39 (DSL, s. 97). I 2. del nægter Dalund at forsvare »den Raahed, hvormed den franske Revolution greb ind i de helligste Forhold«, s. 228 (DSL, s. 198).

I trykt udgave: Bind 8 side 60 linje 19

◀ **raa Luft** : kold, klam luft; råv vejr.

I trykt udgave: Bind 8 side 60 linje 25

◀ **ædle Humanitet**: menneskelighed, dannelse, tolerant livsanskuelse. Sml. en anonym anmeldelse af Thomasine Gyllembourgs novelle *Maria* (1839), hvor hendes fortællinger roses for »den ægte Humanitet, hvoraf de ere gennemtrængte«, *Tidsskrift for Litteratur og Kritik* bd. 1, Kbh. 1839, s. 273.

I trykt udgave: Bind 8 side 60 linje 27

◀ **Skipper-Enken Madam Lyng** : 28,12.

I trykt udgave: Bind 8 side 60 linje 28

◀ **»Hun havde gaaet meget ... i Livet« (p. 87)** : SK skriver »istedenfor« for »i Stedet for«, men citerer i øvrigt ordret fra *To Tidsaldre*, s. 87 (DSL, s. 122f.).

I trykt udgave: Bind 8 side 60 linje 29

◀ **udsondrende** : afsondrende (en del af en helhed); isolerende, selvstændiggørende.

I trykt udgave: Bind 8 side 61 linje 9

◀ **Undseelse** : tilbageholdenhed, skyhed (grundet på velanstændighed); respekt.

I trykt udgave: Bind 8 side 61 linje 11

◀ **fulde Musik**: dvs. med anvendelse af samtlige instrumenter (især i en symfoni).

I trykt udgave: Bind 8 side 61 linje 16

◀ **Den sphæriske Harmonie** : opr. pythagoræisk udtryk for de (uhørlige) toner, som himmellegemernes bevægelse forårsager; tillige – som her – betegnelse for en overensstemmelse imellem altets dele.

I trykt udgave: Bind 8 side 61 linje 21

◀ **fortredne** : utilfredse, ærgerlige, besværlige.

I trykt udgave: Bind 8 side 61 linje 31

◀ **dithyrambiske** : begejstrede, vilde, sværmende.

I trykt udgave: Bind 8 side 61 linje 33

◀ **flokker** : samler (i flok).

I trykt udgave: Bind 8 side 61 linje 33

◀ **Hængesæk** : hængedynd.

I trykt udgave: Bind 8 side 62 linje 6

◀ **som i Tusind og Een-Nat, at frelse sit Liv ved Fortællingens Tryllerie** : I rammefortællingen til den arabiske eventyrsamling *Tusind og én nat* fortælles om kong Schahriar, at han efter at have afsløret sin hustrus utroskab befaler sin vezir, dvs. øverste embedsmand, hver aften at bringe ham en ung jomfru, så han kan forlyste sig med hende og derpå dræbe hende. Efter tre år står vezirens egen datter, Scheherzade, for tur, men gennem tusind og én nat tryllebinder hun kongen med sine eventyr. Da hun morgenen efter den sidste nat træder frem for ham med de børn, hun i al hemmelighed har avlet med ham, gifter han sig med hende. Jf. *Tausend und eine Nacht. Arabische Erzählungen*, overs. af G. Weil, bd. 1, udg. af A. Lewald, Stuttgart 1838, bd. 2-4 Pforzheim, 1839-41, ktl. 1414-1417; bd. 1, s. 12, og bd. 4, s. 952.

I trykt udgave: Bind 8 side 62 linje 10

◀ **Befordrings-Væsenets**: institution bestyret af Generalpostdirektionen, der if. forordning af 27. jan. 1804 gav landruter og en del færgeoverfarter i entreprise til vognmænd (suppleret af befordringspligtige borgere) og skibsredere.

I trykt udgave: Bind 8 side 62 linje 15

◀ **Decorum** : lat. sømmelighed, anstand; det passende (39,18).

I trykt udgave: Bind 8 side 62 linje 21

◀ **feilt** : fejlagtigt, forkert.

I trykt udgave: Bind 8 side 62 linje 21

◀ **Intet mindre** : alt andet, lige det modsatte.

I trykt udgave: Bind 8 side 62 linje 23

◀ **indknibende** : indskrænkende, begrænsende.

I trykt udgave: Bind 8 side 62 linje 27

◀ **i sidste Grund** : i sidste instans; til syvende og sidst.

I trykt udgave: Bind 8 side 62 linje 32

◀ **Naar saaledes Revolutions-Tiden tolererer ... Begreb om Decorum** : 39,18.

I trykt udgave: Bind 8 side 62 linje 36

◀ **Om Revolutionstiden derfor ... ikke Forelskelsens Gehalt** : 27,28. – **Gehalt**: kvalitet, værdi.

I trykt udgave: Bind 8 side 63 linje 8

◀ **i høieste Forstand sidste Umiddelbarhed** : dvs. (kristen) tro.

I trykt udgave: Bind 8 side 63 linje 13

◀ **sneverhertet** : ufølsom; indskrænket.

I trykt udgave: Bind 8 side 63 linje 24

◀ **reactionaire** : som beror på reaktion; oppositionelle.

I trykt udgave: Bind 8 side 63 linje 28

◀ **det huslige Livs Reflex** : 27,18.

I trykt udgave: Bind 8 side 63 linje 29

◀ **Forholdet mellem Madam Waller og Dalund** : dvs. den utilstedelige kærlighed ml. madam Valler og Dalund (27,1).

I trykt udgave: Bind 8 side 63 linje 29

◀ **Forholdet mellem Fader og Søn (Justitsraad W. og Ferdinand W.)** : Forholdet ml. Justitsråd Valler (26,24) og hans søn Ferdinand (26,25) er præget af, at faderen er modstander og sønnen tilhænger af den fr. republik og dens liberale idealer. Under en politisk diskussion støtter Ferdinand sin republikanske farbror mod sin far, der forarget afbryder diskussionen: »Nei Dette er for Meget! udbrød Justitsraaden: At høre sin egen Søn tale saaledes!«, *To Tidsaldre*, s. 14 (*DSL*, s. 83). Da faderen senere erfarer, at sønnen har udgivet en samling revolutionsdigte (27,36), anklager han ham for »med den mageløseste Frækhed at have bragt Ulykke og Skjændsel over ham og sig selv«, s. 66 (*DSL*, s. 111).

I trykt udgave: Bind 8 side 63 linje 30

◀ **Lusard bliver sig selv tro ... vil endog kæmpe for ham** : Lusard erklærer at ville »følge de berømte Anførere, hvis Navne allerede lyde over det forbausede Europa« (31,10), men nævner i øvrigt ikke Napoleon ved navn. - **Napoleon**: Napoleon Bonaparte (1796-1821), fr. general og statsmand (1769-1821), tog magten ved et statskup i 1799 og lod sig 1804 udråbe til kejser, hvorfor han siden omtales som kejser Napoleon I (1804-14 og 1815).

I trykt udgave: Bind 8 side 63 linje 31

◀ **Ferdinand Waller modificeres ... blev Ideen tro** : 27,16.

I trykt udgave: Bind 8 side 63 linje 32

◀ **I Forholdet mellem Fader og Søn ... skulle være Ligemænd og Venner** : sigter til Ferdinand Valler's samtale med sin onkel, grosserer Valler, om hvorvidt han skal trose sin far ved at udgive sine revolutionsdigte: » - Der er Noget i hvad De siger, kjære Onkel, men imidlertid ... en Faders Villie. / - Passiar! Det er man nu kommen ud over. Disse Familiebaand! dem blæse vi af i vore oplyste Tider. Naar min Søn bliver stor, saa ere vi Kammerater, ifald vi kan enes, og kan vi ikke det, saa gaae vi hver sin Vei. Sin Frihed skal han have«, *To Tidsaldre*, s. 16 (*DSL*, s. 84).

I trykt udgave: Bind 8 side 64 linje 2

◀ **Friheds og Ligheds Ideen** : sigter til den fr. revolutions parole om 'frihed, lighed og broderskab', som Arnold minder Lusard om i en diskussion (80,30): »Frihed og Lighed maae sikkert være Dem hellige Ideer, da Deres afdøde Fader har offret Liv og Blod derfor«, *To Tidsaldre*, s. 259 (*DSL*, s. 215).

I trykt udgave: Bind 8 side 64 linje 6

◀ **Brødre-Menighed** : religiøs sammenslutning, især om den herrnhutiske menighed, også kaldet 'Brødremenigheden', der i 1722 blev grundlagt i Sachsen, i 1773 stiftede en da. menighed i Christiansfeld i Sønderjylland og i 1783 oprettede et virksomt societet i København. Nogen egl. menighed var der ikke tale om, hvorfor dets medlemmer, der titulerede hinanden som 'brødre' og 'søstre', kun kunne gå til alters i byens kirker og ikke i societetets forsamlingshus i Stormgade (*se kort 2, A2*).

I trykt udgave: Bind 8 side 64 linje 9

◀ **Toilet** : dvs. toilette.

I trykt udgave: Bind 8 side 64 linje 14

◀ **Den nøgne Archimedes er pyntet i Glæden over sin Opdagelse** : hentydning til anekdoten om den gr. matematiker og fysiker Arkimedes fra Syrakus (o. 287-212 f.Kr.), der skal have opdaget vægtfyldeloven - dvs. at et legeme, der nedsænkes i væske, taber lige så meget i vægt, som den fortrængte væskemængde vejer - mens han befandt sig i et badekar. Af lutter begejstring over opdagelsen sprang han splinternøgen ud af badet og løb gennem gaderne, mens han råbte »Heúrēka« (»Jeg har fundet det«). Anekdoten fortælles i den rom. arkitekt og ingeniør Vitruvius' værk *De architectura*, 9. bog, praefatio, 10.

I trykt udgave: Bind 8 side 64 linje 15

◀ **Conjectural-Critik** : den del af det filologiske (tekstkritiske) arbejde, der i forbindelse med etablering af overleverede tekster foretager rettelser på grundlag af (kvalificerede) gæt, formodninger; kritik grundet på gisninger.

I trykt udgave: Bind 8 side 64 linje 23

◀ **ikke hævet Modsigelsens-Grundsætning** : Modsigelsens grundsætning el. kontradiktionsprincippet er det ene af den traditionelle logiks tre grundsætninger. Den hævder, at det er umuligt, at den samme bestemmelse på én gang både kan gælde og ikke gælde for den samme ting i samme betydning, fx at noget både besidder en bestemt egenskab og samtidig ikke besidder den. Aristoteles hævder i 4. bog af *Metafysikken* (1005b 17-20), at denne grundsætning er den sikreste af alle, og at den altid vil være forudsat i enhver bevisførelse. I Hegels spekulative filosofi, hvor modsigelsen er udviklingsprincippet i alt, 'ophæves' kontradiktionsprincippet, dvs. modsigelsen får kun relativ gyldighed. Enhver position udvikler sin modsætning i en dialektisk proces, som ikke fører til ophævelse af modsigelsen, men til en højere forening af identitet og forskel. Jf. fx *Wissenschaft der Logik*, udg. af L. v. Henning, bd. 1-3, Berlin 1833-34 [1812-16], ktl. 552-554; bd. 2, i *Hegel's Werke* (14,34) bd. 4, s. 57-73 (*Jub.* bd. 4, s. 535-551). Hegels lære om ophævelse af modsigelsens grundsætning gav anledning til en heftig debat i Danmark, hvor bl.a. J.L. Heiberg og H.L. Martensen fulgte Hegel, mens bl.a. J.P. Mynster og F.C. Sibbern forsvarede grundsætningens universelle gyldighed.

I trykt udgave: Bind 8 side 64 linje 24

◀ **impetus** : lat. tilskyndelse, drift; kraft, voldsomhed.

I trykt udgave: Bind 8 side 64 linje 26

◀ **mærke** : afmærke, markere.

I trykt udgave: Bind 8 side 64 linje 27

◀ **hiin Kong Agrippa, ikke langt fra at troe, eller fra at handle** : Der sigtes til skildringen af Paulus' forsvarstale til kong Agrippa (28 - o. 100 e.Kr.), der var konge over vekslende dele af Palæstina fra 48 til sin død, i ApG 26, 1-32, især 28, hvor Agrippa siger til Paulus: »Det er lige ved, at du overtaler mig til at blive kristen.«

I trykt udgave: Bind 8 side 64 linje 31

◀ **Claudine farer vild** : nemlig ved sit førægteskabelige forhold til Lusard, som Claudine selv omtaler som »min Ungdoms Vildfarelser«, *To Tidsaldre*, s. 164f. (*DSL*, s. 164).

I trykt udgave: Bind 8 side 64 linje 33

◀ **mærker** : sætter spor i, præger.

I trykt udgave: Bind 8 side 64 linje 33

◀ **πληροφορία εις πάθος** : gr. (plērophoría eis páthos), fylde til lidenskab. Udtrykket har ikke kunnet identificeres, men alluderer muligvis til et lignende gr. udtryk: (eukataphoría eis páthos), tilbøjelighed til lidenskab. Dette udtryk kender SK fra W.G. Tennemann *Geschichte der Philosophie* bd. 1-11, Leipzig 1798-1819, ktl. 815-826; bd. 4, 1803, s. 129, jf. journalen JJ:55: »Det er det, jeg ønsker hos et Msk., hvad en Stoiker bruger i ond Forstand: ευκαταφορία εις πάθος (cfr Tennemann Ges. d. Ph. B. 4. p. 129. not.)«, *SKS* 18, 158.

I trykt udgave: Bind 8 side 64 linje 34

◀ **Skjørbug helbredes ved Grøn-Spise** : August Thornam skriver i *Lægebog for dem, som ikke kunne faae betimelig Lægehjelp*, 3. udg., Kbh. 1844, at skjørbug opstår af mangel på grønt, hvorfor sygdommen bedst forebygges ved at spise rigeligt grønt. »Hvor Sygdommen allerede er udbrudt, maae fremfor Alt Næringsmidlerne forbedres, og især nydes ferske Kjødspiser og Grønt«, s. 74.

I trykt udgave: Bind 8 side 65 linje 4

◀ **Concupiscentis** : begær, lyst.

I trykt udgave: Bind 8 side 65 linje 13

◀ **paa tvært** : på tværs.

I trykt udgave: Bind 8 side 65 linje 17

◀ **Disjunctionen** : egl. den logiske konstant 'eller', men også, som her, om logiske sætninger af typen: 'enten - eller'.

I trykt udgave: Bind 8 side 65 linje 19

◀ **glimrende Elendighed** : dvs. prangende elendighed; udtrykket spiller formentlig på den klassiske talemåde, at hedningernes dyder er 'glimrende laster' (82,22).

I trykt udgave: Bind 8 side 65 linje 36

◀ **Naar en romersk Keiser sidder tilbords ... da blegner Herligheden** : hentyder til det alm. billede af de onde rom. kejsere som grusomme, men samtidig frygtsomme, jf. fx Nero-portrættet i *Enten - Eller* (SKS 3, 179-182) el. Caligulas sætning: »*lige meget om de hade, naar de kun frygte*«, jf. *Romerske Keiseres Levnetsbeskrivelse* (51,1) bd. 1, s. 312 - **Drabanter**: livvagter.

I trykt udgave: Bind 8 side 65 linje 36

◀ **Postament** : sokkel; fodstykke under en statue.

I trykt udgave: Bind 8 side 66 linje 4

◀ **Skifting** : troldunge, forbyttet barn; if. folketroen et barn, der af overnaturlige (især underjordiske) væsner er lagt i vuggen i stedet for et udøbt barn, og som antages at blive en vanskabning, ubegavet o.l.

I trykt udgave: Bind 8 side 66 linje 11

◀ »**Nutiden**« : 29,17.

I trykt udgave: Bind 8 side 66 linje 13

◀ **avancere** : fremføre, udvikle.

I trykt udgave: Bind 8 side 66 linje 15

◀ **Forbrugen af Brændeviin o. s. v. (...) Tabeller over** : Tabeller over »Samlet Forbrug af Brændeviin«, opgjort per år for hele kongeriget Danmark såvel som for de enkelte byer, blev publiceret i *Statistisk Tabelværk*, udg. af Tabelkommissionen, 4. hefte, Kbh. 1841, s. 160f. (for året 1838) og s. 234-237 (for året 1839); 7. hefte, Kbh. 1844, s. 66f. (for året 1840); 8. hefte, Kbh. 1845, s. 126f. (for året 1841) og s. 170f. (for året 1842); og 9. hefte, Kbh. 1846, s. 120f. (for året 1843). I *Statistisk Tabelværk* fandt man desuden tabeller over andre afgiftspligtige varer.

I trykt udgave: Bind 8 side 66 linje 19

◀ **Børne-Korstoget** ligner Middelalderen: betegnelse for det tog af Børn, som i 1212 udgik fra Frankrig og Tyskland, og som havde til hensigt at erobre det Hellige Land, efter at dette ikke var lykkedes et tidl. korstog (67,30). Børnene nåede aldrig videre end til Egypten, hvor de skal være blevet solgt som slaver, mens andre forinden var døde af sult og anstrengelser. Om anledningen til børnekorstoget fortæller Friedrich von Raumer i *Geschichte der Hohenstaufen und ihrer Zeit* bd. 1-6, 2. udg., Leipzig 1840-42 [1823-25]: »In der Gegend von Vendome, und sehr bald nachher in den meisten Landschaften Frankreichs und einem Theile von Deutschland, traten Kinder, ohne Unterschied des Standes, zusammen, nahmen das Kreuz und behaupteten: Gott habe ihnen befohlen, das heilige Land zu erretten. Anfangs widersetzten sich die Verwandten und Freunde einem so thörichtem Unternehmen: bald aber ward eine größere Zahl von Unverständigen dadurch angereizt: Männer verließen ihr Ackergeräth, Weiber ihre häusliche Arbeit und schalten, den Vorüberziehenden sich anschließend, daß jene Widersprechenden nur aus Neid und Geiz den Finger Gottes nicht anerkennen wollten«, bd. 3, 1841, s. 96 (if. tilskrift i et privat eksemplar af værket har SK ejet dette).

I trykt udgave: Bind 8 side 66 linje 25

◀ **om han virkelig maatte kaldes en Selvmorder** : Politiet og stadslægen afgjorde i forening, om en afdød måtte skønnes med forsæt at have begået selvmord og således 'måtte kaldes en selvmorder', hvoraf konsekvensen if. loven var, at han ikke kunne begraves i indviet jord, jf. *Chr. V's Danske Lov* (1683), 6. bog, kap. 6, art. 21.

I trykt udgave: Bind 8 side 66 linje 30

◀ **Aktor** : anklager; i *To Tidsaldre* optræder Dalund som nutidens anklager (30,23).

I trykt udgave: Bind 8 side 66 linje 34

◀ **prokurator**-dygtig: sagfører, som mod (god) betaling bistår folk i juridiske anliggender, herunder fører sager i retten; burde if. *Chr. V's Danske Lov* være god, oprigtig og uberygtet (1. bog, kap. 9, art. 8), men blev i almindelighed udskældt for at bøje loven af hensyn til klientens sag og sin egen indtjening.

I trykt udgave: Bind 8 side 66 linje 35

◀ **aldrig handlende at ville lade Sagen gaae til Doms og til Afgjørelse** : hentyder til den fortsatte kritik af retsprocessernes langsommelighed trods forordning af 3. juni 1796 ang. »Rettens vedbørlige og hurtige Pleie«, som blev motiveret med henvisning til, »at de Klager, som føres over Rettergangens Langsomhed, ikke ere mindre beføiede, end de ere almindelige«.

I trykt udgave: Bind 8 side 67 linje 1

◀ **entreprenere** : udføre (et projekt).

I trykt udgave: Bind 8 side 67 linje 10

◀ **skuffende** : bedrageriske, illusoriske.

I trykt udgave: Bind 8 side 67 linje 12

◀ **chimairiske** : kimæriske, dvs. som hviler på tankespind; illusoriske.

I trykt udgave: Bind 8 side 67 linje 15

◀ **sluttet** Lidenskab: fast, afrundet.

I trykt udgave: Bind 8 side 67 linje 21

◀ **gøgler** : øver blændværk.

I trykt udgave: Bind 8 side 67 linje 25

◀ **glimrende Udflugt** : blændende krumspring (bortforklaring).

I trykt udgave: Bind 8 side 67 linje 26

◀ **Vis inertia** : lat. træghedens (inertiens) kraft.

I trykt udgave: Bind 8 side 67 linje 27

◀ **Tergiversation** : undvigen (ved at gøre udflugter); nølen.

I trykt udgave: Bind 8 side 67 linje 27

◀ **Blev der i Revolutions-Tiden frit udleveret Vaaben** : Forud for stormen på Bastillen den 14. juli 1789, der markerer begyndelsen på den fr. revolution, havde den oprørske menneskemængde fået udleveret en del gl. våben fra Hôtel de Ville, ligesom den havde plyndret våbensmedjer og -værksteder og bemægtiget sig o. 30.000 geværer fra Hôtel des Invalides. Jf. fx A. Thiers *Geschichte der französischen Revolution*, overs. af Ferd. Philippi, bd. 1-5, Leipzig 1836, ktl. 2024-2028; bd. 1, s. 68-72; eller *Karl Friedrich Beckers Verdenshistorie, omarbejdet af Johan Gottfried Woltmann*, overs. af J. Riise, bd. 1-12, Kbh. 1822-29, ktl. 1972-1983; bd. 11, 1827, s. 132f.

I trykt udgave: Bind 8 side 67 linje 29

◀ **blev der i Korstogenes Tid offentlig uddeelt Bedriftens Insignie** : Korstogene, som havde til hensigt at erobre det Hellige Land fra de vantro for at sikre kristne pilgrimme adgang til den Hellige Grav i Jerusalem, fandt sted fra slutningen af det 11. årh. og et par årh. frem. I begejstring for den hellige sag meldte folk af alle stænder sig til korstogene. Som tegn på deres deltagelse bar de et kors, typisk i form af et rødt kors af stof, som blev heftet på skulderen.

I trykt udgave: Bind 8 side 67 linje 30

◀ **Klogskabsregler** : praktiske levereregler, der udtrykker forsigtighed og nyttige forbehold.

I trykt udgave: Bind 8 side 67 linje 31

◀ **Død og Pine** : fast kraftudtryk.

I trykt udgave: Bind 8 side 68 linje 5

◀ **Avertissements-Tiden, de blandede Bekjendtgjørelsers Tid** : hentyder til *Den Berlingske politiske og Avertissements-Tidende* (almindeligvis omtalt som *Berlingske Tidende*), grundlagt 1748. Avisen udkom fra jan. 1845 to gange dagligt med især politik, nyheder, anmeldelser, handelsstof, en føljeton samt annoncer. Det var i SKs samtid kun *Berlingske Tidende* og *Adresseavisen*, hvori man mod betaling kunne indrykke private annoncer, i begge aviser bl.a. under den faste rubrik »Blandede Bekjendtgjørelser«.

I trykt udgave: Bind 8 side 68 linje 7

◀ **en politisk Virtuøs** : måske en hentydning til den liberale oppositionspolitiker Orla Lehmann (1810-70), der i kraft af sin karisma og retoriske begavelse nød stor popularitet i 1840'erne, og som søgte at undgå en domfældelse for kritik af kongemagten ved at slå kritikken hen som ufarlig (77,29).

I trykt udgave: Bind 8 side 68 linje 12

◀ **Censor maatte lade den passere** : If. trykkefrihedsforordningen af 27. sept. 1799 var der ikke generel censur i Danmark, men forordningen indeholdt en række strafferetlige bestemmelser mod skribenter, der kritiserede forfatningen, regeringen, kongen, religionen m.v. (skærpet ved plakat af 1. nov. 1837). Flyveskrifter såvel som alle andre »*Aviser, Journaler og periodiske Blade*« var i modsætning til 'store bøger' på mere end 24 ark undergivet forhåndscensur, jf. forordningens § 26 (skærpet ved plakat af 13. maj 1814). Forhåndscensuren blev varetaget af en assessor i Politiretten, som fra trykkeren skulle have et eksemplar af alle aviser, journaler og ugeblade til gennemsyn, inden de måtte sælges. Fra modtagelsen havde han et døgn til at afgøre, om bladet kunne 'passere' eller skulle beslaglægges og redaktøren sigtes for overtrædelse af trykkefrihedsforordningen. Hvervet som censor blev fra 1834 til 1851 beklædt af den af oppositionen forkætrede etatsråd Christian Reiersen (1792-1876).

I trykt udgave: Bind 8 side 68 linje 15

◀ **passeret** : tilbragt.

I trykt udgave: Bind 8 side 68 linje 18

◀ **Han vilde i en Subscriptions-Plan ... havde læst Systemet** : Der sigtes til de da. hegelianeres kuldsejlede projekter med at fremstille et samlet, filosofisk system i Hegels ånd. Således J.L. Heiberg (7,2), der i afhandlingen »Det logiske System« præsenterer de første 23 paragraffer, jf. *Perseus, Journal for den speculative Idee* (14,34) nr. 2, s. 3, og således specielt Rasmus Nielsen, der i 1841 begyndte udgivelsen af *Den speculative Logik i dens Grundtræk* hæfte 1-4, Kbh. 1841-44, som i fjerde hæfte slutter midt i en sætning. SK ironiserede i »Aabenbart Skriftemaal« i *Fædrelandet*, nr. 904, 12. juni 1842, sp. 7245-7252, over Nielsens forehavende: »Det er Systemet, Tidsalderen arbejder hen til. Allerede har Prof. Nielsen udgivet 21 logiske §§, der danne første Deel af en Logik, der igjen danner første Deel af en altomfattende Encyclopædi, saaledes som det er antydnet paa Omslaget, uden at dog dens Størrelse videre er angivet, formodenlig for ei at forfærde, da man vel tør slutte, at den bliver uendelig stor«, sp. 7247 (SV2 13, 436). – **Subscriptions-Plan**: plan for større værk el. tidsskrift, der skal udgives bind- eller hæftevis, og som publikum forud forpligter sig til at aftage; sådanne subscriptionsplaner blev hyppigt publiceret i *Berlingske Tidende* (68,7) og *Adresseavisen*. – **Lineamenter**: linier, omrids.

I trykt udgave: Bind 8 side 68 linje 22

◀ **Encyclopædisternes Tid ... skrev Folianter** : Der sigtes til de fr. encyklopædister, dvs. kredsen omkring Diderot og den monumentale *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, der i perioden 1751-72 udkom i 28 folio-bind, hvorefter fulgte fem supplementsbind (1776-77) samt to registerbind (1780). Til denne kreds hørte bl.a. d'Alembert, Voltaire, Rousseau og Montesquieu. SK kontrasterer den store franske encyklopædi med Rasmus Nielsens hæfter i »Aabenbart Skriftemaal« (jf. kommentaren ovenfor), se SV2 13, 436.

I trykt udgave: Bind 8 side 68 linje 26

◀ **theologisk Candidat (...)** vilde være istand til ... at frelse alle Fortabte : I 1830'erne og -40'erne blev der stiftet et stort antal godgørende selskaber i stil med Foreningen af 1837 til forsømte Børns Frelse. Mere bestemt kunne SK fx hentyde til cand.theol. Carl Chr. Boisen (1804-66), der var medstifter af Fængselsselskabet af 1843, hvis formål var »at virke til vore dybest faldne Medborgeres Forbedring og Frelse«, som det hedder i Boisens *Oplysninger angaaende det i Kjøbenhavn oprettede Fængselsselskab*, Kbh. 1844, s. 3.

I trykt udgave: Bind 8 side 68 linje 31

◀ **store og gode Handlingers Tid**: hentyder til Ove Malling *Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere*, Kbh. 1777, optrykt adskillige gange, sidst 1834. Den blev alm. brugt i danskundervisningen i latinskolerne.

I trykt udgave: Bind 8 side 68 linje 34

◀ **at feriere i August Maaned** : På SKs tid løb sommersemesteret på Københavns Universitet fra 1. maj til 30. september afbrudt af en 1 måned lang sommerferie fra 16. juli til 15. august, begge dage inklusive, jf. kgl. resolution af 21. marts 1828.

I trykt udgave: Bind 8 side 69 linje 4

◀ **saa tager den nærværende sig - af Festmaaltiderne** : formentlig en hentydning til hhv. den liberale og den skandinaviske bevægelse, som begge især talte studenter, der gerne tog fremtidige generationer i ed, når de forkyndte deres politiske programmer i skåltaler ved fester (fx i Det skandinaviske Selskab og Studenterforeningen). Således var da. studenter i juni 1845 værter for o. 500 sv. og no. studenter, der blev fejret med store og meget omtalte fester i Dyrehaven, i Ridehuset på Christiansborg og i Tivoli, hvor talere udtrykte deres tanker om de skandinaviske landes fremtidige enhed.

I trykt udgave: Bind 8 side 69 linje 8

◀ **Lavden** : lavt vand, ringe dybde. Her hentydes formentlig til svømning i Kalvebod Strand ved Ryssensteen Badeanstalt ved Langebro, hvor man talte om at svømme 'på lavden' el. 'på strømmen' (*se kort 1*).

I trykt udgave: Bind 8 side 69 linje 13

◀ **næstendeels** : nærvæd, næsten.

I trykt udgave: Bind 8 side 70 linje 1

◀ **Skjønsomhed** : påskønnelse, også: anerkendelse.

I trykt udgave: Bind 8 side 70 linje 27

◀ **paa Commerce** : på skrømt, for sjov.

I trykt udgave: Bind 8 side 70 linje 30

◀ **dramatisk Spøg** : 55,29.

I trykt udgave: Bind 8 side 70 linje 32

◀ brillant **derfra**: i forhold dertil, i sammenligning dermed.

I trykt udgave: Bind 8 side 71 linje 11

◀ fordærveligt **derfra**: i forhold dertil, i sammenligning dermed.

I trykt udgave: Bind 8 side 71 linje 15

◀ **slaae sig (...) igjennem** : klarer sig.

I trykt udgave: Bind 8 side 71 linje 19

◀ **mir nichts und Dir nichts** : ty. talemåde: 'mir nichts, dir nichts'; uden videre.

I trykt udgave: Bind 8 side 71 linje 25

◀ **spadse** : drive spas, skæmte.

I trykt udgave: Bind 8 side 71 linje 30

◀ **Den, der forstaaer det Comiske** : SK havde netop i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, der udkom 27. feb. 1846, udfoldet sin bestemmelse af det komiske (jf. specielt SKS 7, 464-477), hvilken skinner igennem i det følgende.

I trykt udgave: Bind 8 side 71 linje 31

◀ **at Satiren (...) kan gjøre lidt Gavn** : hentydning til den traditionelle fordring, at teatret, og specielt komedien, ikke blot skal fornøje, men også gavne, nemlig ved gennem latter at revse de menneskelige laster.

I trykt udgave: Bind 8 side 71 linje 32

◀ **til Borgen** : som garanti, som sikkerhed.

I trykt udgave: Bind 8 side 71 linje 34

◀ **høibaaren** : ophøjet, ædel.

I trykt udgave: Bind 8 side 71 linje 36

◀ **ellers bliver Medicinen ... farligere end Sygdommen** : fast talemåde, der kan føres tilbage til Seneca den ældres *Controversiae* 6,7: »Quaedam remedia graviora ipsis periculis sunt« (lat. »Mange lægemidler er farligere end selve sygdommene«). Den da. form vandt udbredelse med Peder Syvs ordsprogssamling fra 1682 (heri nr. 4461), men blev især kendt gennem Ludvig Holbergs brug af den, fx i *Den 11. Juni* (1724; 5. akt, 9. scene) og *Den forvandlede Brudgom* (1753; 6. scene).

I trykt udgave: Bind 8 side 71 linje 36

◀ **at en saadan Tid endnu vil være vittig og slaee stort paa i det Comiske** : Der hentydes til samtidens opfattelse af det komiske (herunder komedien) som tidens fordring, hvilket kom til udtryk dels i den æstetiske og teologiske refleksion (J.L. Heiberg, H.L. Martensen), dels i Det kgl. Teaters repertoire, der foruden de danske bød på en stor mængde franske lystspil og vaudeviller, fx A.E. Scribes. Det satiriske og vittige gjorde sig også stærkt gældende i tidsskriftet *Corsaren*. – **slaee stort paa**: føre sig (hovmodigt).

I trykt udgave: Bind 8 side 72 linje 2

◀ **udreflekteret** : gennemreflekteret, udtømt i refleksion.

I trykt udgave: Bind 8 side 72 linje 4

◀ **trodse paa** : påberåbe sig, fremhæve.

I trykt udgave: Bind 8 side 72 linje 4

◀ **Valuta** : (reel) dækning af en (nominel) værdi.

I trykt udgave: Bind 8 side 72 linje 6

◀ **Ordsproget siger, at sælge sine Buxer og købe en Paryk** : Vendingen er ikke fundet optegnet andetsteds.

I trykt udgave: Bind 8 side 72 linje 12

◀ en Omsætning i **Repræsentativer**: dvs. pengerepræsentativer, fx veksler el. pengesedler.

I trykt udgave: Bind 8 side 72 linje 13

◀ **kursere** : er i omløb, cirkulerer.

I trykt udgave: Bind 8 side 72 linje 15

◀ **Troens Ridder** : dvs. en, der repræsenterer troen og kæmper for den; udtrykket skyldes så vidt vides SK, jf. *Frygt og Bæven* (SKS 4, 99-210).

I trykt udgave: Bind 8 side 72 linje 16

◀ **primitivt** : oprindeligt, fra grunden af; umiddelbart.

I trykt udgave: Bind 8 side 72 linje 17

◀ **Febricitet** : febertilstand.

I trykt udgave: Bind 8 side 72 linje 25

◀ **Vittighed, hiin guddommelige Accidentse** : Opfattelsen af vittighedens guddommelige oprindelse, som muligvis er klassisk, udtrykkes af Poul Martin Møller, der i sin anmeldelse af Thomasine Gyllembourgs novelle *Extremerne* skriver: »Man miskjender ingenlunde Poesiens og den originale Vittigheds Udspring, fordi man paastaaer, at deres Former kunne tilegnes, uden at dertil behøves fortrinlige Naturanlæg: tvertimod viser det jo Kraften af den Ild, der fra første Færd har været hentet fra Himlen, at den kan saa længe gaae fra Haand til Haand, uden reent at miste sin oprindelige Natur«, *Maanedsskrift for Litteratur* bd. 15, Kbh. 1836, s. 138, jf. *Efterladte Skrifter* (19,32) bd. 2, s. 130. – **Accidentse**: tilfældighed, hændelse.

I trykt udgave: Bind 8 side 72 linje 26

◀ **tør sige: imorgen ... hvis det behager Guden** : hentydning til Jak 4,13-15, hvor der advares mod praleri: »Og nu I, som siger: 'I dag eller i morgen vil vi rejse til den og den by og blive der et år og drive handel og tjene penge' – I som ikke aner, hvordan jeres liv er i morgen; I er jo kun en tåge, som ses en kort tid og så svinder bort. I skulle hellere sige: 'Hvis Herren vil, så skal vi leve og kan gøre det eller det.'«

I trykt udgave: Bind 8 side 72 linje 28

◀ **Marchandiser-Næringsvei, at fabrikere og lave (...) nye Vittigheder** : Marskandiserne havde if. rådstueplakat af 4. november 1790 ret til ikke blot at handle med gamle møbler, men også med nye, hvis de blot købte dem på auktioner. Imidlertid tog de også forarmede snedkersvende og -mestre i deres tjeneste uden at give dem tilstrækkelig tid til at gøre deres arbejde ordentligt, hvorfor snedkerlavet anklagede dem for fuskari. Jf. J. Lasenius-Kramp (anonymt) *Kjöbenhavn's Snedkerlaug i dets sørgelige Tilstand ved Indgreb af Tømrere, Marchandisere og Fuskere i dets Rettigheder, samt dets Indretnings Forfald. Til modnere Drøftelse udgivet af nogle Mestere*, Kbh. 1833, s. 11.

I trykt udgave: Bind 8 side 72 linje 31

◀ **forskyldte** : gøre sig skyld i.

I trykt udgave: Bind 8 side 73 linje 3

◀ **En forelsket ung Mand, Ferdinand Bergland** : 30,14.

I trykt udgave: Bind 8 side 73 linje 7

◀ **paa tvært** : på tværs.

I trykt udgave: Bind 8 side 73 linje 8

◀ **sorgløs som Markens Lilie (...) herligere end Salomons Pragt** : hentydning til Matt 6,28-29, hvor Jesus siger: »Og hvi bekymre I Eder for Klæderne? Betragter Lilierne paa Marken, hvorledes de voxe; de arbeide ikke, spinde ikke. / Men jeg siger Eder, at end ikke Salomon i al sin Herlighed var saa klædt, som een af den« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 8 side 73 linje 10

◀ **bøier** : betvinger, gør nedbøjet.

I trykt udgave: Bind 8 side 73 linje 11

◀ **En Elsker forlader ... Frygt for Næringsssorger** : sigter til Ferdinand Berglands intention om at forlade Mariane, da han ikke mener at kunne forsørge både hende og sig selv, jf. *To Tidsaldre* (30,36).

I trykt udgave: Bind 8 side 73 linje 13

◀ **Lusard letsindigen ... forlader den vanærede Pige** : sigter til Lusard, der for at drage i krig forlader Claudine, som imidlertid viser sig at være gravid (27,30).

I trykt udgave: Bind 8 side 73 linje 15

◀ **overladende hende alle Sorgerne** : hentydning til den hyppige omtale af Claudines sorg over at måtte leve uden Lusard og uden vished om hans skæbne, jf. fx *To Tidsaldre*, s. 68 (*DSL*, s. 112) og s. 121 (*DSL*, s. 141).

I trykt udgave: Bind 8 side 73 linje 16

◀ **Claudine realiserer Opgaven** : se Ferdinand Vallerys replik til Claudine, da han har genfundet hende (27,16).

I trykt udgave: Bind 8 side 73 linje 16

◀ **lever saa godt som af Intet, ikke tænker paa Næringsssorgerne** : Claudines liv i madam Nissens beskedne hus beskrives som nøjsomt og som en »Tilværelse, lige langt fra Næringsssorg og Overflod«, *To Tidsaldre*, s. 116 (*DSL*, s. 138). Senere fortælles om Claudine og madam Nissen, at de »leve af deres Hænders Gjerning og af at give Timer til nogle Pigebørn«, s. 128 (*DSL*, s. 145).

I trykt udgave: Bind 8 side 73 linje 17

◀ **dyspeptiske** : som lider af svag mave; fordøjelsesbesværede.

I trykt udgave: Bind 8 side 73 linje 21

◀ **interesseløse** : objektivt betragtede el. beskrivende; upartiske.

I trykt udgave: Bind 8 side 73 linje 29

◀ **foreskrivende** : dvs. som skriver (noget) som forbillede el. forskrift for (én), mods. 'efterskrivende' (jf.

nedenfor).

I trykt udgave: Bind 8 side 73 linje 33

◀ **efterskrivende** : dvs. gentagende el. efterlignende, hvad en anden har skrevet.

I trykt udgave: Bind 8 side 73 linje 34

◀ **ab posse ad esse (...)** **ab esse ad posse** : lat. hhv. 'fra mulighed til virkelighed' og 'fra virkelighed til mulighed'. Udtrykkene sigter til en regel i den klassiske logik om slutninger mellem logiske modaliteter (mulighed, virkelighed, nødvendighed). Den formuleres som følger: 'a posse ad esse non valet consequentia, sed ab esse ad posse valet consequentia' ('fra en tings mulighed til dens virkelighed kan man ikke (logisk) slutte, men man kan slutte fra en tings virkelighed til dens mulighed').

I trykt udgave: Bind 8 side 74 linje 4

◀ **foresatte** : foreskrevne, stillede.

I trykt udgave: Bind 8 side 74 linje 6

◀ **forklare sig** : forvandle sig afklarende.

I trykt udgave: Bind 8 side 74 linje 7

◀ **vitterlig** : åbenbar.

I trykt udgave: Bind 8 side 74 linje 13

◀ **Mislighed** : misforhold; mangel.

I trykt udgave: Bind 8 side 74 linje 14

◀ **al forøget Kundskab forøger Græmmelsen** : hentyder til Præd 1,18: »Thi hvor megen Viisdom er, der er megen Græmmelse; og den, som forøger Kundskab, forøger Smerte« (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 8 side 74 linje 17

◀ **Kraftyttringen**: udbrud af stærk lidenskab.

I trykt udgave: Bind 8 side 74 linje 33

◀ **Facticitet** : historiske fremtrædelse; realitet.

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 1

◀ **privatissime** : lat. helt privat, hemmeligt.

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 2

◀ **underskyder** : tilføjer (ved list).

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 2

◀ **Sædelighed** : moralitet.

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 4

◀ **χαρασσω** : gr. (charássē), indgraverer, præger; deraf ordet 'karakter', egl. et indridset kendemærke.

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 4

◀ **qualitative Disjunktion** : ubetingede 'enten-eller' (65,19); absolutte adskillelse el. uforenelighed, som ikke (hegeliansk) lader sig hæve (64,24).

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 9

◀ **elementarisk** : beroende på naturkræfter el. uopløselige grundbestanddele.

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 10

◀ **Sorites** : spidsfindig slutningsform (af gr. sēros, dyng, især af korn), som især skeptiske filosoffer har

benyttet for at bevise erkendelsens umulighed. Den har navn efter det kendeste eksempel, hvor der spørges om, hvor mange korn der skal til en dyng, dvs. en bestemt kvalitet. Der tilføjes ét korn ad gangen (fremadskridende sorites) eller trækkes ét fra (tilbagekridende sorites), mens der hver gang spørges, om der nu hhv. endnu er en dyng.

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 11

◀ **enerveres** : afkræftes.

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 12

◀ **himmelraabende Synd** : fast udtryk (med udspring i 1 Mos 4,10), jf. lat. 'peccata clamantia' ('råbende synder'), der i katolsk etik benyttes om visse grove synder.

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 16

◀ **Springfjædre** : egl. spiralfjedre af form som to modsatvendte kegler, benyttet i madrasser; drivfjedre.

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 21

◀ **Cohæsion** : sammenhæng, forbindelse.

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 25

◀ **prompt** : hurtig.

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 33

◀ **næstendeels** : næsten, nærmest.

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 36

◀ **galante** : høflige.

I trykt udgave: Bind 8 side 75 linje 36

◀ **Hylding** : el. hyldning, den offentlige handling at hylde en konge (især ved dennes tronbestigelse).

I trykt udgave: Bind 8 side 76 linje 1

◀ **en Tidlang** : fast udtryk, et længere stykke tid, nogen tid.

I trykt udgave: Bind 8 side 76 linje 6

◀ **at nedsætte Comiteer og Comiteer** : Efter indførelsen af rådgivende stænderforsamlinger i 1834 blev der nedsat en lang række komiteer, som fra o. 1840 blev brugt af den liberale opposition til at formulere krav til den enevældige konge om politiske reformer.

I trykt udgave: Bind 8 side 76 linje 6

◀ **ikke Faderen, der i Harme ... Forsoningens Inderlighed** : sml. 1. del af *To Tidsaldre*, hvor justitsråd Valler fordømmer sin trodsige søn Ferdinand Valler (27,36 og 63,30), men siden forsoner sig med ham og nu bliver »ligesaa tilfreds med ham, som han i fordums Dage havde været det Modsatte, thi nu havde han Glæde af Sønnen, der var fordeelagtigt etableret og gift i Genf [Genève]«, s. 147 (*DSL*, s. 155).

I trykt udgave: Bind 8 side 76 linje 9

◀ **tæller, som man siger, hinanden Forholds-Yttringen i Munden** : Det har ikke ladet sig afgøre, hvad der sigtes til.

I trykt udgave: Bind 8 side 76 linje 16

◀ **Skolemesteren**: skolelærer, specielt skolens førstelærer, leder el. rektor, undertiden med bibetydninger som strengthed, begrænset viden, pedanteri, terperi.

I trykt udgave: Bind 8 side 76 linje 24

◀ **Ligelighed** : ligevægt, balance.

I trykt udgave: Bind 8 side 76 linje 25

◀ **Adskillelsens Forhold mellem Mand og Kvinde ... er en Ubetydelighed** : sigter til kommercerådinde Vallers 'dydige' koketteri (30,13), jf. også hendes afvisning af, at det skulle være upassende af hende at have taget imod en kostbar gave fra en fremmed herre (53,4). – **Sømmeligheden:** 39,18. – **Ieflende:** flirtende.

I trykt udgave: Bind 8 side 76 linje 29

◀ **Katastrophe** : omvæltning, væsentlig forandring; i et litterært værk (især i forbindelse med dramatik) den afgørende vending i handlingen, hvorved knuden løses.

I trykt udgave: Bind 8 side 76 linje 35

◀ **gjør Afhængighedens Lænke og Herredømmets Krone let** : formentlig allusion til Matt 11,30: »For mit åg er godt, og min byrde er let.«

I trykt udgave: Bind 8 side 76 linje 36

◀ **enegyldig** : privilegeret og fuldgyldig.

I trykt udgave: Bind 8 side 77 linje 3

◀ **ener** : forener.

I trykt udgave: Bind 8 side 77 linje 4

◀ **Spændkraft** : elasticitet, styrke.

I trykt udgave: Bind 8 side 77 linje 6

◀ **Falskmaal** : bedrageri, falskneri; falsk, upålidelig tale. Ordet 'falskmål' er særegent for SK, der formentlig har dannet det ved en misforståelse af 'faldsmål', der i *Chr. V's Danske Lov* bruges »tildeels om alle retlige Bøder, men særlig dog om de der gives for udvist Ringeagt for Kongens Ret«, jf. artiklen »Faldsmaal« i G.L. Baden *Dansk-Juridisk Ordbog* bd. 1-2, Kbh. 1822; bd. 1, s. 143.

I trykt udgave: Bind 8 side 77 linje 24

◀ **Man vil ikke have Konge-Magten ... forvandlet til en Indbildning** : Fra o. 1840 udtrykte den liberale opposition mod enevælden hyppigt sit ønske om at binde kongemagten til en konstitution og en rigsdag med ret til at udskrive skatter og stille kongens ministre til ansvar. Da oppositionens uformelle leder, Orla Lehmann, den 19. jan. 1842 i Højesteret forsvarede sig mod en anklage for at have miskrediteret kongemagten, udtrykte han sin underdanigste respekt for kongen og hævdede, »at min Hensigt ikke var polemisk«, »at de Constitutionelle ingenlunde gaae ud paa at tilintetgjøre Kongedømmets Betydning«, og »at Forskjellen [ml. det enevældige og det konstitutionelle monarki] ingenlunde er saa stor eller Overgangen saa voldsom, som det ved første Øiekast kunde synes«, *Orla Lehmann's Forsvarstale, holdt for Højesteret i den mod ham anlagte Generalfiscal-Action, Onsdagen d. 19de Jan. 1842*, Kbh. 1842, s. 87.

I trykt udgave: Bind 8 side 77 linje 29

◀ **avancere** : fremføre, udvikle, også: fremme.

I trykt udgave: Bind 8 side 77 linje 33

◀ **stolt i den Indbildning, at dette er Ironie** : Her kan både sigtes til Arnold, der i *To Tidsaldre* gør sig til af sin angivelige ironi (38,9), og til det satiriske ugeskrift *Corsaren* (90,16), som SK i journalen NB:7 dateret 9. marts 1846 giver følgende skudsmål: »Den vil være ironisk og forstaaer end ikke Ironie«, *SKS* 20, 16,28f.

I trykt udgave: Bind 8 side 78 linje 5

◀ **hin Stormesteren endte med at blive straffet paa Livet** : Der sigtes til den gr. filosof Sokrates (469-399 f.Kr.), som blev dømt til døden af en folkedomstol i Athen. SKs magisterafhandling *Om Begrebet Ironi* (1841) omhandler Sokrates som ironiker, jf. *SKS* 1, 59-357.

I trykt udgave: Bind 8 side 78 linje 8

◀ **enende** : forenende, samlende.

I trykt udgave: Bind 8 side 78 linje 11

◀ **pathetiske** : lidenskabelige.

I trykt udgave: Bind 8 side 78 linje 17

◀ **ikke Tyranner og hemmeligt Politie, ikke Præster og Aristokrater** : Her kan især sigtes til de republikanske oppositionsblade *Kjøbenhavnsposten* og *Corsaren* (90,16), der gerne gav sådanne bramfrie karakteristikker af den enevældige konge, politiet, præsterne og de rangerende embedsmænd (15,7). – Hemmeligt politi blev under 1840'ernes politiske vækkelse især benyttet til spionage mod foreninger, som kunne tænkes at agitere mod enevælden. Jf. fx *Kjøbenhavnsposten*, nr. 21, 26. jan. 1846, s. 81, hvor bladet mener at have fundet bevis for politiets brug af spioner mod Den borgerlige Læseforening.

I trykt udgave: Bind 8 side 78 linje 27

◀ **dens Foragtelighed** : 90,16.

I trykt udgave: Bind 8 side 79 linje 6

◀ **Ostracismen i Grækenland et Udtryk for Misundelsen** : I antikkens Athen betegnede ostrakismen en folkeafstemning om midlertidig landsforvisning af en borger. SKs umiddelbare kilde er formentlig Plutark, der i sin Aristeides-biografi, 7, skriver: »De ansaae og ikke [heller ikke] Ostrakismus som nogen Straf for en Forbrydelse, men kaldte den, for dog at belægge den med et smukt Navn, ikkun [blot] en Tugtelse og Ydmygelse for Stolthed og overdreven tiltagen Magt; den var en Slags blid Trøst for Misundelsen, der paa den Maade udgjød sin Harme mod Fornærmeren, ikke ved en grusom Straf, men kun ved at bortfjerne ham i ti Aar fra sit Fædrenelands Grændser. (...) Ved Ostrakismen gik det – jeg vil fortælle det i al Korthed – saaledes til: Enhver Borger tog en Skål (ὄστρακον [gr. 'óstrakon', potteskår]), skrev derpaa den Mands Navn, som han ønskede forviist, og bragte den da hen paa et bestemt Sted paa Torvet, som rundtom var indelukket med Gitterværk; herpaa talte Archonterne først det samtlige Antal af Skaller, thi var der mindre end sex Tusende, som havde givet Stemme, blev Ostrakismen erklæret ugyldig; derefter lagde de igjen hvert Navn for sig, og udraabte da tilsidst dens Navns, som havde Flerheden imod sig. En saadan Mand forvistes paa ti Aar Landet, dog med Tilladelse til aldeles at kunne benytte sin Eiendom«, *Plutark's Levnetsbeskrivelser*, overs. af S. Tetens, bd. 1-4, Kbh. 1800-11, ktl. 1197-1200; bd. 3, 1804, s. 323-392; s. 340-342. Sml. også Themistokles-biografien i bd. 2, 1803, s. 1-68; især s. 47, samt oversætterens note s. 12.

I trykt udgave: Bind 8 side 79 linje 20

◀ **Det kunde derfor i Forhold til ... Landflygtighed ved Ostracismen** : Plutark beretter i sin Aristeides-biografi, 7, om, hvordan ostrakismen med tiden begyndte at ramme »aldeles ubetydelige og nedrige Folk«, som det skete med »en vis Hyperbolus«, hvorefter folket afskaffede denne praksis. Jf. *Plutark's Levnetsbeskrivelser* (79,20), bd. 3, s. 340f. – **i Aristophanes's Aand**: Den gr. komediedigter Aristofanes (o. 445-385 f.Kr.) skrev o. 40 komedier, hvoraf 11 er overleverede. De indeholder gerne en moralsk satire, der tager direkte sigte på samtiden, som det sker i *Ridderne* (79,34).

I trykt udgave: Bind 8 side 79 linje 24

◀ **Dette Ironiske vilde ... Udtryk for Udmærkelsen** : Hertil har SK i kladden (*Pap.* VII 1 B 116,1) tilføjet: »Dersom dette ikke er saaledes, saa veed jeg ikke hvad det skal sige, at Aristophanes i Ridderne lader Pølsehandleren ved Ostracismen vise i Landflygtighed. Det Ironiske ligger aabenbart i, at dette var en Udmærkelse som kun vederfores de Fremragende, ja de farligt Fremragende: saa er det ironisk rigtigt at lade en Pølsehandler vederfares denne Udmærkelse.« Aristofanes lader dog ikke pølsehandleren landsforvise, jf. næste kommentar.

I trykt udgave: Bind 8 side 79 linje 27

◀ **I »Ridderne« gjengiver Aristophanes den fuldkomne Forraadnelses-Tilstand** : I den satiriske komedie *Ridderne* (424 f.Kr.) skildrer Aristofanes, hvordan den grove pølsehandler Agorakritos i en leflende taledyst konkurrerer med den sleske statsleder Paflagonen, tidligere læderhandler, om folkets gunst. Folket foretrækker pølsehandleren, som derpå bliver statens leder, og som straf for sit havarerede lederskab bliver Paflagonen udnævnt til pølsehandler. Jf. *Des Aristophanes Werke*, overs. af J.G. Droysen, bd. 1-3, Berlin 1835-38, ktl. 1052-1054; bd. 2, 1837, s. 313-431.

I trykt udgave: Bind 8 side 79 linje 34

◀ **man dyrker Dalei Lamas Excrementer** : Dalai Lama er navnet på en tibetansk, buddhistisk leder og overhoved for gelugpa-sekten; han anses for at være en reinkarnation i ubrudt linie af bodhisattvaen Avalokiteshvara, der symboliserer medfølelse. Reinkarnationerne begyndte i det 14. årh., og fra 1642 (til 1959) var Dalai Lama det verdslige og religiøse overhoved for Tibet. En bodhisattva er en kommende Buddha, der har udskudt sin egen indgåen i Nirvana for at hjælpe sine medskabninger ud af genfødslerens strøm; han har guddommelig status. Som bodhisattvaens reinkarnation betragtes Dalai Lama som meget hellig, og alt, hvad der har været i berøring med ham, anses for at bære hans velsignelse. Dalai Lamas urin og ekskrementer ('udtømmelser') spillede en vigtig rolle i tibetansk medicin; hans ekskrementer blev således

rullet til pilleform.

I trykt udgave: Bind 8 side 79 linje 36

◀ **indenfor Folkeregjeringens Bestemmelse ... sætte Keiserværdigheden til Auction** : alluderer til den liberale opposition, der frem for at afskaffe kongeværdigheden ville binde dens magt til sin egen vilje (77,29).

I trykt udgave: Bind 8 side 80 linje 2

◀ **Den Mand, der sagde til Aristides ... den eneste Retfærdige,**◀ : Der sigtes til Plutarks Aristeides-biografi, 7, i *Plutark's Levnetsbeskrivelser* (79,20), hvor der fortælles, hvordan den gr. statsmand Aristeides (o. 525 - o. 467 f.Kr.), der blev landsforvist i 482 f.Kr., var beundret for sine fuldkommenheder og derfor fik tilnavnet 'den retfærdige': »Imidlertid gjorde just det samme Tilnavn, der før havde gjort Aristeides saa elsket, ham siden efter misundt, især da Themistokles udsprede blant Folket, at Aristeides, ved selv at paadømme og afgjøre alle Stridigheder, tilintetgjorde de offentlige Domstole, og hemmelig søgte at tilvende sig selv Enehæderdømmet, uden just at ville betjene sig af de hermed forbundne Hæderstegn. Folket, allerede stolt nok af sin vundne Seier, holdt sig selv værdig til den højeste Magt, og var opbragt mod Alle og Enhver, hvis Navn og Anseelse ophøjede dem over Mængden. Fra alle Sider strømmede de derfor til Byen og landsforviste Aristeides, under Paaskud af at de frygtede for, at han skulde tiltage sig Enehæderdømmet, men i Grunden ikkun [blot] fordi de vare misundelige over hans almindelige Anseelse«, s. 339f. I forlængelse heraf fortsætter Plutark: »Man fortæller, at da Ostrakismen gik for sig mod Aristeides, kom en ganske uopdragen Mand, der ikke selv kunde skrive, til Aristeides, som han ansaae for en simpel Borger, og leverede ham sin Skal, med Anmodning om at skrive derpaa Navnet Aristeides. Aristeides studsede og spurgte ham, om denne Mand da havde gjort ham noget, men han svarede: 'Nej, aldeles Intet; jeg kjender ham ikke engang, men jeg ærgrer mig over altid at skulle høre tale om *den Retfærdige, den Retfærdige.*' Aristeides svarede da ikke et Ord, men skrev kun sit Navn og leverede ham Skallen tilbage«, s. 342.

I trykt udgave: Bind 8 side 80 linje 5

◀ **Misundelsen (...) omforklarer den samme Yttring ... som Ingen skal bryde sig om** : Karakteristikken af misundelsen hentyder formentlig til offentlighedens reaktion på, at SK på sin egen bøn blev angrebet af *Corsaren* (90,16). Sml. journaloptegnelsen NB:7, dateret 9. marts 1846: »Mit ironiske Spring i Corsaren gjør dernæst Omverdenen aabenbar i sin Selvmodsigelse. Alle have nu gaaet og sagt: det er Ingenting, hvem bryder sig om Corsaren o: s: v.: Hvad skeer, idet En saa gjør det, da bliver han dømt for Letsindighed, man siger han har fortjent alt Dette (nu er det altsaa alt Dette), fordi han selv foranledigede det; de tør neppe gaae med mig paa Gaden – af Frygt for ogsaa at komme i Corsaren. Forøvrigt har Selvmodsigelsen en dybere Grund; de ønske nemlig saa smaat i christelig Misundelse at Bladet maa bestaae, hver især haabende paa, at han ikke bliver angreben. Om Bladet sige de nu, at det er foragteligt og Ingenting; den enkelte Angrebne imponere de til ikke at turde blive vred eller tage til Gjenmæle ergo maa Bladet florere. Og Publikum har først Misundelsens Purring, og saa den frække Fornøielse at passe paa den Angrebne – om det nu afficerer ham. Og dette Phænomen i et saa lille Land som Danmark; dette Phænomen[en] som det eneste herskende: det skulde være Ingenting! Hvor dog Feighed og Foragtelighed passe for hinanden i Usselhedens Forbindelse«, *SKS* 20, 16,33-17,13.

I trykt udgave: Bind 8 side 80 linje 12

◀ **Concession** : indrømmelse, tilståelse.

I trykt udgave: Bind 8 side 80 linje 23

◀ **Nivelleringen** : udjævningen af forskelle; forfladigelsen. Udtrykket refererer især til landmåling, hvor et terræns højdeforskelle udmåles i forhold til et givet plan, og til det at planere et terræn på grundlag af disse opmålinger. Politisk betegnes udjævningen af al ulighed i rang, stand, formue o.l.

I trykt udgave: Bind 8 side 80 linje 29

◀ **en lidenskabelig Tid fremskynder ... og nedtrykker** : sigter i almindelighed til »Revolutionstiden« (26,21) og i særdeleshed til dens modtagelse af Ferdinand Vallers digtsamling »Primulae veris« (27,36), der, da den »udtalte den Tids Ideer om Frihed og Sædelighed med en paafaldende Uforbeholdenhed (...), blev ophøiet og nedreven langt over Fortjeneste«, *To Tidsaldre*, s. 66 (*DSL*, s. 112).

I trykt udgave: Bind 8 side 80 linje 29

◀ **en reflekteret lidenskabsløs Tid (...) qvæler og forhindrer, den nivellerer** : sigter i almindelighed til »Nutiden« (29,17) og i særdeleshed til en diskussion om det litterære parnas, *To Tidsaldre*, s. 257-261 (*DSL*, s. 214-217). Arnold udtrykker sin lyst til at styrte enhver, »der vil usurpere en større eller mindre Throne paa Parnasset og staae iveien for de yngre og friskere Talenter, saa disse ikke kunne komme frem«,

s. 258 (DSL, s. 215), hvorimod Lusard frabeder sig, at frihed og lighed »skulde bestaae i at nægte Fortjenesten dens Krands og Arbeideren hans Løn, i at afhugge de Hoveder, som hæve sig over Mængden, for at Alle kunne blive lige høie«, s. 259 (DSL, s. 215).

I trykt udgave: Bind 8 side 80 linje 29

◀ **den nivellerende Ingenieur** : dvs. den, der opmåler og planerer terrænet.

I trykt udgave: Bind 8 side 80 linje 36

◀ **ikke kan høre Ørenlyd** : fast udtryk, ikke kan høre hvad der siges (af andre el. én selv).

I trykt udgave: Bind 8 side 81 linje 1

◀ **Nivellementet** : nivelleringen el. det nivellerede (80,29).

I trykt udgave: Bind 8 side 81 linje 2

◀ **Skjebnen i Oldtiden** : Der sigtes til antikkens opfattelse af skæbnens nødvendighed, som den fx udtrykkes hos Herodot og de gr. tragikere (Aischylos og Sofokles), hvor slægtens brøde ubønhørligt kan hævnnes på et individ i et senere led. Skæbnen bliver oftest forudsagt i en eller anden form for varsel; hvor den tragiske helt rejser sig mod skæbnen, men alligevel indhentes, finder den senere stoicisme hvile i en (fatalistisk) resignation, der accepterer alts forudbestemthed.

I trykt udgave: Bind 8 side 81 linje 11

◀ **betydede** : betød.

I trykt udgave: Bind 8 side 81 linje 25

◀ **Galanteri** : høflighed; skin.

I trykt udgave: Bind 8 side 81 linje 32

◀ **Vorned** : person, der var underkastet livegenskab ('vornedskab') og således blev betragtet som en godsejers personlige ejendom. Vornedskab blev afskaffet ved landboreformerne i slutningen af det 18. årh.

I trykt udgave: Bind 8 side 82 linje 7

◀ **Vidnen med deres Aand** : Udtrykket spiller på Rom 8,16: »Ånden selv vidner sammen med vores ånd om, at vi er Guds børn.«

I trykt udgave: Bind 8 side 82 linje 18

◀ **Socialitetens forgudede positive Princip i vor Tid** : hentydning til tidens mangfoldige bestræbelser på at virke el. få indflydelse gennem sammenslutning, fx institutioner, foreninger, selskaber, partier og menigheder. Politisk virkede foreningstanken stærkt i enevældens sidste år, da borgerskabet forberedte sig på at overtage det politiske styre, især efter at Frederik VI i 1834 havde indført de rådgivende stænderforsamlinger. I filosofien havde hegelianerne slået til lyd for sandheden i de statslige institutioner, mens grundtvigianerne havde funderet kristendommen i kirke og menighed.

I trykt udgave: Bind 8 side 82 linje 20

◀ **vitia splendida** : lat. glimrende laster. Udtrykket er del af en lat. talemåde fra middelalderen: Virtutes paganorum splendida vitia (hedningernes dyder er glimrende laster). Det anføres på tysk i Tennemanns filosofihistorie, hvor det knyttes til Augustin med henvisning til dennes *De civitate dei* 19, 25, men det tilføjes, at allerede Lactant havde formuleret denne tanke i *Institutiones divinae* 6, 9 og 5, 10, jf. *Geschichte der Philosophie* (64,34) bd. 7, 1809, s. 268; sml. s. 121. Det er kun efter meningen, ikke efter ordlyden, at sætningen findes hos Lactant og Augustin.

I trykt udgave: Bind 8 side 82 linje 22

◀ **Udsondring** : afsondring (af en del af en helhed); isolering, selvstændiggørelse.

I trykt udgave: Bind 8 side 82 linje 23

◀ **Ligesom man beregner Diagonalen i Kræfternes Parallelogram** : Hvor to kræfter i forskellig retning virker på et legeme i et givet punkt, kan man beregne summen af den samlede kraft gennem et 'kræfternes parallelogram'. Fra et punkt afbildes kræfterne i hver sin retning som rette linier, hvis længde betegner styrken. De to linier danner siderne i det parallelogram, som kan tegnes, og diagonalen fra

begyndelsespunktet betegner den samlede virkning (resultanten).

I trykt udgave: Bind 8 side 82 linje 29

◀ **de vide ikke hvad de gjøre** : allusion til Jesu korsord: »Fader, forlad [tilgiv] dem! thi de vide ikke, hvad de gjøre«, Luk 23,34 (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 8 side 82 linje 33

◀ **eo ipso** : lat. 'ved selve dette', netop derved.

I trykt udgave: Bind 8 side 83 linje 3

◀ **»da Vægteren sagde ... gaae fra hinanden;**◀ : En kilde har ikke kunnet identificeres. – På SKs tid gik der vægtene rundt i Københavns gader, de skulle tænde og slukke gadelygterne, opretholde ro og orden, gribe ind ved ildebrand og råbe de anordnede vægtervers hver hele time. Desuden skulle de bistå politiet ved opløsning af opløb, i hvilken forbindelse en vægter kunne anmode mængden om at 'gå fra hinanden'.

I trykt udgave: Bind 8 side 83 linje 22

◀ **Heltenes Tid er forbi** : spiller formentlig på talemåden 'miraklernes tid er forbi', som har sit udspring i Shakespeares komedie *All's Well that Ends Well* (1595; 2. akt, 3. scene).

I trykt udgave: Bind 8 side 83 linje 29

◀ **Congregation** : forening, især af flere klostre; sammenslutning.

I trykt udgave: Bind 8 side 83 linje 29

◀ **staaende som man siger det om en Passat** : sigter formentlig til det alm. udtryk om en vind, at den kan stå el. være stående, dvs. den vedbliver med uforandret styrke.

I trykt udgave: Bind 8 side 84 linje 1

◀ **examen rigorosum** : lat. 'streng prøve'. I akademisk sammenhæng betegner 'examen rigorosum' aflæggelse af mundtlig eksamen i samtlige fag i forbindelse med erhvervelse af magister- el. doktorgraden, mens den i kirkehistorien betegner inkquisitionens forhør af mistænkte under anvendelse af tortur.

I trykt udgave: Bind 8 side 84 linje 3

◀ **tænkte til** : tiltænkte, tillagde.

I trykt udgave: Bind 8 side 84 linje 7

◀ **Mellembestemmelse** : bindeled el. overgang.

I trykt udgave: Bind 8 side 84 linje 14

◀ **temperere** : modererer.

I trykt udgave: Bind 8 side 84 linje 16

◀ **Forargelsen maa ... kommer ind** : hentyder til Matt 18,7: »Vee Verden for Forargelser! Vel er det fornødent, at Forargelser skulle komme; dog vee det Menneske, ved hvilket Forargelse kommer!« (NT-1819). Jf. også Luk 17,1; Mark 9,42. Sml. Dalunds karakteristik af nutiden som 'forargelig' (33,30).

I trykt udgave: Bind 8 side 84 linje 22

◀ **for godt Kjøb** : billigt, fordelagtigt; på en let måde.

I trykt udgave: Bind 8 side 84 linje 28

◀ **Østens skarpe Vind** : dvs. den bidende østenvind.

I trykt udgave: Bind 8 side 84 linje 30

◀ **Tugtemester** : opdrager, lærer. Udtrykket hentyder formentlig til Gal 3,24, hvor Paulus skriver, at »Loven er vorden vor Tugtemester til Christum, at vi skulde blive retfærdiggjorte af Troen« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 8 side 84 linje 33

◀ **Ligeligheds**: det at alle er på lige fod; ligestillethed.

I trykt udgave: Bind 8 side 85 linje 2

◀ **skuffende** : illusorisk, bedragerisk.

I trykt udgave: Bind 8 side 85 linje 11

◀ **bebude og varsle en Holger Danske eller en Morten Luther** : formentlig en hentydning til Grundtvigs forudsigelser af danskhedens og kristenhedens tilkommende æra. – **Holger Danske**: da. sagnhelt, kendt fra fr. ridderdigtning og senere da. folkesagn, hvor han snart kæmper mod Karl den Store, snart mod den kristne tros fjender. – **Morten Luther**: Martin Luther (1483-1546), ty. teolog, augustinermunk, professor i Wittenberg, reformator.

I trykt udgave: Bind 8 side 85 linje 12

◀ **kjøbes dyrt** : udtrykket spiller formentlig på 1 Kor 6,20 og 7,23: 'I blev købt dyrt'.

I trykt udgave: Bind 8 side 85 linje 16

◀ **at stifte Selskab paa Selskab** : 82,20.

I trykt udgave: Bind 8 side 85 linje 17

◀ **præfigurerer** : aftegner forud, afgiver forbillede for.

I trykt udgave: Bind 8 side 85 linje 19

◀ **en Slynge, hvori man fanges (...)** **Slyngen, som kaster En** : dvs. 'slynge' først i betydningen: en snare, dernæst i betydningen: et kastevåben (her formentlig: en blide, en katapult e.l.).

I trykt udgave: Bind 8 side 85 linje 26

◀ **glimrende** Blendværk: brillerende.

I trykt udgave: Bind 8 side 85 linje 32

◀ **at elske alle Andre lige saa høit som sig selv** : hentyder til anden del af det dobbelte kærlighedsbud, »du skal elske din næste som dig selv«, jf. fx Matt 22,37-40, hvor Jesus på spørgsmålet om, hvilket der er det største bud i loven, svarer: »'Du skal elske Herren din Gud af hele dit hjerte og af hele din sjæl og af hele dit sind.' Det er det største og det første bud. Men der er et andet, som står lige med det: 'Du skal elske din næste som dig selv.' På de to bud hviler hele loven og profeterne.« Jf. også Matt 19,19.

I trykt udgave: Bind 8 side 85 linje 34

◀ **Luftsyn** : luftspejling, overført: sansebedrag, illusion.

I trykt udgave: Bind 8 side 86 linje 23

◀ **stillesiddende Professionister** : dvs. håndværkere, som sidder under arbejdet, såsom skomagere, vævere, skræddere osv.

I trykt udgave: Bind 8 side 86 linje 30

◀ **phantastiske** : som beror på fantasi; indbildte, sværmeriske.

I trykt udgave: Bind 8 side 86 linje 31

◀ **in corpore** : lat. i ét legeme, i samlet flok, i egen person.

I trykt udgave: Bind 8 side 87 linje 2

◀ **paralogistisk** : ved fejlslutning.

I trykt udgave: Bind 8 side 87 linje 24

◀ **Tilholdet** : tilknytningen.

I trykt udgave: Bind 8 side 87 linje 29

◀ **in abstracto** : lat. i almindelighed, abstrakt.

I trykt udgave: Bind 8 side 87 linje 34

◀ **Optugtelse** : opdragelse.

I trykt udgave: Bind 8 side 88 linje 10

◀ **Enigheden** : enheden, overensstemmelsen.

I trykt udgave: Bind 8 side 88 linje 13

◀ **den romerske Kirke chimairisk ... in partibus infidelium** : I perioden op til reformationen forøgede den katolske kirke nominelt sit antal af biskopper ved at udnævne en række titulærbiskopper i ikke-katolske lande, især i sydeuropæiske lande under muslimsk herredømme. Disse biskopper tituleredes 'in partibus infidelium' (lat. 'i de vantros egne'). Se fx W.D. Fuhrmann *Handwörterbuch der christlichen Religions- und Kirchengeschichte* bd. 1-3, Halle 1826-29, ktl. 75-77; bd. 1, s. 309: »Schon vor der Reformation verlor die kathol. Kirche durch die Eroberungen der Muhammedaner sehr viele Bistümer, die jedoch der Papst immer wieder besetzte. Daher die vielen *Titularbischöfe*, deren Bistümer in *partibus infidelium* d. h. in den Ländern der Ungläubigen liegen, woher sie also keine Einkünfte ziehen.« - **chimairisk**: dvs. kimærisk, som fantasiforestilling; illusorisk.

I trykt udgave: Bind 8 side 88 linje 32

◀ **en fuld Matros, der foreviser »en Perspektivkasse«** : En perspektivkasse er en kasse forsynet med kighuller, som ofte blev trillet rundt på en vogn, fx på Dyrehavsbakken. Mod betaling kunne folk kigge ind i kassen, hvor de så nogle vidunderlige billeder, typisk af historiske optrin, ledsaget af perspektivkassemandens dramatiske fortælling. Her sigtes if. SKs kladde (*Pap. VII 1 B 125,3*) til Henrik Hertz' *Perspektivkassen. En Dyrehavs-Scene*, som blev opført på Det Kgl. Teater 10. juni og 8. juli 1842 og siden trykt i *Lyriske og dramatiske Digte* bd. 1-2, Kbh. 1841-44; bd. 2, s. 233-248. Hos Hertz er Ole en gl. matros, der foreviser sin perspektivkasse for 'det højstærede publikum', som dog har lige så stor morskab af at se den fulde matros som hans perspektivkasse, jf. især s. 236, s. 240 og s. 245.

I trykt udgave: Bind 8 side 88 linje 34

◀ **gøglende** : blændende (som en taskenspiller).

I trykt udgave: Bind 8 side 89 linje 6

◀ **Individuum** : lat. individ.

I trykt udgave: Bind 8 side 89 linje 13

◀ **formedelst** : på grund af.

I trykt udgave: Bind 8 side 89 linje 25

◀ **Gallerie-Publikum** : publikum i galleriet (den øverste balkon i teatret, hvor pladserne er billigst), dvs. jævne folk uden smag og dannelse.

I trykt udgave: Bind 8 side 89 linje 31

◀ **glad været nøiet med »hiin Enkelte«** : Med mindre variationer henvendte SK både sine seks samlinger af *opbyggelige Taler*, 1843-44, og *Tre Taler ved tænkte Leiligheder*, 1845, til »hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemmelighed kalder *min* Læser«, jf. forordene til disse i *SKS* 5.

I trykt udgave: Bind 8 side 89 linje 33

◀ **hvorfor jeg ... er bleven et Ordsprog** : sml. en kladde til »*Et Ord om min Forfatter-Virksomheds Forhold til 'hiin Enkelte'*«, som formentlig er skrevet i 1847 el. 1848: »Indskærpet er det da blevet, næsten til et Ordsprog, dette om hiin Enkelte«, *Pap. VIII 2 B 193*, s. 303.

I trykt udgave: Bind 8 side 89 linje 33

◀ **Folkets Lærer** : dvs. folkelæreren, præsten.

I trykt udgave: Bind 8 side 90 linje 3

◀ om end **og**: også.

I trykt udgave: Bind 8 side 90 linje 7

◀ **Vittighedens guddommelige Gave** : 72,26.

I trykt udgave: Bind 8 side 90 linje 11

◀ **Enhver, der har læst Oldtidens Forfattere ... for at forkorte Tiden** : hentyder til de klassiske kejserbiografiers forfattere som Sveton (*De vita Caesarum*; lat. *Om Kejsernes liv*) og Plutark (*Vitae parallelae*; lat. *De parallelle liv*), og til kejsere som fx Caligula, Nero og Domitian. Begge værker fandtes oversat til dansk, nemlig som *Romerske Keiseres Levnetsbeskrivelse* (51,1) hhv. *Plutark's Levnetsbeskrivelser* (79,20).

I trykt udgave: Bind 8 side 90 linje 14

◀ **den litteraire Foragtelighed** : sigter til *Corsaren*, som SK bl.a. i kladden til en artikel mod bladet beskriver som »denne Litteraturens Foragtelighed«, og som en »litterair Frembringelse der paa Skjøgeviis vil tjene Penge« (*Pap.* VII 1 B 1, s. 167). I den færdige artikel omtaler han ligeledes »Bladets Foragtelighed«, jf. *Fædrelandet*, nr. 9, 10. jan. 1846, sp. 66 (SV2 13, 470). – *Corsaren* blev grundlagt i okt. 1840 af M.A. Goldschmidt, som indtil okt. 1846 var det satiriske ugeblads udgiver og egentlige redaktør. Bladet hævdede at stå uden for politisk partidannelse, men kan i kraft af sin kritik af såvel enevoldskongen og hans regering som den liberale opposition betegnes som republikansk. Regeringskritikken ledte hyppigt til bladets beslaglæggelse af censor, ligesom Goldschmidt i 1843 blev dømt for overtrædelse af trykkefrihedsforordningen (68,15). Bladets satiriske artikler blev suppleret med tegninger af Peter Klæstrup, som bidrog til at give det et stort publikum. I midten af 1840'erne udkom bladet i et oplag på omkring 3.000, dobbelt så mange som det førende liberale dagblad *Fædrelandet* kunne præstere og kun nogle hundrede færre end den halvofficielle statsavis *Berlingske Tidende*. Foruden regering og opposition spottede bladet også det litterære parnas, men SK forblev i lang tid en undtagelse, og så sent som 14. nov. 1845 blev hans første pseudonym, udgiveren af *Enten - Eller*, udødeliggjort i bladets spalter på bekostning af den liberale oppositionsleder, »da Lehmann vil døe og blive glemt, men Victor Eremita aldrig dør«, nr. 269, sp. 14. Imidlertid udgav en af bladets medarbejdere, forfatteren P.L. Møller, den 22. dec. en kras kritik af SKs forfatterskab i sin æstetiske årbog *Gæa* for 1846. SK identificerede P.L. Møller med *Corsaren* og bad i en avisartikel den 27. dec. 1845 om 'at komme i *Corsaren*', da han ikke kunne acceptere, at han som den eneste da. forfatter ikke hidtil var blevet skældt ud, men kun lovprist af bladet (jf. *Fædrelandet*, nr. 2078). *Corsaren* svarede med at bringe en række satiriske artikler om, allusioner til og tegninger af SK, første gang 2. jan. 1846 (nr. 276) og herefter – frem til indleveringen af *LA* til trykkeriet – desuden 9. jan. (nr. 277), 16. jan. (nr. 278), 23. jan. (nr. 279), 30. jan. (nr. 280), 20. feb. (nr. 283) og 27. feb. (nr. 284).

I trykt udgave: Bind 8 side 90 linje 16

◀ **hidses Hunden paa** : pudses hunden på en.

I trykt udgave: Bind 8 side 90 linje 18

◀ **Intethedens Publikum**: sigter til *Corsaren*, hvis satiriske angreb if. SK blev omtalt som 'ingenting' (90,16).

I trykt udgave: Bind 8 side 90 linje 23

◀ **man siger til Børn: det var Katten** : sigter til talemåder som 'det har katten gjort' el. 'det har katten taget', hvormed undskyldes, at noget er gået i stykker, er blevet væk e.l. Jf. Grundtvig *Danske Ordsprog og Mundheld* (11,12) nr. 279; *Mau Dansk Ordsprogs-Skat* (11,12) bd. 1, nr. 971.

I trykt udgave: Bind 8 side 90 linje 26

◀ **en herreløs Hund ... for at slaaes ihjel** : København var på SKs tid stærkt plaget af herreløse hunde, selvom man ved forordning af 4. okt. 1815 havde forbudt løse hunde og påbudt et særligt hundetegn, som skulle fornyes årligt, hvis ejeren ikke ville risikere, at hans hund blev fanget ('optagen') og aflivet på Den Kgl. Veterinærskole i Skt. Annægade på Christianshavn (se kort 2, C4).

I trykt udgave: Bind 8 side 90 linje 36

◀ **vederfores** : vederfaredes, skete.

I trykt udgave: Bind 8 side 91 linje 6

◀ **maatte snarere ønske det** : formentlig en hentydning til SKs eget udtrykkelige ønske om 'at komme i *Corsaren*' (90,16).

I trykt udgave: Bind 8 side 91 linje 8

◀ **de Fortabte ... spille Hundens Rolle** : sigter til de anonyme bidragydere til *Corsaren*, som ifølge forsiderubrikken (fast meddelt fra 10. januar 1845) blev honoreret med 1-3 rigsbankdaler (31,3) pr. spalte: »Bidrag til Bladet, der honoreres med 1 à 3 Rbd. Spalten, modtages hos d'Hrr. Boghandlere Klein og Steen i

forseglede Breve, addr.: Corsarens Redaction.«

I trykt udgave: Bind 8 side 91 linje 11

◀ **Daarlige** : tåbelige, uforstandige.

I trykt udgave: Bind 8 side 91 linje 15

◀ **græder ikke over ham, men græder over Eder selv** : hentydning til Luk 23,28, hvor Jesus føres til Golgatha og siger til de grædende kvinder, som følger ham: »græder ikke over mig, men græder over Eder selv« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 8 side 91 linje 19

◀ **i sin Reflex i det Huslige og Omgangs-Livet** : 27,18.

I trykt udgave: Bind 8 side 91 linje 30

◀ **Facticitet** : realitet.

I trykt udgave: Bind 8 side 91 linje 31

◀ **Misligheden** : det betænkelige, fejlen.

I trykt udgave: Bind 8 side 92 linje 6

◀ **hævet Modsigelsens-Grundsætning** : 64,24.

I trykt udgave: Bind 8 side 92 linje 10

◀ **interesseløst** : upartisk.

I trykt udgave: Bind 8 side 92 linje 12

◀ **Det skaberiske Almægtige** : sigter til skabelsesberetningen i 1 Mos 1 (14,7). Jf. også første artikel i den apostolske trosbekendelse: »Jeg troer paa Gud Fader, Himmelen og Jordens almægtige Skaber«, *Forordnet Alter-Bog for Danmark*, Kbh. 1830 [1688], ktl. 381, s. 289.

I trykt udgave: Bind 8 side 92 linje 20

◀ **den absolute Disjunktion**s-Lidenskab: 75,9.

I trykt udgave: Bind 8 side 92 linje 21

◀ **sluttede Enighed** : dels besluttede (som følge af beslutning, valg), dels afsluttede (afrundede, faste) overensstemmelse.

I trykt udgave: Bind 8 side 92 linje 21

◀ **hiint standhaftige Tretal ... blive til et Fiirtal** : Der sigtes til Platons dialog *Faidon* (103e-104e) hvor Sokrates i samtale med Kebes diskuterer identitetens og modsætningens natur. Sokrates: »Betragt nu Treheden: Mener Du ikke, at denne altid maa benævnes saavel med sit eget, som med det Uliges Navn, skjøndt dette ikke er det samme, som Treheden? og dog ere Treer og Femmer og overhovedet den hele Halvdeel af Talrækken saaledes artet, at omendskjøndt de ikke ere det samme, som det Ulige, er dog ethvert af dem ulige. Og paa den anden Side er To og Fire og den hele anden Talrække ikke det samme, som det Lige, men ethvert af dem er dog altid lige. (...) Betragt nu, hvad det egentlig er, jeg vil oplyse. Det er nemlig dette, at ikke alene hine modsatte Egenskaber selv ikke optage hinanden, men at ogsaa alle de Ting, som ikke egentlig ere hinanden modsatte, men dog altid have modsatte Egenskaber, ikke synes at ville optage hiin Idee, som er den modsat, der boer i dem, men naar den kommer, gaae de enten under eller undvige. Eller maae vi ikke sige, at Tre vil heller gaae under og lide, hvad det skal være, end taale at være tre og tillige at blive lige? (...) betragt nu, om Du vel bestemmer dette saaledes, at ikke alene det ene Modsatte aldrig optager det andet, men at ogsaa, naar noget fører den ene Modsætning med sig til det, hvormed det forbinder sig, kan dette Tilførende aldrig optage det Tilførtes Modsætning. Kald dette endnu engang tilbage i Din Erindring, thi det skader ikke at høre det ofte. Femmerne ville aldrig antage det Liges Form, Tierne, som det Dobbelt, ikke det Uliges. Ogsaa dette Dobbelt er et andet imodsat, men modtager dog ikke det Liges Form, heller ikke det Halvandet og andet saadant, som Halvt, det Heles Form, eller Trediedelen og alt deslige, ifald Du følger mig og er af samme Mening«, *Udvalgte Dialoger af Platon* (35,30) bd. 1, 1830, s. 96-99 (sml. *Platons Skrifter* (14,5) bd. 3, s. 222-225).

I trykt udgave: Bind 8 side 92 linje 25

◀ **Allehaande** : alt muligt, hvadsomhelst, jf. kommentaren ovenfor.

I trykt udgave: Bind 8 side 92 linje 28

◀ **Forprang** : egl. ulovligt opkøb af varer uden for torvet el. før torvetiden med henblik på at presse prisen ned, jf. *Chr. V's Danske Lov*, 3. bog, kap. 13, art. 26.

I trykt udgave: Bind 8 side 92 linje 33

◀ **Tid til at tale og til at tie** : citat fra Præd 3,7, hvor det hedder, at alting har en tid, herunder: »En tid til at tie, en tid til at tale.«

I trykt udgave: Bind 8 side 92 linje 35

◀ **Katastrofes**: omvæltning, afgørende vendepunkt (76,34).

I trykt udgave: Bind 8 side 93 linje 4

◀ **Den store Begivenhed ... til dette Ene** : sigter til den fr. revolution og de derpå følgende krige, der i *To Tidsaldre* omtales som »de store Begivenheder, der saa voldsomt rystede Slutningen af det forrige Aarhundrede«, »Forfatteren til Læseren«, s. V (*DSL*, s. 73).

I trykt udgave: Bind 8 side 93 linje 5

◀ **primitivt** : oprindeligt, fra grunden af.

I trykt udgave: Bind 8 side 93 linje 17

◀ **Undseelse** : blufærdighed, også: ærefrygt.

I trykt udgave: Bind 8 side 93 linje 27

◀ **Ligelighed mod** : lige fordeling el. ligevægt af.

I trykt udgave: Bind 8 side 93 linje 30

◀ **ἄδυτον** : gr. (ádyton) det utilgængelige, ubetrædelige (om et særligt indviet sted i et tempel); allerhelligste.

I trykt udgave: Bind 8 side 94 linje 3

◀ **betræffende** : angående.

I trykt udgave: Bind 8 side 94 linje 18

◀ **det Lige** : det ligesindede, jævnbyrdige.

I trykt udgave: Bind 8 side 94 linje 25

◀ **Klokker Link troer ... Andet end Nei** : sigter til J.L. Heibergs vaudeville i 1 akt, *Nei* (1836), som blev opført 72 gange på Det kgl. Teater i årene 1836-45. I 6.-8. scene er klokker Link på frierfodder hos Sophie, der instrueret af sin foretrukne bejler svarer nej på alle hans spørgsmål. I 9. scene mener klokker Link ikke desto mindre, at han har ført en åndrig samtale med Sophie. Jf. J.L. Heiberg *Skuespil* bd. 1-7 (i *J. L. Heibergs Samlede Skrifter*), Kbh. 1833-41, ktl. 1553-1559; bd. 7, s. 334-355.

I trykt udgave: Bind 8 side 94 linje 26

◀ **Hr. Madsen** : fiktivt navn.

I trykt udgave: Bind 8 side 94 linje 32

◀ **persisk Schavl** : sjal; formentlig allusion til det sjal, hofjunkeren forærer fru Valler (37,29).

I trykt udgave: Bind 8 side 94 linje 33

◀ **Digteren Petersen** : fiktivt navn.

I trykt udgave: Bind 8 side 94 linje 33

◀ **Skuespiller Marcussen** : fiktivt navn.

I trykt udgave: Bind 8 side 94 linje 34

◀ **mærkeligt** : bemærkelsesværdigt.

I trykt udgave: Bind 8 side 95 linje 5

◀ **Frøken Gusta** : Gusta er et fiktivt navn (27,1).

I trykt udgave: Bind 8 side 95 linje 6

◀ **Kommerceraadinde Waller** : 29,31.

I trykt udgave: Bind 8 side 95 linje 8

◀ **laae Mærke**: dvs. lagde.

I trykt udgave: Bind 8 side 95 linje 8

◀ **et Posito** : (efter klassisk logik) noget, som er sat el. antaget som forudsætning; et tankeeksperiment.

I trykt udgave: Bind 8 side 95 linje 12

◀ **i Qvalitet af** : i egenskab af.

I trykt udgave: Bind 8 side 95 linje 18

◀ **leflende** : flirtende, overfladiske.

I trykt udgave: Bind 8 side 95 linje 28

◀ **Principium er, som Ordet siger, det Første** : princip; den lat. form er afledt af primus (første) og capere (tage).

I trykt udgave: Bind 8 side 95 linje 30

◀ **selv den fulde Matros har Publikum** : 88,34.

I trykt udgave: Bind 8 side 96 linje 5

◀ **30 Alen** : 18,81 meter. 1 alen er 62,7 cm (1 alen = 2 fod).

I trykt udgave: Bind 8 side 96 linje 12

◀ **ikke usandsynligt, at der blev stiftet et Selskab** : 82,20.

I trykt udgave: Bind 8 side 96 linje 15

◀ **Decorums**: 39,18.

I trykt udgave: Bind 8 side 96 linje 17

◀ **som viist blev** : jf. LA, SKS 8, 62,20-63,14.

I trykt udgave: Bind 8 side 96 linje 18

◀ **Tidens Fordring** : 12,4.

I trykt udgave: Bind 8 side 96 linje 23

◀ **Träger der öffentlichen Meinung** : dvs. bærer af 'den offentlige mening' (101,9). En bestemt kilde til udtrykket har ikke ladet sig identificere.

I trykt udgave: Bind 8 side 96 linje 24

◀ **hine Personer i Lirekassen, der komme frem og bukke med Tallerkenen** : nemlig i forventning om at modtage en skilling fra publikum.

I trykt udgave: Bind 8 side 96 linje 25

◀ **et Bordel anlægges (der er jo anstillet mange statsborgerlige Betragtninger af Sundheds-Politiet desangaaende)** : If. Chr. V's Danske Lov (1683) og den supplerende lovgivning på området var

såvel prostitution og bordeldrift som rufferi og bordelbesøg forbudt. Men da prostitution ikke var til at undgå, havde myndighederne ved reskript af 6. juli 1815 valgt under visse betingelser at tolerere den for at hæmme udbredelsen af kønssygdomme. Hvis de prostituerede lod sig indføre i politiets protokoller over 'offentlige fruentimmere' og regelmæssigt lod sig tilse af politilægen, kunne de frit udøve deres erhverv og således også etablere bordeller. Trods den almindelige forargelse over prostitutionen udtrykte enkelte deres forståelse for dens legalisering, ligesom de bekymrede sig for pigerne, der ofte blev groft udnyttet af værter, der aftvang dem en urimeligt høj leje for deres logi, hvorfor »endeel taler for Bordeller i en Hovedstad, under fuldkommen offentlig Control«, *Politievennen*, nr. 1105, 4. marts 1837, s. 130. – **Sundheds-Politiet:** betegnelse for de offentlige foranstaltninger til sikring af den alm. sundhed.

I trykt udgave: Bind 8 side 96 linje 28

◀ **en ny Psalmebog, der skal være Tidens Fordring** : Siden 1798 havde kirkens officielle salmebog været *Evangelisk-kristelig Psalmebog, til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt* (jf. ktl. 196), men som et udtryk for, at den ikke længere var tidssvarende, begyndte N.F.S. Grundtvig i 1837 at udgive *Sang-Værk til den Danske Kirke* (jf. ktl. 201). På stænderforsamlingen i Viborg 1840 fremkom et ønske om en ny salmebog, hvilket dog blev underkendt i resolution af 25. juni 1842, hvor der i stedet blev sanktioneret et tillæg til den eksisterende salmebog. Året efter udsendte J.P. Mynster *Udkast til et Tillæg til den evangelisk-christelige Psalmebog (Foreløbig udgivet som Prøve)*, Kbh. 1843, men det blev forkastet allerede samme år på det nydannede københavnske præstekonvent, der forlangte en helt ny salmebog. I 1844 kunne man på Roskilde præstekonvent tiltræde et forslag om at nedsætte en komité (bestående af: E.V. Kolthoff, N.F.S. Grundtvig, H.L. Martensen, J.H.V. Paulli og P.J. Spang) til udarbejdelse af en ny salmebog. Den udkom i 1845 uden dog at vinde gehør; sagen endte i denne omgang med, at Mynsters tillæg på 58 salmer blev autoriseret ved kgl. resolution af 28. feb. 1845. Først i 1855 blev en ny salmebog autoriseret.

I trykt udgave: Bind 8 side 96 linje 31

◀ **Man nedriver det, man selv beundrer** : hentyder til diskussionen om det litterære parnas (80,30), hvor en officer siger til Arnold: »De tilstaaer jo selv, at det ikke er Deres Alvor, naar De dadler hans Værker. Og at ville nedrive Det, man i sit Hjerte beundrer, eller ophøje Det, man i sit Hjerte foragter, det er jo – om jeg saa tør udtrykke mig – i aandelig Forstand det Samme, som Juristerne kalde Falsk i Mit og Dit«, *To Tidsaldre*, s. 260 (*DSL*, s. 216).

I trykt udgave: Bind 8 side 97 linje 3

◀ **»Repræsentations-Lysten«** : løst citat fra Dalunds replik i en diskussion af nutidens offentlige forlystelser: »Men Det, som er at dadle i denne, som i flere Retninger, er den taabelige Forfængelighed, som bevirker, at Pluraliteten, især af Fruentimmer og unge Mænd, ikke gaaer for at nyde en Fornøjelse, men for at sees. Naar jeg, som uophørlig skeer, møder disse Koner og Piger af den simpleste borgerlige Classe i deres af Pynt og Stads overlæssede Costume, der fordetmeste snarere viser end skjuler, at disse Damer ikke ere Damer, saa er jeg heller ikke langt fra ogsaa at helde til den Mening, at den megen Anledning til at vise sig, til at søge al sin Glæde udenfor sit huuslige Liv, nærer den gængse Repræsentations-Lyst, der vistnok er latterlig og demoraliserende«, *To Tidsaldre*, s. 226f. (*DSL*, s. 198).

I trykt udgave: Bind 8 side 97 linje 10

◀ **skuffende** : bedrageriske, illusoriske.

I trykt udgave: Bind 8 side 97 linje 13

◀ **plumres** : forplumres, forvirres.

I trykt udgave: Bind 8 side 97 linje 18

◀ **til Vederlag** : til gengæld, som kompensation.

I trykt udgave: Bind 8 side 97 linje 18

◀ **Frue Commerceraadinde Waller** : 29,31.

I trykt udgave: Bind 8 side 97 linje 20

◀ **Hvad er Leflerie**: sml. *To Tidsaldre* (33,30).

I trykt udgave: Bind 8 side 97 linje 21

◀ **forskylder** : gør sig skyldig i, forvolder.

I trykt udgave: Bind 8 side 97 linje 23

◀ **Indulgents** : eftergivenhed, overbærenhed, tilladelse.

I trykt udgave: Bind 8 side 97 linje 25

◀ **sædelige** : moralske.

I trykt udgave: Bind 8 side 97 linje 27

◀ **i Novellen ... Mit og Dit** : sigter til officerens replik (97,3).

I trykt udgave: Bind 8 side 97 linje 32

◀ **Fuldblodighed** : som er blodrig; lidenskabelighed, livskraft.

I trykt udgave: Bind 8 side 98 linje 4

◀ **Anonymitet** : I fortalen til trykkefrihedsforordningen (68,15) hedder det, at »som det har viist sig, at lumsk og nedrig Ondskab i Almindelighed søger Skiul under *Anonymitet*; men Retfærdighed fordrer, at enhver bør vedstaae ligesaavel det, han lader offentligen trykke, som hvad han skriftligen eller mundtligen yttter, og at han altsaa ikke mindre bør være sit Navn bekiendt i hiint, end i disse sidste, Tilfælde; saa anseer Han [kongen] det tienligst, at forbyde al *Anonymitet*, og at paalægge enhver, der udgiver noget trykt Skrift, den Pligt, at nævne sig.« På SKs tid blev anonymitet ikke desto mindre tålt, når blot myndighederne gennem forlæggeren kunne identificere forfatteren.

I trykt udgave: Bind 8 side 98 linje 9

◀ **som Claudius i et lignende ... ingen Aand er** : I et brev til Hartwig Rohrdommel i anledning af »Die deutsche Gelehrten-Republic etc. Herausgegeben von Klopstock. Erster Theil. Hamburg, gedruckt bey J. J. C. Bode. 1774« skriver den ty. forfatter Matthias Claudius (1740-1815): »Oft zwar bannt man, und kommt kein Geist aus dem Buch h'raus, das ist denn 'n Zeichen, daß keiner drin ist«. Jf. Matthias Claudius *Werke*, 5. udg., bd. 1-4, 1.-8. del, Hamborg 1838 [1774-1812], ktl. 1631-1632; bd. 1, 3. del (med særtitelbladet *ASMUS omnia sua SECUM portans, oder Sämmtliche Werke des Wandsbecker Bothen, Dritter Theil*, Wandsbeck 1774), s. 39.

I trykt udgave: Bind 8 side 98 linje 15

◀ **ligesom der paa Fabrikken bliver Papiir af Klude** : Klude af bomuld el. linned var endnu den væsentligste ingrediens ved papirfremstilling, hvilket gav sig udslag i den konstante mangel på og besværlige indsamling og sortering af stofrester. Indtil Strandmøllen ved Mølleåen i Nordsjælland i slutningen af 1820'erne indførte Nordens første dampdrevne papirmaskine, var alt papir håndlavet; med maskinernes udbredelse i 1830'erne og -40'erne udvikledes branchen til en moderne industri.

I trykt udgave: Bind 8 side 98 linje 24

◀ **Frue Commerceraadinde Wallers Yttring om det Dæmoniske** : 33,30 og 33,31.

I trykt udgave: Bind 8 side 98 linje 27

◀ **et Positiv** : en lirekasse.

I trykt udgave: Bind 8 side 98 linje 29

◀ **Maskinerne gjøre Arbejderne overflødige** : Endnu o. 1840 var den industrielle maskindrifft stort set begrænset til anvendelse af heste-, vand- og vindkraft, men da dampkraften herefter vandt frem og øgede produktiviteten, udtrykte nogen bekymring for arbejdernes beskæftigelse. Desuden havde indførelsen af hurtigpressen i bogtrykkerierne allerede i 1835 givet anledning til, at typograferne (forgæves) krævede en begrænsning af dens anvendelse for at undgå overflødiggjørelse af deres arbejde.

I trykt udgave: Bind 8 side 99 linje 1

◀ **I Tydskland har man endog Haandbøger for Elskende** : I en kladde til *Enten - Eller* (Pap. III B 41,27) anfører SK en sådan håndbog, nemlig Gustav Friedrich Koch *Orakel der Liebe, Ehe und Freundschaft. Eine alphabetisch geordnete Sammlung gehaltreicher Gedanken über das Wesen, die Erfordernisse und den Zweck der Liebe, Ehe und Freundschaft*, Magdeburg 1841. Samme sted citerer SK fra bogens forord: »Der Zusammenstellung dieses Werkchens hat die Absicht zum Grunde gelegen: Erklärungen, Regeln und Anhaltspunkte zum Nachdenken über das Wesen, die Erfordernisse und den Zweck der Liebe, Ehe und Freundschaft, sowie überhaupt einen Umgangs- und Lebensleitfaden für Liebende, Eheleute und Freunde in Hinsicht ihres Verkehrs mit einander und mit dritten Personen darzureichen. Um das Ganze zum Gebrauche geeigneter zu machen, Diesem oder Jenem einen entsprechende Gedanken, ein Motto, einen

Stammbuchvers u: dergl: schnell an die Hand zu geben, und zugleich dem bisher fühlbar gewordenen Mangel an einem Wörterbuche der Liebe zum Theil abzuhelfen, habe ich die einzelnen Stellen unter bestimmten Rubriken gebracht und solche alphabetisch geordnet.«

I trykt udgave: Bind 8 side 99 linje 2

◀ **Lettere** : trykbogstaver, bogtrykkertyper.

I trykt udgave: Bind 8 side 99 linje 8

◀ **Man fortæller om to engelske Lords ... ryddede af Veien** : Kilden er ikke identificeret. - **Guineer**: En Guinea var en eng. guldmønt (svarende til 21 shillings), som blev udmøntet 1662-1813 og senere benyttet som regneenhed. - **Væddeløbere**: væddeløbsheste. - **Carriere**: den hurtigste gangart, hvori en hest kan løbe; galop.

I trykt udgave: Bind 8 side 99 linje 25

◀ **Selv Arnold f. Ex. er ... ved Uforskammed** : sigter til scenen, hvor Arnold er uforskammet over for kommerceråd Valler (29,30), der netop har taget ordet i en diskussion: »Jeg vil ikke komme med mit Besyv i saadanne Sager, jeg er ingen boglærd Mand. / Arnold afbrød ham leende: Men saa er De idetmindste en bogførende Mand. / - Ja, det var ikke godt andet. Men jeg vilde sige: Naar jeg engang imellem har Tid og Leilighed, saa er det mig en store Vederqvægelse at tage ... / En Priis Tobak, sagde Arnold, paany afbrydende. / Commerceraaden vedblev uden at lade sig forstyrre: en god Bog, og det har mangengang, naar mit Sind har været tungt, opmuntret og trøstet mig, og derfor er det min Mening, at man bør være Den taknemmelig, der saaledes forskaffer os en god Time. / Nei, svarede Arnold, er Bogen betalt, saa har De Intet at takke for, men har De derimod laant den, saa er det en anden Sag, især hvis De bruger at ryge Tobak under Læsningen«, *To Tidsaldre*, s. 261f. (*DSL*, s. 217). Straks efter forklarer Arnold, at han blot er ironisk (38,9).

I trykt udgave: Bind 8 side 99 linje 30

◀ Millionair-**Spleen**-Heroisme: fra eng., tungsind, melankoli, livslede; et modeord i 1830'erne og 1840'erne, som betegner en livstræt æsteticisme.

I trykt udgave: Bind 8 side 99 linje 3

◀ **omfreder** : egl. omgiver med hegn e.l.; værner om.

I trykt udgave: Bind 8 side 100 linje 6

◀ **forfarne** : drevne.

I trykt udgave: Bind 8 side 100 linje 8

◀ **parere paa hans Haand** : vædde på hans hånd, dvs. om han kan tøjle hesten, jf. *LA*, *SKS* 8, 99,25-100,2.

I trykt udgave: Bind 8 side 100 linje 9

◀ **i vor Tid, hvor der ... Indblik i Fremtiden** : Her sigtes især til Grundtvig, der i taler og skrifter excellerede i spådomme om fremtiden, jf. portrættet af ham i 22. levering (1844) af *Dansk Pantheon, et Portraitgallerie for Samtiden*, hvor han præsenteres som »et aldeles enestaaende og mageløst Exempel paa en Profet i 'Nyaarstiden'« og som en »mægtig bevæget Seer« (upagineret). Den liberale og skandinaviske bevægelse yndede ligeledes, især i skåltaler, at udtale sig om fremtiden (69,8).

I trykt udgave: Bind 8 side 100 linje 10

◀ **sætte et Kryds i Almanaken** : dvs. sætte et kryds ud for den dag, hvorom der er varslet noget særligt. Datidens almanakker indeholdt oftest vejrspådomme og andre forudsigelser, fx af ulykkesdage.

I trykt udgave: Bind 8 side 100 linje 16

◀ **de ældre Propheters** Udsagn: dvs. profeterne i GT (101,27).

I trykt udgave: Bind 8 side 100 linje 22

◀ **med Thales tilføie: hvad vi ... Prophetiens Gave** : Citatet er oversat fra den rom. digter Horats' satirer, 2. bog (*Satyrarum liber II*) 5,59f. Den latinske original lyder: »(...) quidquid dicam, aut erit, aut non: / Divinare etenim magnus mihi donat Apollo.« Jf. *Q. Horatii Flacci opera*, stereotyp udg., Leipzig 1828, ktl. 1248, s. 211. En mere præcis oversættelse ville lyde: »Hvad jeg forkynder, vil ske eller ikke ske; / thi den

store Apollon giver mig at profetere«. Det er dog ikke den joniske filosof Thales (o. 624 - o. 545 f.Kr.), som Horats tillægger disse ord, men den blinde gr. spåmand Tiresias, som kendes fra Homers *Odysseen*, 11. sang, hvor Odysseus fremmaner hans sjæl fra dødsriget for at få sandsagn af ham. SK citerer også Tiresias' udsagn i journalen JJ:40, hvor han angiver at have det på anden hånd, nemlig fra Leibniz, jf. SKS 18, 154.

I trykt udgave: Bind 8 side 100 linje 24

◀ **Socialitetens, Menighedens Idee** : 82,20.

I trykt udgave: Bind 8 side 100 linje 27

◀ **Associations-Principet** : princippet om at slutte sig sammen for at opnå noget; foreningstanken (82,20).

I trykt udgave: Bind 8 side 100 linje 31

◀ **enerverer** : afkræfter, svækker.

I trykt udgave: Bind 8 side 100 linje 34

◀ **Sluttethed** : afrundethed, (karakter)fasthed.

I trykt udgave: Bind 8 side 101 linje 4

◀ **25 Underskrifter paa det Taabeligste** : hentyder til de adresser med politiske krav, som regeringens kritikere hyppigt lod underskrive og indgive til kongen, således fx da Københavns Borgerrepræsentation den 10. april 1845 indgav en adresse med 34 underskrifter mod regeringens angivelige uvilje til at beskytte dansk nationalitet i hertugdømmet Slesvig, og da en deputation af bønder den 24. nov. 1845 indgav en adresse med flere end 9000 underskrifter mod det såkaldte bondecirkulære.

I trykt udgave: Bind 8 side 101 linje 7

◀ **Den offentlige Mening** : Udtrykket har især fået sin politiske betydning ved den fr. revolution og findes bl.a. udviklet i § 315-319 af Hegels *Grundlinien der Philosophie des Rechts* (i *Hegel's Werke* bd. 8), udg. af E. Gans, Berlin 1833, ktl. 551. Her ses 'den offentlige mening' som udtryk for folkets erkendelse af egne interesser og som medium for lovgivningen, idet statsmagten i den offentlige mening må søge at skelne den sande erkendelse fra den falske. Jf. *Hegel's Werke* (14,34) bd. 8, s. 399-407 (*Jub.* bd. 7. s. 423-431). I 1840'erne var 'den offentlige mening' et modeord i Danmark, især blandt den liberale oppositions tilhængere af en fri forfatning, ved hvilken kongen skulle binde sig til et repræsentativt organ for den offentlige mening.

I trykt udgave: Bind 8 side 101 linje 9

◀ **Munden slaer Sladder** : egl. tungen slår sladder, dvs. den talendes tunge kan ikke formulere ordene rigtigt; man sludrer.

I trykt udgave: Bind 8 side 101 linje 12

◀ **Detachment** : fr. mindre troppestyrke.

I trykt udgave: Bind 8 side 101 linje 19

◀ **Politiet er civilt** : Civile politibetjente blev under 1840'ernes politiske vækkelse især benyttet til spionage mod foreninger, som kunne tænkes at agitere mod enevælden. Jf. fx *Kjøbenhavnsposten*, nr. 21, 26. jan. 1846, s. 81, hvor den republikanske avis mener at have fundet bevis for politiets brug af spioner mod Den borgerlige Læseforening.

I trykt udgave: Bind 8 side 101 linje 24

◀ **deres respektive Distinktion** : dvs. forskellige myndighedstegn.

I trykt udgave: Bind 8 side 101 linje 24

◀ **Propheter og Dommere** : som if. GT blev sendt af Gud til at lede og frelse Israel fra afgudsdyrkelse og fjender.

I trykt udgave: Bind 8 side 101 linje 27

◀ **geheime Agenter** : hemmelige agenter, som af kongen (regeringen) kunne udsendes på missioner uden en trykt instruks. Udtrykket kan også benyttes om hemmelige handelsagenter, politispioner, forskellige former for mellemmand, idet det karakteristiske for 'agenten' er, at han optræder el. handler på en andens vegne, varetager visse interesser for en anden.

I trykt udgave: Bind 8 side 101 linje 32

◀ **præformeret** : foruddannet, forudformet, jf. læren om præformation, dvs. den opfattelse, at organiske væsener (ethvert dyr og enhver plante) findes fuldt udformet i kimen el. spiren, og at mennesket findes i formindsket, men fuldt udviklet form i ægget.

I trykt udgave: Bind 8 side 102 linje 3

◀ **»idel Luft og Hav«** : formentlig løst citat fra Adam Oehlenschlägers lystspil »Aladdin, eller Den forunderlige Lampe«, 5. akt, hvor deltagerne i en karavane, der om natten drager igennem den arabiske ørken, siger således: »Underlige Nat! Kun idel Luft og Sand«, *Poetiske Skrifter* bd. 1-2, Kbh. 1805, ktl. 1597-1598; bd. 2, s. 372.

I trykt udgave: Bind 8 side 102 linje 16

◀ **Revolutions-Nemesis**: navnet på den gr. gudinde for balance i tingene, for hævn og straf; den straffende retfærdighed, der retter sig mod ufortjent lykke og overmod.

I trykt udgave: Bind 8 side 102 linje 24

◀ **see Alt er beredt** : formentlig allusion til Jesu lignelse om det store festmåltid, hvor en mand, der vil holde en fest, sender sin tjener ud til de indbudte for at sige: »kommer; thi nu ere alle Ting beredte« (NT-1819; NT-1992: »Kom, nu er alt rede«), jf. Luk 14,17. Men alle som én gav de sig til at undskyldte sig.

I trykt udgave: Bind 8 side 102 linje 35

◀ **Skuffelse** : illusion, bedrag.

I trykt udgave: Bind 8 side 103 linje 1

◀ **springe over Klingen** : spiller på det faste udtryk 'lade (én) springe over klingen', dvs. lade (én) hugge ned, dræbe.

I trykt udgave: Bind 8 side 103 linje 3

◀ **ethvert Menneske skal arbejde paa sin egen Frelse** : allusion til Paulus' ord, Fil 2,12: »Derfor, mine kære, I, som altid har været lydige: Arbejd med frygt og bæven på jeres frelse, ikke blot som da jeg var til stede, men endnu mere nu i mit fravær.«

I trykt udgave: Bind 8 side 104 linje 5

◀ **Daarligt** : tåbeligt, dumt.

I trykt udgave: Bind 8 side 104 linje 13

◀ **Forordet til Novellen minder ... lige berettigede** : sigter til »Forfatteren til Læseren« i *To Tidsaldre* (47,8).

I trykt udgave: Bind 8 side 104 linje 18

◀ **Novellen ender jo med Haabet for Nutiden udtalt af Nutiden** : 31,33.

I trykt udgave: Bind 8 side 104 linje 20

◀ **vistnok** : ganske sikkert.

I trykt udgave: Bind 8 side 104 linje 21

◀ **»at den endnu staaer ... Levendes Papirer«. S. 12.** : jf. SKS 1, 22f.; SK citerer fejlagtigt »ikke saa« for »ikke faa«. Passagen indgår i SKs tidligere karakteristik af Gyllembourgs noveller (26,7).

I trykt udgave: Bind 8 side 104 linje 30

◀ **staaer (...) sig selv i Lyset** : skygger for sig selv, dvs. virker til egen skade, modarbejder sig selv.

I trykt udgave: Bind 8 side 105 linje 1

◀ **Ligesom nemlig en Kvinde ... den smagfulde Proportion** : måske en hentydning af Dalunds replik til Lusard i *To Tidsaldre* (97,10).

I trykt udgave: Bind 8 side 105 linje 2

◀ **Socrates var saaledes ingen ... at handle derefter** : sigter til Platons *Sokrates' Forsvarstale*, hvor Sokrates (35,30) efter at være blevet dømt til døden siger til dommerne: »I tror maaske, at naar jeg nu er blevet dømt skyldig, er Grunden den, at jeg ikke har kunnet anvende de Argumenter, hvorved jeg kunde have omstemt jer, hvis jeg havde ment, at jeg burde bruge alle Kneb for at blive frikendt. Det er rigtigt: det har jeg ikke kunnet, men ikke af manglende Evne, men fordi jeg ikke er tilstrækkelig samvittighedsløs og skamløs dertil, og fordi jeg ikke har næret noget Ønske om at tale til jer saadan, som I helst vil have det, med Jammer og Graad og med Ord og Optræden, som jeg finder uværdig, den Slags som I er vant til at høre af andre«, *Platons Skrifter* (14,5) bd. 1, s. 290 (38d).

I trykt udgave: Bind 8 side 105 linje 23

◀ **ligesom han forsmaaede den tilbudne Tale** : hentyder til 2. bog, kap. 5, afsnit 40f., i *Diogen Laërteses filosofiske Historie* (14,15) bd. 1, s. 74, hvor det hedder: »Derimod havde Lysias skrevet en Forsvars-Tale; Filosofen [Sokrates] læste den, og sagde: denne Tale, o Lysias, er smuk, men den passer ikke til mig; - den var nemlig meer en Sagførers Tale end en Filosofs; - Da Lysias sagde: er Talen smuk, hvorledes passer den da ikke til Dig? svarede han: kunde ikke og [også] smukke Klæder og Skoe være upassende til mig?«

I trykt udgave: Bind 8 side 105 linje 25

◀ **impetus** : lat. tilskyndelse, drift.

I trykt udgave: Bind 8 side 105 linje 33

◀ **gjøre Godmodigheden flot** : trække godmodigheden fri, som man trækker et grundstødt skib af grunden.

I trykt udgave: Bind 8 side 106 linje 3

◀ **i Hverdagshistoriens Aand** : 7,2.

I trykt udgave: Bind 8 side 106 linje 6

◀ **Tidsalderens Reflex** : 27,18.

I trykt udgave: Bind 8 side 106 linje 6

◀ **Firma** : 16,1.

I trykt udgave: Bind 8 side 106 linje 17

◀ **Firmaets 20 Aar** : 16,10.

I trykt udgave: Bind 8 side 106 linje 19

◀ **Skjønsomhed** : dømmekraft, også: erkendtlighed, påskønnelse.

I trykt udgave: Bind 8 side 106 linje 22

◀ **At henlede Nogens Opmærksomhed paa Novellen er ikke min Sag** : Der kunne hentydes til en anmeldelse af *Een i Alle* (15,32), hvor anmelderen - under mærket »S. W.« - taler om »denne Anmeldelses Plan - der kun har til Hensigt at henlede Opmærksomheden paa det fortjenstfulde Arbeide og følgelig ikke maa ansees for nogen i Details gaaende Kritik«, *Søndagen. Et Følgeblad til Dagen*, nr. 23, 21. juni 1840.

I trykt udgave: Bind 8 side 106 linje 31